

SIRPJA

KÕIGI MAADE PROLETAARLASED, ÜHINEGE!

33

VASAR '75

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI, KIRJANIKE LIIDU, KUNSTNIKE LIIDU JA HELILOOJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA 15. AUGUST XXXV AASTAKÄIK

LEPO MIKKO. «KIVINE MAA» (ÕLI, 1975)

TALLINNA ÜLIKOO
Akadeemiline
Raamatukogu

KARAKTERI KAITSEKS

OLO TONTS: Vahest peaksime algatuseks terminites kokku leppima. Karakter on üks imelik sõna või mõiste selles mõttes, et kirjandusteadusliku terminina on ta meil nagu poolõiguslik: seda on küll pidevalt pruugitud kirjanduskriitikas, ent kuivõrd on see kirjandusteooria mõiste?

HEINO PUHVEL: Küllap ikka on. Karakter on kirjandusteoorias seesama mis tegelane kirjandusteoses, olles sellisena niisama kirjandusteaduses kui -kriitikas mõõdapääsmatu mõiste ja küllap ka teoreetiline probleem. Eks sellest lähtudes tuleks meil kõnelda inimesest ja inimese kujutamisest meie kirjanduses.

U. T.: Viimaste aastate kirjanduskriitika on üsna sageli räägitud karakteri taandumisest, koguni kadumisest praegusaegses eesti kirjanduses või konstateeritud, et karakteri asend või tähtsus kirjandusteoses on hakanud muutuma. Väga huvitavalt vaatles neid nähtusi Olev Jõgi 1973. aasta proosakirjanduse ülevaates. Nii või teisiti, karakter on ajalooline kategooria, viimastel aastatel on selle sisu meie proosas muutunud.

H. P.: Laiemas plaanis vaadelduna on karakteri taandumine maailmakirjanduse probleem, mis tõusis esile 50.—60. aastatel. Mingil määral on selle kajastused jõudnud ka meie kirjandusse. Minu arvates saab see olla vaid üks proosa arengu- või otsingusuundi, et see aga peamiseks suunaks kujuneks, kahtlen küll väga. Kui mingitele väga äärmuslikele tendentsidele tähelepanu juhtida, siis meenutagem, et prantsuse nn. uus romaan ja selle teoreetikut astusid karakteri kujutamise vastu välja täiesti teadlikult: väideti, et karakteri kujutamine on ilukirjanduse vana tava, mis olevat oma võimalused ammendanud. Väitlus ise ja ka kogu teoreetiline pagas selle taga on ilmselt otsitud ja kunstlik ning vaevalt end kirjanduslikus praktikas õigustab. Aga et proosat saab kirjutada nii, et karakteri kujutamine on allutatud mingitele muudele kategooriatele, et üks probleem või filosoofiline tees varjutab teoses kõik karakterid, jäädes nende üle domineerima (vastandina traditsioonilisele ilukirjandusele, milles karakter on domineerival kohal), selliseid näiteid on juba ka meie proossasse jõudnud. Nimetaksin Vladimir Beekmani «Õõlendureid»: siin on kõige tähtsamad probleemid ja filosoofiline hoiak toimiva suhtes, misugused aga on inimtüübilt ja karakterilt teoses kujutatavad tegelased, pole kuigi oluline, oluline on situatsioon, millesse nad on asetatud. Ka Arvo Valtoni mõned novellid on kirjutatud niisuguses laadis.

U. T.: Küllap see nõnda on, et karakter ei kao, muutuvad aga kujutamispriinitsiivid ja -viisid ning meil kulub teatud aeg nende uute printsiipidega kohanemiseks. Meenutagem 1960. aastate lõpul hargnenud mõttevahetust sotsiaalsuse mõiste ümber: ühed arvasid, et meie proosas on sotsiaalsus vähenenud, teised väitsid, et sotsiaalsuse mõiste on muutunud, et selles on uusi aspekte juurde tulnud. Ilmselt oli tsel õigus, see seisuks jäi kõlama ka viimasel kirjanike kongressil. Midagi analoogilist võib oletada inimese kujutamises toimuvate muutuste kohta. Teine aspekt: karakteri olemuseks on üldise ja individuaalse dialektika, kusjuures klassikalises realismi kirjanduses on rõhk tugevasti individuaalsel, viimasel ajal on aga teatud osas kirjanduses hakanud rõhk individuaalselt üldisele nihkuma. «Õõlendurite» näide on siin väga omal kohal: Beekman ei lähtu konkreetsest inimesest, vaid teda huvitavad teatud nähtused.

Niisuguste, ütleme kas või karakterivabade teoste puhul kerkib paratamatult teose ja lugeja vahelkorra probleem: kuidas lugeja säärest teost vastu võtab? See on oleb kindlasti lugeja tüübilt. Hiljuti «Sirbi ja Vasara» avaldatud N. Gulõga huvitavas artiklis tekitab minus vastuseisu või olgu siis arusaamatust väide, nagu oleks teatud osa ilukirjanduse vastuvõtmine põhimõtteliselt samasugune kui teadusliku teksti puhul: lugeja loeb ilukirjanduslikku teost vaid teadasaamise, kaasmõtlemise ning probleemi purustamise rõõmu pärast. Kui teos ei suuda ja ei tahagi vastuvõtjale pakkuda midagi muud peale puhtintellektuaalse rahulduse, milleks seda siis ilukirjanduse arvata? N. Gulõga artiklis esitatud jä-

relduse taga on aga põhjusena ikkagi teatud osa kirjanduse suunitus, kus karakterit asendab skeem, teost terves ulatuses probleem. Siin läheb probleem lugejapsühholoogiasse. Karakteri kaitseks kirjandusteoses jäävad need klassikalised näited lugejapsühholoogia uuringutest, mis kõnelevad, et inimene tahab kirjandusteose kaudu suhelda teiste inimestega, milleks kirjandus pakub teinekord laiemaidki võimalusi kui elu ise; soovitakse teose tegelastega sa-

loolises proosas läbi üht väga suurt, oma teemat.

H. P.: Jaan Krossi ajaloolises proosas domineerib karakter, sest kirjanik loob huvitava inimliku portree ajaloolistest isikutest, kellest on sageli fakte teada äärmiselt vähe.

U. T.: Tema puhul on minu meelest huvitav see, et igas uues teoses tuleb keskne karakter nagu tuttav ette: tegemist on küll teise mehe, kuid mingil

U. T.: Seda küll, ent Dickens on siiski kogu aeg klassikaline autor olnud ning saanud selleks tänu oma inimesekujutamisele. Ka teatrite praegune suur huvi Ibseni vastu vihjab sinna poole, et inimese kujutamine on see, mis teosele püsiväärtuse annab.

H. P.: Siinkohal oleme oma jutujärga jõudnud nii kaugele, et ei saa enam mööda teemast

KARAKTERIST ÜLDSE

JA MEIE

OLO TONTS

HEINO PUHVEL

«Sirbi ja Vasara» toimetuse kutsus kirjandusteadlased Heino Puhveli ja Olo Tontsu vestlema teemal «Karakter eesti tänases kirjanduses». Alljärgnevalt toome ära toimunud kahekõne.

KIRJANDUSEGA SEOTULT

mastuda, neid endaga kõrvutada, elada teinekord kirjandusteose tegelaste elu kaudu läbi seda, mis oma elus nagu puudu jäänud, jms. Nendes seostes on kirjanduse mõju ellu palju suurem, kui me tavaliselt ette kujutame, see tähendab: ilukirjanduse moraalne efekt realiseerub ikka esmajoonel karakteri kaudu, inimese kujutamist tähtsaks pidavate teoste läbi.

H. P.: Meie kirjanduses nn. kontseptuaalne või teesikirjandus muidugi veel kaugeltki ei prevaleeri, kuid ta on nähtus, üks huvitavaid võimalusi. Mis aga puutub sellesse, nagu võiks tänapäeval, mil teadus mängib väga suurt osa terves ühiskonnas, kaduda seni nii selgesti tunnetatud kvalitatilise vahe teadusliku ja ilukirjanduse vahel, siis arvan, et vahe jääb ikkagi püsima, olgu-ki et mõnikord võivad piirjooned ähmastuda. Nii näiteks kujutan ma väga hästi ennast lugemas mõnd põnevalt, poolilukirjanduslikus laadis kirjutatud populaarteaduslikku teost mingist teaduslikust probleemist, kus karakter on täiesti teisejärgulises rollis. Sellised populaarteaduslikud käsitlused on tänapäeval üldtunnustatud, niisugused teosed lähtuvad probleemist, karakteri kujutamist klassikalisel kujul neis pole, küll aga on inimlikkust: inimene ja inimlikkus kajastuvad lihtsalt teistmoodi. Jah, kuigi asjad on niimoodi, arvan ma siiski, et karakteri kujutamine omas nii ammu väljakujunenud vormis ei kao ega saa kaduda. Ilukirjandus areneb nagu kõik siin maailmas, ka karakteri kujutamisel võime näha väga mitmesuguseid etappe: karakter oli tugevasti sees juba antikragöödiates, renessansist tänaseni on ta ikka mänginud romaanis peamist rolli, ja niikaua kui me üldse ilukirjandusest räägime, pole karakterist ja tema probleemidest pääsu.

U. T.: Huvitavaid näiteid «taandatud» karakteritega ja ühtlasi suuretunnetusliku ning elamusväärtusega kirjandusest leiab praegusest eestigi proosast. Näiteks Lennart Mere viimased raamatud, milles huvitavate teaduslike ja tunnetuslike probleemide juurde juhitakse teaduseinimeste saatuse kaudu. «Virmaliste väravas» antud üsna põgusad teadlaste siluetid on omamoodi vägagi dramaatilised, nende taga on suur inimlikkus (kui lugeja vaid natukenegi juurde mõtleb). Küsimus on muidugi esitaja meisterlikkuses, ja mulle tundub, et asi on siin hästi meisterlikes kätes.

H. P.: Lennart Mere teoste inimlikkus avaldub tema kui autori positsioonis kaudu. Otsustamata praegu selle üle, kuivõrd tema raamatuis avaldatud teaduslikud seisukohad on hüpoteesid, mis põhjustavad edasisi valdlusi või osutuvad ebatäpseks, avaldub siin ikkagi populaarteaduslike ja teaduslike probleemide käsitluse üks inimlikustamise viis. Ja see on väga arvestatav viis.

U. T.: Jaan Kross kirjutab oma aja-

määral nendesamade probleemide ja inimlike olukordadega. Kross kirjutab oma teemat läbi väga mitmetes eri variantides.

Kui vaadata korraaks natuke kaugemale, siis vene proosas, ka kriitika peeglist vaadatuna, on praegu väga olulisel kohal külaelu kujutamine. Kriitika märgib, et elu muutumine avaneb kõige teravamalt ja aktuaalsemalt just külaelu kajastamisel: teaduse ja tehnika revolutsiooni sissetung maale on eriti järsk ning sellega seoses on üles kerkinud palju eetilisi probleeme. Loe tu põhjal võib järeldada, et meie kaasaegne vene külaproosa on suurel määral karakterile üles ehitatud: Abramov, Belov, Rasputin jt. El kujuta hästi ettegi, kuidas saaks seda alnet teistmoodi käsitleda, siis tuleks välja juba puhhas publitsistika.

H. P.: 60. aastatel murdis väga tugevasti üleliidulisse kirjandusse leedu romaan. Ka selles oli probleemikäsitluse aluseks ikkagi karakter. 60. aastate lõpul hakkas üleliidulist tähelepanu tõmbama meilegi romaan (Aimée Beekman, Lilli Promet, Paul Kuusberg, Mats Traat, Enn Vetemaa). Ilmne on see, et teiste rahvaste kirjandusest huvitab üleliidulist lugejat kindlasti rahvuslik eripära, mis annab ka karakteri kujutamisele teatava teise aspekti.

U. T.: See on kindlasti väga oluline nüanss karakteri loomisel. Minu subjektiivne mulje on aga, et meie romaanist on üleliiduline lugeja leidnud esmajoonel probleeme.

Nähtavasti on asi nii, et kas peame karakterit kirjandusteoses kõige põhilisemaks või ka ei pea, ent kui lähtuda konkreetsetest autoritest, siis ilmneb, et inimese kujutamine on kindlasti andeomane asi. Ühele kirjanikule on karakteri loomine andepärasem ja inimese plastiline kujutamine tõuseb tähtsamale kohale, teisel aga vähem, kusjuures sellest ei tarvitse alati järeldada konkreetse teose koguväärtust. Arutlustes selle üle, mis siis ikkagi annab kirjandusteosele püsiväärtuse, olen rohkem kui kord kuulnud arvamuse avaldusi, et küsimus taandub inimese kujutamisele. Viimati lugesin seda seisukohta vist V. Kožnovi artiklis kogumikus «Kontekst 1973», milles on väidetud, et inimese kujutamine eri sügavusastmetes on see põhjus, miks klassikasse on jäänud püsima just need, aga mitte teised teosed.

H. P.: Klassikaga on asi keerulisem kui paistab. On suuri klassikuid, kelle väärtuses kahtlemine näitaks juba kahtleja vähiklikkust või ignorantsi. Kuid on kirjanikke, kes mõne aja möödudes uuesti moodsaks saavad. Nii näiteks tõusis pärast Teist maailmasõda jälle uus Dickens laine.

KARAKTER JA AJASTU

Üheks oluliseks probleemiks, mis karakterist alati tõuseb, on küsimus, kuidas on õnnestunud ühel kirjanikul või ühe ajastu kirjandusel kajastada karakterite kaudu oma ajastut, tema probleeme, tema filosoofiat, tema inimeste elutunnetust ja maailmapilti. Suurtest karakterikirjanikest kõneldes ei saa mööda minna Shakespeare'ist, kelle näidendeist lelame imetusväärsel hulgal erinevaid inimtüüpe. Ja neil kõigil, ka kaugesse minevikku kuuluvail ajaloolistel tegelastel, on midagi renessanslikku. Ibsenist oli juba juttu. Meie oma klassikast võiksime tuua näiteks Tammsaare ja Vilde, kelle loodud karakterid kajastavad väga ja väga paljus ajastut ning ühiskonda, milles nende tegelased liikusid ja mida nad kujutasid. Solohhovi juubeliaastal sünniks meenutada «Vaikset Doni», mis põhimõtteliselt on karakteriromaan, ent annab avara pildi kogu kujutatavast ajastust. Jne., jne.

Siinkohal ei saa mööda küsimusest: kuivõrd meie 70. aastate proosa kajastab ja peegeldab karakterite kaudu nüüdisajastut ja selle tormilisi probleeme? Paraku peab vastama, et ajastu probleemide koondamine karakteritesse on nüüdiskirjanduses kuidagi ebalev ning saavutused pole nii suured, kui sooviksime. Võtame võrdluseks perioodi, mil eesti nõukogude kirjandus hakkas kujunema. Väidaksin näiteks, et Sirge «Maas ja rahvas» on ajastule iseloomulikke nähtusi kujutatud väga jõuliste karakterite kaudu huvitavamalt, haaravamalt ja veenvamalt, kui seni on suutnud teha meie 70. aastate proosa oma probleemide seisukohalt. Sedasama võiks öelda Aadu Hindi «Tuulise ranna» kohta. Miks see nii on? Miks me ei leia 70. aastate proosast monumentaalkaraktereid, kelles kajastuks midagi väga olulist kaasaegsest ühiskonnast ja tema probleemistikust? See on omaette probleem, millele ta suks mõelda.

U. T.: See kõik on õige, olen üldiselt sedasama usku. Kuid et kahekõne eeldab vastuväiteid, siis püüan sulle vastu hakata, õigemini esitada mõningaid põhjendusi, miks see nii on. Sirge kirjutab «Maa ja rahva» ajal, mil kirjanduse mõistmine oli lihtsam, ent ometi jõudis ta väga suurte üldistusteni. Ka Hint lähtus kirjanduse küllalt tavapärast mõistmisest, kuid suutis isegi kriitika soovitusel juurdekirjutatud peatükkides jõuda ääretult huvitavate inimlike probleemideni ning karakteriteni.

Asi on vahest ka selles, et sotsiaalsus-
se ja inimese mõistmisse on viimaste
aastakümnetega uusi aspekte juurde
tulnud. Kirjandus tunnetab, et tema
objekt on varasemast keerulisem, kui-
das too keerulisus aga realiseeruma
peaks, missugune võiks olla selle kuns-
tiline süntees, pole veel selgunud. 60.
aastad andsid meile siiski häid karak-
teromaane: Kuusberg, Hint, Krusteni
«Nagu piisake meres», kogu Smuuli
looming lähtus esmajoones inimesest,
karakteriloomine oli talle andeomane.
Kuusbergi uuest romaanist olen luge-
nud ainult algusosa. Selle järgi oleks
nagu päris selge, et probleemiseadelt
on tegemist ülimalt aktuaalse teosega,
kusjuures see aktuaalsus selgub nimelt
kõrvutustes meie ühiskonna tänase elu-
ga. Mismööduliseks kujunevad karakte-
rid, selle üle saab muidugi otsustada
alles siis, kui teos on tervelt loetud.
Küll pakub «säärane» «katkestus»,
nagu see ajakirjas ilmuva romaani lu-
gemisel tavaline, huvitavaid võimalusi
oletusteks selle kohta, missuguseks ku-
juneb inimese (karakterite) ja proble-
emide vahel tervikteoses. «Vih-
mapliskade» puhul on see huvipakkuv,
ükskõik kummas otsast vaadata.

H. P.: 60. aastad olid meie kirjandu-
ses üldse karakterite süvenemise, dia-
lektilisemaks, inimlikumaks muutumise
aastad (Kuusberg, Vetemaa, Promet,
Traat). Teeksin siinkohal väikese kõr-
valepõike sõjateemalise romaani juur-
de. Minu meelest võib päris selgesti
näha, kuidas karakteri kujutamine sõ-
jaromaanis on teinud läbi selle inime-
sekontseptsiooni süvenemise, dialekti-
lisemaks ja keerulisemaks muutumise,
mis oli üldse iseloomulik meie kirjan-
dusele 60. aastail. On küll ebaõige kõr-
vutada näiteks Männikut ja Kuusber-
gi juba nende andelaadi erinevuse pä-
rast, ent kui siiski võrrelda Männiku
rindejuttude antud sõjapilti Kuusber-
gi hilisemate, süvenenud analüüsidega,
siis näeme suurt edasiminekut. Mõista-
gi ei kirjutatud vahetult sõja järel nii,
nagu nüüd on kirjutama hakatud: möö-
dunud 30 aastat on pannud üht-teist
selgemini nägema (vene kirjandustea-
duses on termin «sõjateemaatika teist-
kordne ülekirjutamine»). Kas siit ei
saaks tõmmata paralleeli seletamiseks,
miks meie kirjandus pole andnud prae-
guse ajastu, 70. aastate monumentaalset
tüüpikarakterit? Paarikümne aasta
jooksul pärast Teist maailmasõda on
meie ühiskonda tekkinud väga palju
uusi nähtusi ja probleeme, millesse
ühiskond ise, filosoofid ja sotsioloogid
suhtuvad veel teatava kõhklike ja eba-
lemisega. Kirjandus sõltub aga alati
väga suurel määral ka sellest, mida ar-
vatakse poliitikas, filosoofias, sotsiolo-
gias. Et praegu on ühiskond väga pal-
jude uute probleemide ees, siis vajab
kirjandus ka nüüd pisut rohkem selgi-
nemise aega, et hakata pildistama
uuel tasandil, et probleemidele kir-
janduslikult aspektist läheneda. Ajastu
koondkujuks ja tipuks saava üldistava
karakterkuju andmine on mõistagi vä-
ga raske, puudus temast aga praegu
on.

Eraldi tuleks võtta kõne alla

INIMENE MEIE LÜHIPROOSAS

60. aastate lõpul märkisime meie no-
vellistikas päris hoogsat edasiminekut:
lühiproosa muutus huvitavamaks, mit-
mekülgsemaks ja probleemirikkamaks.
Inimene asetati ehtnovellilikesse situat-
sioonidesse (novell eeldab midagi uut,
tuleb ju novelli nimetuski sõnast
«uus»). Esimese etapi tegid novellistika
edendamisel 50. aastate lõpul läbi Pro-
met ja Smuul, 60. aastad moodustasid
teise etapi: novelle kirjutati praegusest
rohkem ja laema amplituudiga (Traat,
mõlemad Tuuliku, Valton), lisaks
ka uued nimed, nagu Saaber, Kruus-
vall, Saluri, Vint. Inimese kujutamisel,
karakteriloomingus hakkas 60. aastate
keskel pilt nagu kaheks lahknema: osa
jätkas klassikalise realismi traditsioone
(Traat, Tuuliku, Kaugver jt.), osa
hakkas otsima uusi teid. Valton, kes
kahtlemata on meie novelli reformaato-
reid, jäi kusagile keskele: ta hülgas
lihtsakoelise realismi, millega kirjan-
dus tuli, tegi läbi grotesklaine, ka te-
ma allutas inimese probleemile ja kuu-
lub nende näidete hulka, kellest ees-
pool juttu oli, nüüd näib ta ka selle
etapi ületanud olevat. Kuhu ta edasi
läheb, on raske ennustada, sest Valton
paistab täiesti teadlikult vältivat ene-
sekordamist ning toob igas kogus mi-
dagi uut.

(Järg 4. lk.)

DMITRI ŠOSTAKOVITŠ

Nõukogude kultuur ja maailma
progressiivne kunst on saanud raske,
asendamatu kaotuse osaliseks. 69. elu-
aastal suri meie ajastu suur helilooja
Dmitri Šostakovitš, NSV Liidu Ülem-
nõukogu saadik, sotsialistliku töö kan-
gelane, NSV Liidu rahvakunstnik, Le-
nini ja Nõukogude Liidu riikliku pree-
mia laureaat.

Kommunistliku Partei ustava poja-
na, silmapaistva ühiskonna- ja riigite-
gelasena pühendas D. Šostakovitš
kunstnikuna ja kodanikuna kogu oma
elu nõukogude muusika arendamisele,
sotsialistliku humanismi ja internatsio-
nalismi ideaalide kinnistamisele võit-
luses rahu ja sõpruse eest rahvaste
vahel.

D. Šostakovitš sündis 1906. aastal
Leningradis. 1925. aastal lõpetas ta Le-
ningradi Riikliku Konservatooriumi.
Juba esimene sümfoonia, mille 19-aas-
tane helilooja kirjutas, andis tunnis-
tust võimsast kunstiandest. Isiksuse
õitsepühkemise teema revolutsioonis
ja meie uues ühiskonnas määras Viien-
da ja Kuenda sümfoonia, Klaveri-
kvinteti, filmi «Suur kodanik»,
filmitrioloogia Maksimist ja teiste
enne sõda sündinud teoste idee-
lis-kujundilise sisu. Noil aastail lõi D.
Šostakovitš ooperi «Nina» Gogoli teose
põjal ning ooperi «Katerina Izmailo-
va» Leskovi raamatu järgi.

Ajastu surematuks muusikaliseks
mälestusmärgiks, erutavaks kunstilis-
poliitiliseks dokumendiks kujunes
Seitsmes sümfoonia. Valminud 1941.
aastal ümberpiiratud Leningradis, kõ-
neleb see kogu maailmale nõukogude
inimeste vankumatust hingejõust, usust
võidusse fašismi üle.

Pärast sõda avanes D. Šostakovitši
anne veelgi suurema jõu ja täiusega.
Ta lõi 1905. aasta revolutsioonile ja
V. I. Leninile pühendatud sümfooniaid
ja kooripoeme, mis leidsid sügavat
vastukaja miljonite inimeste südames.
Laialt tuntus said tema oratooriumid
ja vokaalsüklid, instrumentaalkontser-
did, kvartetid, rahvalaulutõtlused ja
paljudele filmidele kirjutatud muusika.

Raske haigusega mehiselt võideldes
jätkas D. Šostakovitš loomingulist te-
gevust kuni viimaste elupäevadeni. Ta
lõi kõrgest filosoofiast ja targast elu-
jaatusest tulvil helitöid: Viieteistkümn-
enda sümfoonia ja Viieteistkümnenda

kvarteti, milles iseäranis eredal kujul
ilmnevad helilooja üllas mõte ja suur
meisterlikkus.

D. Šostakovitši paljutahkne looming
on silmapaistev näide ustavusest klas-
sikalise muusika ja eelkõige vene klas-
sika suurtele muusikatradsioonidele.
Ta ammutas inspiratsiooni nõukogude
tegelikkusest, leides üha uusi võimalu-
si selle kunstiliseks kajastamiseks

L. Brežnev, J. Andropov, A. Gretško, V. Grišin, A. Gromõko, A. Kir-
lenko, A. Kossõgin, F. Kulakov, D. Kunajev, K. Mazurov, A. Pelše,
N. Podgornõi, D. Poljanski, M. Suslov, V. Stšerbitski, P. Demitšev,
P. Mašerov, B. Ponomarjov, S. Rašidov, G. Romanov, M. Solomentsev,
D. Ustinov, V. Dolgihh, I. Kapitonov, K. Katušev, G. Sizov, M. Geor-
gadze, A. Jepišev, J. Tjaželnikov, V. Sauro, S. Lapin, F. Jermaš, B. St-
kalin, M. Abdrajev, E. Gilels, N. Ziganov, V. Zagorski, G. Keldõš,
K. Karajev, D. Kabalevski, L. Kogan, K. Kondrašin, Z. Kruglova,
L. Kulidžanov, A. Kulijev, V. Kuhharski, V. Laurušas, G. Markov,
J. Melentjev, E. Mirzajan, J. Mravinski, G. Ordžonikidze, G. Orlov,
A. Pahmutova, A. Petrov, N. Ponomarjov, G. Ramans, J. Rahmadijev,
S. Rihter, G. Roždestvenski, A. Romanov, J. Rääts, P. Savintsev, S. Sa-
fiddinov, E. Salihhov, J. Svetlanov, G. Sviridov, V. Solovjov-Sedoi,
N. Tihhonov, N. Tomski, S. Tulikov, Z. Tumanova, K. Fedin, A. Ha-
šaturjan, A. Holminov, T. Hrennikov, M. Tsarjov, D. Tsõganov, B. Tšai-
kovski, G. Sirma, M. Solohhov, A. Stogarenko, R. Stšedrin, A. Ešpai,
V. Jagodkin.

NLKP KESKKOMITEELT, NSV LIIDU ÜLEMNÕUKOGU PRESIDIUMILT JA NSV LIIDU MINISTRITE NÕUKOGULT

NLKP Keskkomitee, NSV Liidu Ülemnõukogu Presi-
dium ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu teatavad sügava
kurbusega, et 9. augustil 1975 suri pärast pikaajalist ras-
ket haigust 69. eluaastal meie aja suur helilooja, NSV

Liidu Ülemnõukogu saadik, sotsialistliku töö kangelane,
Lenini preemia ja NSV Liidu riiklike preemiate laureaat,
NSV Liidu rahvakunstnik Dmitri Dmitrijevitš Šosta-
kovitš.

NLKP
KESKKOMITEE

NSV LIIDU
ÜLEMNÕUKOGU
PRESIDIUM

NSV LIIDU
MINISTRITE
NÕUKOGU

DMITRI ŠOSTAKOVITŠ ajas ja muusikas

TIHHON HRENNIKOV:

Oigusega asub vene muusikaklassi-
ka kogu inimkonna vaimsete rikkuste
varasalves juhtival kohal. Vääriliselt
arendada ja rikastada selle rahvuslik-
ke ja loomingulisi traditsioone oli era-
kordselt raske, seda võib võrrelda
kangelasteoga. Oleme õnnelikud, et
kaks nõukogude inimest, kaks nõuko-
gude kunstnikku juba revolutsiooni-
järgsel aastakümnel saatsid korda sel-
le kangelasteo: need olid Sergei Pro-
kofjev ja Dmitri Šostakovitš. Tahaksin
eriti rõhutada seika, et noore Šostako-
vitši esimene sümfoonia oli tõepoolest
esimene nõukogude heliteos, mis hur-
mas rahvusvahelise auditooriumi. See
leidis tee miljonite kuulajate südames-
se. Juba hiljem, Šostakovitšist võlutu-
na, avanesid need südamed ka meie
teiste meistrite loomingule.

Võimas oli aeg, mis kasvatas sellise
ande. Kuid võimas oli ka anne, mis ka-
jastas niisugust aega. Peab imetlema
ajaloo tarkust, kes asetas uue ajastu li-

pu juurde säärase kunstniku! Dmitri
Šostakovitši looming on sajandi kunsti-
embleem. Imetlusväärselt on see haar-
anud endasse kõike, mis on andnud
elu ja kuulsust meie rahvale, et tagas-
tada talle tema teod ja mõtted nii jõe-
lise esteetilise üldistusena, mida harva
esineb tänapäeva intellektuaalses kul-
tuuris.

Šostakovitši kunst on elust ammuta-
tud ja ellu lähetatud. Ja nagu on ras-
ke kujutleda teda väljaspool tege-
likkust, on tegelikkust raske kujutle-
da temata. Kunstnikud teevad ajalugu
ja muutuvad ise ajalooks. Nõukogude
inimesi valdab uhkustunne, mõeldes, et
Šostakovitši muusika jääb sajandeiks
kõrguma inimsivilisatsiooni sotsialis-
miajastu ühe tipuna.

JEVGENI MRVINSKI:

Peaaegu kogu meie Šostakovitši teos-
tega ja nende ettekandega oma muusi-
kalise biograafia kõige tähtsamateks
sündmusteks. Suhtlemine Dmitri Dmit-

muusikas. Oma novaatorliku loomingu-
ga kinnistas ja arendas D. Šostakovitš
sotsialistliku realismi kunsti, rajas
maailma progressiivsele muusikakul-
tuurile uusi teid.

Palju jõudu pühendas D. Šostako-
vitš ühiskondlikule tegevusele. Ta oli
valitud NSV Liidu Ülemnõukogu VI,
VII, VIII ja IX koosseisu saadikuks,
Vene NFSV Ülemnõukogu II, III, IV ja
V koosseisu saadikuks, 1960.–1968. aastani
seisis ta Vene NFSV Heliloojate
Liidu eesotsas, oli NSVL Heliloojate
Liidu juhatuse sekretär, NSV Liidu
Ministrite Nõukogu juures asuva Leni-
ni ja Riiklike Preemiate Komitee liige,
ühingu «Nõukogude Liit–Austria»
president. D. Šostakovitš oli valitud
paljude välismaa akadeemiate ja üli-
koolide auhikmeks.

Partei ja valitsus hindasid D. Šosta-
kovitši teeneid kõrgelt. Lahkunu kan-
dis NSV Liidu rahvakunstniku auhi-
metust, esimesena muusikuist sai ta
sotsialistliku töö kangelaseks. D. Šosta-
kovitš oli autasustatud kolme Lenini
ordeniga, Oktoobrirevolutsiooni ja Töö-
punalipu ordeniga. Talle oli antud Le-
nini preemia, NSV Liidu ja Vene
NFSV riiklikud preemiad ning rah-
vusvaheline rahupreemia.

Ülimalt kohusetruu, avala südamega
ja erakordselt tagasihoidliku inimesena
teenis D. Šostakovitš kogu oma loomin-
guga rahvast ja kodumaad. Ta jättis
tohtu panuse nõukogude ja maailma
kultuuri varasalve. Dmitri Šostakovit-
ši geenius, tema suurteosed elavad sa-
jandeid.

(Järg 10. lk.)

KARAKTERIST ÜLDSE JA MEIE KIRJANDUSEGA SEOTULT

(3. lk. järg)

Niisiis oli 60. aastate lõpul ja isegi 70-ndate algul novellipilt üsna rikas: oli traditsioonipärast inimesekujutamist, oli ka mitmeplaanilist ja assotsiativset novelli. Praegugi pole need kadunud, kuid karakteripildis näib valitsevat mingi nõutus ning kahel-kolmel viimasel aastal ilmunud lühiproosaraamatud hämmastavad mõnikord oma elunägemise ühekülsusega. See ilmne arengujoon, mis 60. aastate teisel poolel läks tõususuunas, on praegu samal nivool ega näita edasiminekut.

U. T.: Ilmsesti on nii, et suhteliselt kindlamatele tulemustele on jõudnud novellis need kirjanikud, kes on käsitlenud sotsiaalses mõttes ajakohaseid probleeme, nagu näiteks Kuusberg. Tema novellistika ei tekita kriitikas erilisi lahkavusi. Ta lähtub kindlalt, konkreetselt sotsiaalselt pinnalt, mida tunneb ja mille vastuolusid näidata tahab (kas alati just karakteri kaudu, see on iseasi, ent ta on käsitlenud tähtsaid sotsiaalseid probleeme omas laadis). Või miks Uno Laht novellistina hallooga vastu võeti? Ka tema «Bordelli likvideerimises» on iseloomulik sotsiaalse selgimisega aine, mille autoripoolne käsitlus, ka karakterite poolt, on isikupäraselt värske. Mats Traat on oma «Kohviubades» leidnud huvitava läheneviisi elu tänase muutumise kujutamiseks. «Kohviube» võib pidada ju ka traditsiooniliseks jutuks lootusetult üksipäini jäänud vanainimesest, arvan aga siiski, et seal on sees midagi muudki: diskreetselt, nagu mõõdamises näidatakse elu muutumist ja edasiminekut. (Vene kriitika peab näiteks üli-traditsionalistist Trifonovi väga aktuaalseks, sest ta kujutab süvenevalt meie igapäevast olustikulist elu. Lahendatakse just igapäevases elus ju hästi paljud probleemid.)

Need noored autorid aga, kes on võtnud oma novellistikas teoreetilisemat laadi lähtekohad, kõneldes inimesest üldse, väljaspool sotsiaalseid suhteid, neil, jah, on ka tulemused rohkem teoreetilist laadi. Nende lähtekohaks pole konkreetne inimene, kes elab ja midagi teeb, vaid eraldi probleem, tihti peale võõritumisprobleem, mida näidata tahetakse.

H. P.: See on väga õige tähelepanek: inimese sotsiaalne roll, tema sotsiaalne osatähtsus ühiskonnas ja selle nägemine on tõepoolest teatavas osas meie lühiproosas (osas suuremasti proosas) hakanud tähelepanu fookusest välja poole jääma. Ka konkreetne inimene, kes saavutab kontakti ajastu ja teiste inimestega ja kellel pole ületamatuid

vastuolusid oma eneseteostuslikus rollis, ka selline inimene on meie lühiproosast kusagile kadunud. Ometi on seesuguseid inimesi ühiskonnas väga palju. Ja ega ka mõtle, väärtusi ümberhindav, kõhklevgi inimene ole sotsiaalsusest väljas. Inimpsüühikat üldse on novellistikas olemas, konkreetsest inimlikust natuurist jääb aga nagu puudu.

U. T.: Jah, viimastel aastatel kuulnud ja loetud tunnistused «igatsusest inimese järele» ei ole tundunud retoorilisena, olgu see väljendus ise kulu- nud. Seda ka siis, kui meele pidada, et 1960. aastate teisest poolest oleme oma proosas kokku puutunud nõnda paljude uut moodi nähtustega, et võib täiesti tõsiselt oletada vastuvõtjate poolt teatud kohanemise- või, ütleme siis, järelejõudmisraskusi. Teiselt poolt seavad ühiskonnateadused probleemi nii, et praegu olemasolevatest teadmiste inimese kohta ei piisa kaugeltki selleks, et ladusalt toime tulla kõigi sotsiaalse arengu probleemidega, mille ees inimkond täna seisab või millele ta võrdlemisi suure kiirusega läheneb (kiiruste kasvamine ühiskondlikus elus, urbaniseerumine jpm.). Optimistidena oleme veendunud, et inimene hangib need vajalikud teadmised enda kohta ja suudab seda teha õigeks ajaks. Sellest järeldub minu arust selgesti, et inimese kujutamise vajadus kirjanduses jääb.

Me oleme läbi elanud kirjanduses meetodi uuendamise ja uute võimaluste läbikatsumise aja. Ja see, et uuemas kirjanduses inimese kujutamisel praegu kõrgeid tippe ei ole, ei ütle veel, nagu oleks midagi põhimõtteliselt vilutu. Tulen jälle oma vana teema juurde: karakterilooming ning inimese kujutamine tervenisti on spetsiifiline küsimus, mis on väga tugevasti seotud kirjaniku ande laadi ja ulatusega. Kui puhtalt inimese kujutamisest rääkida, siis on meil pretensioonidest hoolimata küllaltki huvitavat,

MIS ANNAB PÕHJUST OPTIMISMIKS

Heas mõttes ajakohaseid teoseid, milles inimene karakterina esile tõuseb, ei olegi nõnda vähe. Paul Kuusbergi ja Mats Traadi uuem proosa üksi pakub sellest aspektist rohkesti huvitavat.

Eespool oli juttu Jaan Krossist. Tema on selles mõttes väga kaasaegne autor inimese kujutamisel, et ta näitab keeru-

list ja keerukas olukorras, marginaalset inimest, kes väga palju mõtleb mitmes haardes, kuid seejuures ise ka elab, asetamata end elust ja ühiskonnast kusagile kõrvale. Väga huvitav karakteriteloogia on Väino Ilus. Need ei tarvitse peategelased olla, kuid naturaalse, plastilise tüübi loomise oskus on tal tugev. Sellest seisukohast tõuseb Ilus kõrgemale mõnestki teisest praegusest prosaistist, kelle loomingut üldkokkuvõttes kõrgemaltki hinnatakse. Huvitavaid karaktereid on Ilus andnud palju («Kaotusseisus» näiteks «suur mühakas» Kasemets ja Vilma), üldtähtsaks tõusva probleemse sidumine ei ole aga tema tugev külg, mistõttu need karakterid on ka jäänud nagu pooliku rakendusega. Kuigi, jah, olen mõelnud sedagi, et Hendrik Kasemets on suur probleem juba lihtsalt sellega, et ta olemas on, s. o. et kirjanik on ta sellisena loonud. Mida peab ühiskond temataolistega peale hakkama? Hästi huvitav inimesenägemine avaneb näiteks ka Veera Saare «Ukuarus». Ning asi ei ole lihtsalt Minna karakteri silmapaistvas «iseväärtuses», vaid ka selles, kui loomulikult tõuseb Minna puhul elu sisu ja väärtuse küsimus. Inimese kujutamise annet ja oskust rõhutab ka V. Saare uusim raamat «Elas kord mees».

Dokumentaalsete teostega seoses üks uudne moment: nende kaudu on tulnud meie proosasse autor ise kui kirjandusteose tegelane ja karakter. Varasemast loomingust on näiteks Smuuli «Jäises raamatus» autori isik väga oluline ja külgetõmbava jõuna olemas. Ka Ülo Tuuliku raamatus «Sõja jalus» tuleb autor karakterina esile. Eelõeldu on dokumentaalsuse puhul peaaegu et ootamatu: seni on dokumentalistikas autor ikka tavalisest rohkem varju jäänud.

H. P.: Üks neid kirjanikke, kes meie karakterikujutamisse on palju juurde andnud, juhtides seda süvenemise, intensiivsuse ja dialektiliste vastuolude poole, on kahtlemata ka Enn Vetemaa. Minu meelest on ta üldse peenekoelise- maid karakterikujutajaid meie proosas: temas avaldub sisemiselt meie põhjamaine karakterimaalimise erilaad. Just inimese kujutamisega on Enn Vetemaa ülehulilise lugeja tähelepanu äratanud.

U. T.: Vetemaa loomingus on küllaltki õnnestunud süntees traditsioonilise ja mittetraditsioonilise vahel inimese kujutamisel. Tema nagu ei tõuganud end otsustavalt traditsioonilisest pinnast lahti, tõi aga sealjuures oma loomingusse sisse uusi probleeme inimese käsitluses, uusi vaatekohti: inimese lõhestatuse tunnetamine, eksistentsiaalsed probleemid, elu ja surma probleem,

inimese ühiskondlik süü ja selle tunnetamine jms.

Kuid ega meie nooremgi proosa inimesest lausa tühi ole. Inimese juurde on siin mindud ainult teistmoodi: esitus on katkendlikum, loobutud on olustikust (Mati Unt näiteks).

H. P.: Mati Unt on äärmiselt sugestiivse stiiliga, oskab karakterit kujutada huvitavalt. Ometi paneb ta mind alati pisut hämmastama sellega, mida ta elus näeb, mida oma tegelastel teha laseb ja kuhu nad välja jõuavad. Minu arvates ta nagu näeb tegelikkuse üht lõiku ja tihti tundub, et võimalused, mis tema käes on, jäävad pealiskaudselt rakendatuks. Arvan, et oma võimalusi teisiti rakendades suudaks ta anda tänapäevast ja tänapäeva ühiskonnast avarama ning täielikuma pildi, kui ta seni teinud on. Või on tema andelaad just niisugune?

U. T.: Mati Unt kirjutab mõnikord tõepoolest väga sugestiivselt. Ta kujutab põhiliselt ju noort inimest, kes on sotsiaalsusest lahti, miks ta aga lahti on, seda me tema teostest teada ei saa. Mati Undi esituslaadis on aga küllap veel üpris palju harjumuspärast.

Mõnikord on tahtmine küsida, kas me pole oma noorema proosa analüüsimisel sageli liiga läbematud: seal on siiski üpris tihti ausaid enesetundeavaldusi, mida kriitikal tasuks jälgida. Arutada võib ju ka sellest aspektist, et uued sisumomendid tulevad kirjanduses sageli sellises kirjanduslikus laadis, mida me üldtulemuse järgi nii väga kõrgeks ei peagi. See on dialektika: kirjandus rikastub ka seal, kust me jooksvas kriitikas esiletõstmiseks midagi suurt ei lelagi. Kasu ilmneb aga hoopiski hiljem.

H. P.: Me elame praegu situatsioonis, mil elu muutub tohutu kiirusega, probleemid teisevad üllüühikese ajaga. Kirjandus jääb praegu kõige selle kujutamisel pisut või isegi päris palju maha. Arvan, et kõigi nende suurte eluliste probleemide juurde hakatakse varem pöörduma selles teiseladilises, eespool kõne all olnud populaarteadusliku lähedases kirjanduses, milles tähtsat rolli mängib inimlikkus: selles laadis jõuab probleemile kiiremini lähemale. Ent ometi ei tuleks probleeme inimesest lahutada ning seepärast olen täiesti veendunud, et karakteri kujutamine nii, nagu see on traditsiooniliselt ilukirjanduses juurdunud, kuhugi ei kao, see ainult muutub ja täieneb, otseid uusi võimalusi kõige peegeldamiseks, milles elame praegu ja mis tuleb ees.

U. T.: Probleemide ülestõstmine kirjanduses on nagu üldkättesaadavam tasand, aga nende probleemide inimlik, inimese kujutamise kaudu mulle kättemängimine nii, et ma neist enam lahti ei saa, on harvem nähtus. Seda saab teha ikka inimese, karakteri kaudu. Seejuures aga ärgem tahtkem, et kirjandus lähaks jälle üheseks, nagu ta on olnud, vaid olgu ta ikka ülimalt mitmekesine, mitmekesine andelaadide, inimesekäsitluse ja elunägemise poolest.

Kirja pannud
ENE MAREMAE

(Algus «Sirbis ja Vasaras» nr. 32)

Tõepära ja tegelikkuse nälg, ületamatu vajadus tungida nende asjade põhiolemusesse, mida tuleb sõnadesse vermida, muutub vahel kirjanikule paineks, ta lausa piinleb, kui tema loomingulisse kavatsusse jäävad tühihikud või segased kohad, mida oleks võimalik täita või selgitada vaid edasiste uurimiste või kirjeldatavatesse nähtustesse veelgi sügavama sisseelamise teel. Kirjanik on raamatu kirjutamist alustades veendunud, et ta tunneb geograafiat, mäletab ja kujutab suurepäraselt ette kõiki maastiku osi, korraga aga ilmneb, et päike ei tea, kust küljest ta peab tõusma, kajakad aga otsivad lootusetult teed järve äärde. Kui nii juhtub, siis lukustab kirjanik oma kirjutuslauda laekad ja pakib kohvrid. Nii viisi toimis Flaubert, kui ta katkestas «Salambo» kirjutamise ja rändas veel kord Kartaago varemetele, täpselt samadel põhjustel läks ta kellegi *madame Pouchet'*, arsti abikaasa matustele, kes oli hobuse turjalt surnuks kukkunud: ta vajab materjali kirjeldamiseks *monsieur* Bovary käitumist oma naise matustel. Nende ridade kirjutaja oli samalaadses olukorras, kui ta katkestas töö «Olümpiaketta» kirjutamisel, et veel kord kohapeal restaureerida end ja jooks Olümpost V saajandi algul enne Kristuse sündi. Meis tekitavad piinlikkust raamatud, millest on selgesti näha, et nende autorid on geograafiat õppinud eranditult vaid õpikutest, uitavad abitult ringi paikades, mida nad pole iialgi näinud, ning kirjeldavad neid enesekindlusega, milleks neil pole

vähimatki õigust. Stevenson kirjeldab, kui hoolikalt ta joonestas välja oma «Aarete saare» kaardi, ja lisab: «Võib-olla ei olegi kaardil kuigi tihti nii päratu suurt tähtsust roomani suhtes, kui oli minu juhtumil, aga vajalik on ta siiski alati. Autor peab tundma maad, mida ta kirjeldab, olgu see tegelikult olemas või enda väljamõeldis; ta peab

täiesti tarbetuks nagu ärakasutatud tooraine. Päevikut läks tarvis vaid selleks, et autor ei laseks oma kangelast silmist, et ta tunneks kõiki tema mõtteid, tundeid ja muljeid. Nii saavutas Turgenev oma tegelase äärmise elulisuse.

Kui kirjanik juhtub kirjutama teemal, mida ta pole valinud oma tahtmist

SÕNAALKEEMIA

JAN PARANDOWSKI

seda tundma kui oma peopesa, kaugusi ja ilmakaari, ning kuugi peab käituma laimamatult. Ma ei kirjuta iialgi kalendrit abiks võtmata».

Kangekaelne teemasse sisseelamine sunnib kirjanikku õige kõvasti jõudu pingutama, nagu seda tegi näiteks Turgenev. Tal oli kombeks oma kangelaste elulood üksikasjalikult välja töötada, selles polnud ta aga mingi erand: paljud kirjanikud toimivad täpselt samuti. Turgenev aga tegi midagi enamat: kui ta kirjutas romaani «Isad ja pojad», siis pidas ta ühtlasi Bazarovi päevikut. Iga loetud raamatu, iga kohatud inimese ja ühiskondliku elu tähtsama sündmuse kohta tegi ta päevikusse sissekandeid, mis pidanuksid tulema pähe Bazarovile, olnuks ta selle päeviku autor. Sellest sai kokku küllaltki paks köide, mis muutus pärast raamatu lõpetamist

mööda, vaid täitmaks kohust ideed, religiooni või rahva ees, teemal, millele ta pole selle ajani mõelnudki, kasvab materjaliga tehtav eeltöö paljukordseks. Nii oli see Zolaga. Ta laskis ennast mingist üldisest ideest kaasa haarata ning valis selle väljendamiseks vastava keskkonna, ühiskonnakihi või seisuse. Seejärel kogus ta dokumente. Pani päevast päeva kirja tähelepanekuid tausta, inimsuhte ja iseloomude kohta. Oma romaani «Abee Mouret» üle mõeldes käis ta iga päev kirikus, paks palveraamat kaenlas, võttis sisse koha altari lähedal, jälgis vaimuliku liikumist ja žeste. Aga et kirjutada teost «Pariisi kõht», jalutas ta iga päev keskturule ja koostas teel kõige üksikasjalikuma loendi äride vaateakendele väljapan- dud kaupadest. Ta ei lugenud mitte midagi niisugust, millel polnud ühist

tema teemaga, see-eest püüdis aga tutvuda kõigega, mis võinuks teemat avardada ja süvendada. Ta istus hommikul kirjutuslauda taha ja hakkas mõtisklema, kuidas küll valitud üldist ideed kõige tõhusamalt isikute ja sündmustega dekoreerida. Järk-järgult kerkisid esile tegelaskujud, arenesid välja nende elulood, välimus, varanduslik seisund, siis aga jäi veel üle aadressaraamatust leida sobiv nimi. Ja alles pärast seda, käsutades hiiglasuurt kogumit andmeid, tundes ainet peenimate üksikasjadeni, koostas ta peatükk-peatükilt romaani kohustusliku plaani. Kui plaan sai valmis, hakkas ta kirjutama. Tõsi jah, niihästi tema kui ka veelgi suuremal määral tema järelkäijad koostasid romaan- ni üle detailide ja eriterminoloogiaga, nad olid ülemäära pedantsed. Kirjanik ei pea teosesse just tingimata kogu oma teadmisvaramut välja laduma.

Märkmikud, plokid, lahtiste lehtedega mapid — need kõik on iga kirjaniku tööks vajalikud rekviziidid. Nad kas kujunevad koos raamatuga selle tekki- misprotsessis või on siis nagu varem moodustatud arhiiv muljetest, vaatlus- test ja märkmetest, mida võib tarvis minna. Poedid jäädvustavad niiviisi riime, luuletuste algusi ja metafoore. Klassikalise näitena võib tuua lord Tennysoni märkmikud tema rändudel Cornwallis, Wighti saarel ja Iirimaa- neis leidub maastike visandeid ja lin- nulaulu trillerina lühikesi värsikatken- deid. Niiama huvitavat märkmikku näitas mulle kord J. Tuwim. Zeromski trüki avaldatud (väga lohakalt) «Dziennik» arenes välja nimelt sellis- test taskuraamatutest, kuhu kirjanik

Kõndisin turulaudade vahel. Pikka-des ridades müüsid inimesed asju. Nende haledad pilgud palusid mind ostma. Rõppane, palju käperdatud, kogu maailma pisikuid täis raha olid neil keeratud määratud kaltsu siss, ja peidetud põue. Nad tahtsid oma asjad vahetada raha vastu, kõigi ihastatud asjade võimaluse vastu. Raha oli neil südme küljes, tuksleva vere lähedal. Ja sealsamas oli müümiskirg, sootlah-ti saada asjadest, mis neile olid lüda-sed olnud, mida nad olid lasknud läbi oma näppude, läbi oma ihade ja tun-nete.

Valge rätikuga naine oli valinud äri-mehe peenra pealt kaalikataimi. Äri-mehel oli punane ja kaval nägu, ta pidas kahte naist, kes tema taima-aeda harrisid. Ta andis valge rätikuga naise-le taimi järjest, nagu need tema peen-ral kasvasid, too oleks tahtnud vedada, ta näitas näpuga: võta siit! Mees võt-tis ja kõik oli üks, ärimehel olid tub-lid abikaasad ja kogu kaup oli oskuse-ga tehtud. Aga mõlemad teadsid sel-lest hoolimata, milline rõõm tuleb sü-damesse pisikesest tüssamisest, ja tüss-atud ei näidanud välja, et nad on pettusest aru saanud, sest tegelikult oli neil ükskõik. Kodu leidis naine taimi sõrmitsedes, et ta on saanud hea kau-ba, mis elujõuline. Ja siis istus ta need ükshaaval maha ja puistas igatühe peale läbi oma korbatanud, ent tund-like näppude pisut hingelektrit, et taimed ellu jääksid kõigi vaevade kiuste. Ja kaalikad löid kasvama, naine rohis ja kastis neid suve läbi. Ja siis viis ta turule need, mida oli nõnda ar-mastanud ja millele nõrستانud elu-soojust. Nüüd seisis ta minu ees ja kogu tema sisemus pakitses soovist lahti saada oma suureks kasvanud, maa seest väljakistud kaalikatest.

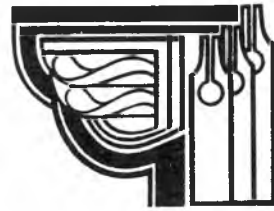
Teine naine müüas oma kantud kleiti, mille mahamüümiseks nii pähe lootust oli, et ta seda veel mitu püha-päeva tooma pidi ja igakord müügiloo piletit lunastama. See kleit oli tema ihu vastu ilus ja soe olnud, kenad me-hed olid tema peale kunagi pilke heit-nud ning tema tavalist naisekeha, mil-lel kõik vajalik küljes, selle sisse ilu-samaks näinud. Selle kleidi noortel päevadel oli naine end kohevil tund-nud, tuttavate naiste head kadedust oodanud, kandnud end läbi tänavate uue kirju kleidi tiivul. Ja nüüd oli see kui heidetud keha rippu tema käsivar-rei ning pakkus ennast vähese lootuse-ga minule. Ma ei saanud ju naise soovi pärast seda kandma hakata. Ja naine peadegu vihkas sellepärast oma kua-gist riiet, mille hingest nüüd tigiduse hing oli saanud. Naine nägi seda halli-mana ja inetumana, kui see oli, ja kogu tema kirg oli suunatud sellele, et ese ilusam välja näeks, et see endiselt meeldiks meestele, kuigi sees pole enam igavest naisekeha, vormiks ja vaimuks. Ja mõnel hetkel nägi naine kleiti taas väärtkaunina ning mõstas, miks need rumalad inimesed seda küll tähele ei pane. Ometi oli naise tungis võõrast külmust, ümarad õlad ei mäle-tanud sel hetkel kleidi puudutust, nai-

ne nägi selles vaid söögikõlbmatut teost.

Kõndisin piki laudu, mu meeli täit-sid need vanad hobuserauad, kingse-paliistud, küpsed kapsapead, sirendav-nelgiväli, inimnäod, pakkumiskirg. Ma olin võib-olla turu ainus ostja, et nad mulle nõndaviisi otsa vaatasid ja mul oli raske nende lootusi petta, ometi

ARVO VALTON

LAUL TURUST

oli see paratamatu, sest mul polnud taskus ainsatki senti ja ma pingutasin teha nägu, et nad mind läbi ei näeks, mu pükste hõredust, rahalhõna täie-likku puudumist.

Ma olin turul, see oli nii, polnud mõtet arutada, miks ma ei olnud kusa-gil mujal. Kahtlane, kas leidis kohti, kus midagi ei müüdnud, kus ei seisnud pikad laudade read, täis lopsakaid vaikelusid, kus prožektoritest ei kiira-nud pakkumise kärsitut ainet.

Oleksin tahtnud vahest olla pillav-rantjee, kelle kannul veetakse põlatud kulla käru, kes ostab ära kogu turu ja seitsmendiku maailmast, aga ma olin ainult see, kes ma olin, kui seda keegi teadma juhtus, kes ma just olin. Ma oleksin puistanud kulla sirutatud pih-kudesse ja vaadanud siis rahuldustun-dega, kuidas igavesed müüjad oma hi-mud täis saavad, ning tühja sisemuse-ga, määratud paberraha rindade va-hel, ei tea kuhu longivad, vaevalt mi-dagi ostma, vaevalt luksusevitriini põ-lastama, vaevalt sukasiäri kõlistama, ei tea kuhu, ei tea milleks.

Ma ei olnud harakalind ega kurjalt lendlev vaim, ma olin rõõmus inimene ja nad ei tohtinud mind nakatada oma kirega.

Aga siis juhtus minuga midagi, suur oleks au panna seda nende vanakraa-mikaubitsejate ja peenrapõllumeeste teeneks. Miski oli miski muutunud, kes jõuab seda kõike välja mõelda?

Tundus nii. Kas oli üks kurgimüüja läinud, kaubast lahti saanud, haiglasse viidud, mehele minemas või lapsega maha saamas või muud eluasja aja-mas, igatahes oli äkki sel muidu nii ülerahvastatud turuplatsil üks lauaots tühi. Ja kui ma seda nägin, tuli minu sisse imelik tunne ja mu samm muu-tus kergeks, isegi kerglaseks, ma astu-sin sinna laua taha ja jäin tikksirgema seisma. Mu pea oli püsti, pilk suuna-tud üle puulatvade ja elu horisondi,

ma polnud veel õige turumehe nägu. Aga ma võtsin taskust puhta valge taskurätiku ja laotasin enese ette lauale. Ja selle peale panin suure kro-beliste servadega tüki sinisest tae-vast. Ja paksu taevakääru kõrvale panin ilusa kuld kollase kamaka tänast hommikut. Mõtlesin hetke, näis, et laual ei ole küllaldaselt ruumi. Aga

ma nihutasin taevatüki pisut naabri hapukapsavaagnale lähemale ja lükkas-in säravkollase lõhnava, veidi õliselt läikiva hommikukamaka üsna selle kõrvale. Ja siis võtsin ma enese seest selle hetke tunde ning panin vabaks saanud lauaotsale. Mul ei olnud kaasas puhas paberit ega teist taskurätti, aga mu õhkkerge tunne ei saanud mustaks päevi näinud turulauast. Muidugi olnuks ostjale meeldivam seda vaadata valgel narmastega paberi-lehel.

Mu kaup võis tõesti silma rõõmus-tada. Puhassinine taevakäär oli nii kordumatu kunstipäraste servadega, võikollane hommik läikis mahlaselt ja mu läbipaistev rõõmujoovastus kumas roosakana turuletil. Kas sai neid tähe-le panemata jätta? Arvasin, et mu äri lööb õitsele, et kui ma selle taevatüki olen ära müüdnud, murrar uue käaru, kõike ei pane ma ial müügile, ma ei ole ahnepäis, minu eluks on antud üks hetk, ma pean taevast ka teistele jätma. Ja see hommik kuulus kõigile, aga mitte igaküsi ei osanud oma mul-last kartulikottide tagant seda tähele panna ja siis võis ta minu käest osta pilgu, sõnada, suutäie praetud liha või klaasikese veini eest ühe tüki hinga-misteedes sulavat hommikut. Ja mu tunne oli minu enese loodud, minu sees kääritatud, punavaks rõõmuks laagerdatud puhas asi, kas ei pidanud see igauht nakatama, kui ta seda mi-nu käest tahta märkas?

Paraku polnud kõik nii, nagu ma alguses lootsin. Turule tulid pika nina-ga nõiad ja katsusid oma kõverate näppudega kapsapeade kõvadust, nuu-sutasid sibulakuhilikke ja sobrasid kondiste kättega nelgiõites, aga minu kauba poole ei vaadanud keegi.

Võib-olla mõtles kiirustav isand, et ena asja, leidis, mida müüa, kas meist igauhel poleks seda surnukslõõmise aega, et niisuguse kaubaga turuleti ta-ga seista, aga ometi ei tee me seda, me

jookseme oma igiliikuvate autode poole, tormame väljamõeldud töökohta-desse ja loome inimsugu, ikka inimsu-gu, nende soolikaid ja mõtteid, muud-kui loome ja loome neid, ennast kõik-jale laotades ja kõigile peale surudes, iga oma varbaliigutust Euroopa hüve-ga samastades.

Nii kihutasid nad minu müügiletist mööda ega näinudki imeilusat kaupa. Üks naine torkas sõrme läbi minu ku-mava tunde ja irvitas kahemõtteliselt. Tuigerdav joodik tahtis mulle näkku sülitada, aga ta suu oli kuiv.

Ma ei pannud neile seda pahaks, veel oli minu tunne puhas, see polnuks rõõm, kui ma pahameelt või tujutust oleksin lasknud teda mustama. Ometi taipasin peagi, et kaubal pole ostjale seda väärtust mis minule, iseäranis kui ta peab selle eest mulle midagi vastu andma. Võib-olla oli samasugu-ne tunne juurvõiljamüüjatel, kes liig-kasuvõtja sõrmedega räpast rahapäberit silitasid, nad oleksid tahtnud oran-žide porgandite eest viimast hinda võt-ta, kui oleks leidunud tühine inimene, kes seda neile maksnuks ja keda nad saanuks ülemaksmise eest põlata.

Mu kaup ei läinud ja mul ei olnud sellest kahju, kuigi taskus polnud en-diselt ühtegi senti ja kõhus juba teist päeva toitu. Mõtlesin, et võiksin oma reisipaunas ilusana ja värskena kaa-sas kanda seda sinisest taevakäär, võikollast mahlast hommikut ja roosa-kalt kumavat rõõmutunnet. Ainult üks tume vine muret läks läbi minu ja see helises madalates toonides, et äkki ei seisa need värsked. Kust võtta her-meetilist kotti, millest neid värskena saaks välja otsida just sel hetkel, kui tumedad pilved mu peale laskuvad, kui ükskõiksed kaubitsejad ja vaenu-likud pilgud mind läbi torgivad, jon-nakat maksa ja õrnnetsilikku kopsu vigastades. Kas on mul siis neid, mis saab minust ja mu päevadest kord teisel turul ja kolmandal?

Naljakas ja vastuoluline tunne tuli mulle seal turuleti ääres, igivärske kaup ees. Ma ei teadnud enam, olen ma müüja või säilitaja, kust saada süüa ja veinipits õnneumaks, kust võtta see kuld münt, mille kõlinaga naerma panna mu pitsakas armsam, kellel on kaks õieli patsi ja rohelised lindid.

Turg oli turg, üks pidanud ju ma ennast proovima. Tahtsin olla inimene inimeste seas; egas ma mõni niisugune olnud, kes ennast välja heidab kõi-gest, mis harjutatud seltskonna süda-messe.

Seisin ja müütsin ennast, mõte täis tüssamislust: lootsin andmisest hooli-mata säilitada ennast, et vahel harva kinkida tükike kahe patsiga armsa-male.

oli jäädvustanud oma muljed, tsitaadid, lühikesed, enamasti tõttikult pliiat-siga tehtud kirjeldused. Midagi sarnast avastati ka A. France'i paberite hulgast ja trükiti osaliselt ära kui «Cahiers in-times». Alphonse Daudet kirjeldab aga oma petits cahiers järgmiselt: «Siia kogutud vaatlused ja mõtted ei võta teinekord rohkem ruumi kui üheainsa rea — täpselt niipalju, et ahtaksid meeles pidada žesti või intonatsiooni, mis hiljem lähevad käiku ja arenda-takse välja mõnes teoses. Pariisis, rei-sidel ja maal täitisid märkimikud nagu iseendast, ilma et oleksin mõelnud nende kasutamisele tulevikus.»

Daudet unustas nimetada, et ta jääd-vustas neis märkikes ka tähelepanu köitnud ees- ja perekonnanimed. Ro-maanikirjanikule ja dramaturgile — eriti kui nad on viljakad — lähel tar-vis väga palju silpide kombinatsioone, mille alusel sünnitõendites, dokumen-tides, siltidel ja hauamonumentidel in-diviide üksteisest eristatakse. Kirjanik otsib need sealt omal käel välja ja am-mutab veel lisa vapiraamatutest, aad-ressraamatutest või ajalehtedest. Oscar Wilde ristas oma komöödiate aristok-raate Ingliise kaunistõeliste kohanime-dega, poola kirjanik Josef Weissenhoff pöördus oma Kostkowie, Ligezowie ja Zbarskite leidmiseks väljasurnud aristokraatlike suguvõsa poole, Proust aga lõi oma isikliku «Gotha al-

manahhi» fantastiliselt sassiaetud su-gupuudega.

Inimesel ei ole elus tavaliselt voli oma ees- ja perekonnanime valida. Välia arvatud harvad pseudonüümide võtmise või nimemuutuse juhud, kannab ta alandlikult, kindlalt või uh-kusega sündimisel saadud ees- ja pere-konnanime. Ent sageli juhtub, et saa-tus ilmutab teatud loovat leidlikkust. Me kohtame igal sammul inimesi, kes oma nimega hämmastavalt kokku sobi-vad, mingi muu nimega oleks neid ise-gi raske kujutleda, perekonnanimi on muutunud nagu hieroglüüfiks, mis sümboliseerib nägu, iseloomu ja elu-kutset. Vahel tekib koguni mulje, et perekonnanimi juhib inimest, toob talle kas õnne või õnnetust ja kuulutab tu-levikku.

Kirjanikud ei taha olla vähem leidli-kud kui saatus, seepärast valivad nad oma kangelaatele perekonnanimed üli-ma ettenägelikkusega. Tõsi küll, teine-kord tuleb ette soodsaid asjaolude kok-kusattumisi. Juhuslikult kuulnud nimi tungib meteorina seni nimetu kange-lase elu ümbritsevasse mõttesfääri. Nii kukkus Duhamelile Saint-Jacques'i tänavanurgal rippuvalt sildilt sõna tõ-sises mõttes kaela perekonnanimi Sala-vin (see ilutseb seal kondiitriäri kohal tänase päevani). Pärmi-purk aga, millel oli asula nimetus Niemchice ja mida Maria Dambrowska silmas mingis poes, andis kirjanikule «Õode ja päevade» naispeategelase nime ning tungis veel ka hoopis eripärasel viisil romaani kir-jutamise protsessi. Flaubert, andnud «Tundekasvatuse» kangelaale nimeks

Frédéric Moreau, polnud nõus seda mingi hinna eest muutma, ehkki talle valmistas tuska ebameeldiv asjaolu, et Roueni lähisel elas sellenimeline pere-kond. Samalaadseid ebameeldivusi oli perekonnanimega Grodzickich romaa-nis «Lõõmav taevast» minulgi, see tõi kaasa teatud arusaamatusi, kuid enam polnud võimalik midagi muuta. Raa-matu tegelasele muutub tema nimi niisama asendamatuks nagu iseloom või välimus.

Paljude sajandite vältel kasutas ilu-kirjandus niinimetatud kõnekaid nime-sid, mida veel hiljuti leidis komöödia-tes ja mis mingites vähekunstipärastes teostes polegi ehk veel päris välja sur-nud. Kõigis keeltes, kreeka keelest ala-tes (kreeka nimed aga olid tõepoolest kõnekaad, nii nagu poolagi algnimed), kordusid igasugustes mõeldavates va-riantides kummalsed hüüdnimed, sa-maväärsed tegelase riietuse või maski-ga. Need vastasid lihtsustatud kirjan-dusliku psühholoogia printsiibile, mis kangesti armastas tüüpide ja iseloomu-de puhul rakendada teatud iseloomu-joonte või moraalsete lünkade perso-nifitseerimist. Nende väljendusriikaste siltide all esinevad tegelased kehastasid endas vaid üht iseloomujoont, neid nä-ris üksainus kirg, ülejäänud osa nende inimolemusest polekski nagu eksisteer-inud.

XIX sajandil õitsema puhkenud rea-lism otsekui demokratiseeris kirjandu-se ja avardas ülimal määral väljamõel-diste maailma (üksnes Balzac «Inimlik-kuse komöödia» esineb 5000 tegelast). Praeguseks on kirjandus täis tuubitud

loendamatu inimjõugust, kus leidub ilma kirikuta vaimulikke, ajaloole tundmatuid kuningaids, vürstlikke pere-kondi, kes pole jäädvustatud üheski genealoogias, väljamõeldud rahandus-tegelasi, kellele kuuluvad kogu maa-ilma börsid, tööstureid, keda entükle-peediad ei tunne, ning lõpuks linnade ja külade elanikke, kes pole küll sinna sisse kirjutatud, kuid ometi eksisteeri-vad elavate inimeste naabritena. Tege-likult on ainsatena täiesti ehtsad need kummitused, kes on asunud elama väl-jamõeldud majadesse. Pariisis asub peale mitme miljoni päriselaniku pea-aegu niisama suur hulk viirastuselanik-ke, kelle on sünnitanud prantsuse kir-janike fantaasia, mingil määral aga ka teiste Euroopa kirjanike mõttejõud, kes on oma kangelaasi korduvalt sellesse linna lähetanud. Selles peitubki Parii-si üks veetlusi. Ka teised meie mand-ri pealinnad on, ehkki vähemal määral, kasvanud kirjanduse tegelaste samblas-se, samalaadset nähtust võib jälgida ka läänepoolkeral.

Kirjanik, kes ilma erilise põhjuse-ta (mida leidub aga harva) keeldub tege-likult olemasolevatest asulatest ja asendab need väljamõeldutega, solvab oma kodumaad, eriti siis, kui ta ristib väljamõeldud, ebatavalise nimega üm-ber muistse auväärse linna (Zeromskil Klerykow), kui eksib ära tänavanime-de rägastikku. Seda pattu pole kordagi teinud Balzac, tal on esindatud kogu Prantsusmaa selle linnade ja küladega.

(Järgneb)

* Jutt on väikesest raamatukesest, mis anti välja enne sõda, mille aga mõni aas-ta tagasi kahes mahukas köites ilmunud «Päevikutest», mis koosnevad Zeromski noorpõlvemärkmetest. (Autori märkud)

VIIES FESTIVALIKIRI

MULJEID NÄHTUD MÄNGUFILMIDEST*

Kui mõni aasta tagasi (näiteks VII Moskva filmifestivalil) domineerisid mängufilmiekraanil poliitilised aktuaalsed, kunstiküpsed teosed (nende loojateks olid säärased režissöörid nagu Bernardo Bertolucci, Damiano Damiani ja Elio Petri Itaaliast, René Allio ja Pascal Obier Prantsusmaalt, Alexander Kluge ja Haro Senft Saksast, Bo Widerberg Rootsi, Haskel Wexler ja Peter Watkins Ameerika Ühendriikidest) ja seda nimetati Euroopa ja Ameerika poliitilise filmi invasiooniks; kui veel eelmisel festivalil, kõigest kaks aastat tagasi, sai peapreemia Vytautas Žalakevičiuse avalikult poliitiline teos «See magus sõna vabadus», siis tänava olid lood poliitilise filmiga hoopis teised. Seoses sellega tuleks konstateerida kolme tõika. Esiteks, nagu oli juba näha eelmisest kirjast, jäi poliitilise filmi tandriks dokumentalistika. Teiseks, poliitiliselt aktuaalne mängufilm nihkus Euroopast ja Põhja-Ameerikast Aasiasse ja Aafrikasse (Ladina-Ameerika poliitiline film startis jõuliselt Moskvas kaks aastat tagasi). Kolmandaks, Euroopa poliitiline film muutis oma iseloomu (et Ameerika Ühendriigid ei võtnud Moskva festivalist ametlikult osa, siis ei oska nende ekraaniloomingu kohta praegu midagi öelda).

Hõbeda väriliseks tunnistas žürii India filmi «Koor» (üks väheheid must-valgeid filme festivalil, rež. Mrinal Sen). Tuleb imetleda seda loomingulist julgust, millega see tehtud on, eriti kui mees püüab anda neid paindumatu reegleid, mille tähtsust nõuavad Indias rangelt nii produktendid kui ka vaatajad (reeglipärased filmid on seal kasvatatud vaataja, kes ei ole suuteline või lihtsalt ei taha vastu võtta teoseid, mis kalduvad reeglist kõrvale). Traditsioonilised laulud, mis peavad tavakohaselt vahelduma india filmis tegevusega, on «Kooris» muutunud jumalate esitatud poliitilisteks song'ideks (need moodustavad ka proloogi ja epiloogi ning on pildiliselt välja peetud umbes nii nagu proloog meie «Põrgupõhja»-filmis). Peategevus, mis järgneb proloogile, areneb poolinglikus miljöös ja tegevuspaigaks on mingi sümbolne tööstusettevõtte, kus vajatakse veel sada töölisi, väljas värvate ees seisab aga järjekorras kolmkümmend tuhat inimest. Peategevus areneb kahes kohas: kaitise juhatus ruumes ja värvavärvil väljakul (rõhutatud on mõlema tegevuspaiga dekoratsioonilikkust).

* Vaatluse all on nii konkursi- kui ka konkursivälised filmid.

Kui mass pärast pikaajalist ootamist hakkab rahutust tundma, hiljem aga keema (justkui kalad võrgus Tunesias «Kalurites»), hakkavad ka üksikud näod (enamik kaadreist on lahendatud suures plaanis) meele meelde jääma. Selgub, et see pole juhus: just nende nägude abil teeb režissöör ekskursse tegelikkusse. Pool tosinat realistlikku lühinovelli lõikab nagu skalpelliga läbi tingliku (jumalate lauldud song'ide) ja poolingliku (peategevuse) kanga ning sunnib meid suhelduma ellu. Filmi vältel realistlikud novellid omavahel ristuvad ning lõppkokkuvõttes saame kolmekümne tuhande kasvava protesti ja siis ägeda plahvatuse personifitseeritud koondportree. Need kolmkümmend tuhat (see koor) on aga terve töötava ja ekspluateeritud rahva sümbol. («See pole dokumenteeritud draama, vaid valem, mille järgi tõusevad astmelt astmele rahva meelepaha ja protest,» kirjutab tabavalt üks retsensent. Lisagem ainult: kunstiline valem.) Ei usu, et seda filmi oleks kerge vaadata ka Indias. Kuid asjaolu, et «Koor» ei ole tehtud mitte mingi kõrvalseiva metseeni, vaid kommunistlikult häälestatud ametühingu hästi tagasihoidlikest rahadest (siin juba ei lubata neid niisama pillata), on küllaltki silmapaistev: tähendab, teosel on olemas teda mõistev auditorium ja seega ka plahvatav mõju.

Tuntud Senegali kirjanik Sembene Ousmane (kinematograafistina VGK-i kasvandik, Mark Donskoi õpilane) on suunanud oma järjekordse satiriliselt autorifilmi «Xala» nooled korrumpatsioonile riikliku ametkonna vastu (kohta ei nimetata, kuid antakse mõista, et tegevus toimub noores Aafrika riigis). Teravmeelselt mängides sugulise ja poliitilise võimetuse ühisjoontel (xala tähendab kurja silma poolt saadetud mehe sugulist võimetust), saavutab ta terava pilkeportree alles sündinud, kuid juba mädanevast (sest tal on ikka veel peal imperialismi kuri silm) bürokraatia ladvikust. Sümbolset koomikast süvendab asjaolu, et just sel hetkel, kui peategelane, kes avastas kolmanda naise, võtu pulmaöö, et tal on xala peale saadetud, saab ükskord oma suguvõime tagasi (muutub seega normaalseks inimeseks), visatakse ta bürokraatia ladvikust välja. «Ma pean filmi poliitilise mõjustamise vahendiks,» ütleb Sembene Ousmane. «Muidugi, filmid ise ei muuda tegelikkust, aga nad võivad aidata sellele kaasa.»

Toodud näited tunnistavad, et teravalt aktuaalne ja kunstiküps poliitiline film on jõudnud teiste mandriteni ning vallutab neid samasuguse jõuga nagu aastaid tagasi Euroopat ja Põhja-Ameerikat. Näiteid võiks tuua veelgi, kuid piirdugem ainult ühega: kunagi inspireeris alžeeria rahva vabadusvõitlus itaalia režissööri Gillo Pontecorvo (nõukogude tuumafüüsiku Bruno Pontecorvo noorem vend) looma oma mõjujõus vapustavat filmi «Võitlus Alžeeria eest», tänavu sai Cannes'i filmifestivali peapreemia «Kuldse palmioksaks» juba Alžeeria eepilise filmifresko «Leegitsevate aastate

kroonika» (rež. Lahdar Hamina). Kümme aastat tagasi ei tundnud maailm säärast nähtust nagu «alžeeria film», sest seda lihtsalt polnud olemas, täna aga erutab see nähtus tervet filmimaailma. Ka Moskvas pälvis ühe preemia — parima naisosa eest — Alžeeria (jällegi poliitilise) filmi «Päränd» (rež. Mohamed Bouamari) peaosatäitja.

Mis sai aga Euroopa poliitilisest mängufilmist? Äsja lõppenud festivali

ANDRZEJ WAJDA
(Tema preemiafilmist lähemalt järgmisel korral.)

järgi otsustades on ta läinud sotsiaalpsühholoogilistelt üldprobleemidelt üle filosoofilis-eetilistele üksikprobleemidele, uurides neid veel sügavamalt ja üksikasjalikumalt kui esimesi, tihti kasutades selleks minevikumaterjali.

Pärast otsesümbolikat kasutanud Bernardo Bertolucci «Viimases tangos Pariisis» ja Marco Ferreri «Suures õgimises» ei saa vist korrektsemalt ja viisakamalt näidata tänapäeva kapitalistliku ühiskonna moraalset ja poliitilist lagunemist, kui seda teeb Bertrand Tavernier filmis «Las algab pidu...». Väliselt näib see olevat kos-

tüümkomöödia XVIII sajandist. Kuid kostüümfilmi aksessuaare on kasutatud mädanema hakanud süsteemi analüüsiks. (Režissöör ise ütleb kohtumisel vaatajatega: «Mind ei huvitanud niipalju ajastu hing kui ihu. Ja see ihu laguneb.») Alaalise Louis XV regendi, Orleans'i hertsogi Philippe'i (näitleja Philippe Noiret) ümber keerlevad poliitilised ja kõlbelised intriigid on alles eelmäng ajastule, mis lõpeb Suure Prantsuse revolutsiooniga. Kuid juba on tunda esimesi maavärinaid lossi müüride all, juba põlevad metsa vahel talupoegade süüdatuna esimesed kuninglikud tollad. Mädanema hakkavat ühiskonda ootab paratamatu lõpp, kuid selle ootamine võtab veel aega...

Poliitilise reetmise anatoomia on itaalia režissööride, vendade Paolo ja Vittorio Taviani filmi «Edasi, lapsed!» aineks. Kuid sündmustik on jälle viidud minevikku, seekord läinud sajandi itaalia vabadusvõitlejate sekka. Loo paradoksaalsust süvendab asjaolu, et üritus, mille nimel võitleb see käputais noormehi, on ette nurjumisele määratud. Nii et kaine mõistuse seisukohalt, mis eksisteerib peategelase (Marcello Mastroianni) sisemonoloogides, olekski õige olnud neile selg pöörata. Kuid teose autorid, näidates täie julmusega ürituse, Lõuna-Itaalia talupoegade vabastamise ebaõnnestumist (talupojad peksavad vabastajad kaigastega surnuks), ei mõista ometi hukka meeleut ohvrit, vaid ürituse reetmist (just kaine mõistuse vastu!). Sest restauratsioonile järgnes varsti Garibaldi (filmis ei ole sellest õnneks sõnakestki öeldud: sest eeldatakse asju mõistvat vaatajat)...

Inglise režissöörid Kevin Brownlow ja Andrew Mollo on läinud veel kaugemale minevikku, inglise kodanliku revolutsiooni ajastusse, kuid neid huvitab sama probleem — ohvrite õigustatus momendil utopiliselt ürituse nimel. Pealkirjaks on digerite ideoloog Gerad Winstanley nimi. Film on tehtud David Caute'i romaan «Seltsimees Jacob» järgi ja temas on ohtrasti kasutatud Winstanley kirjutisi ning kirju (teos on dokumenteeritud niisama hoolikalt ja täpselt nagu kunagine Carl Dreyeri «Jeanne d'Arci kannatused»). See on jumla ja süge kroonika esimesest kommunist, mille digerid löid suure vaevaga Surrey

Pavel Markov

TEATRIVOOLOUDEST*

Möödunud aastal hakkas kirjastuse «Iskusstvo» väljaandel ilmuma ühe nõukoode vanema ja autoriteetsema teatriloolase professor Pavel Markovi 4-köiteline teoste koogu. Väljaande tähtsust näitab see, et juba pärast senilimunud esimesi köiteid on asutud publikuteerima ka esimesi retsensioone valimiku kohta.

Avaldades — paratamatult tublisti lühendatult — ühe prof. Markovi kirjutise I köitest, juhib «Sirp ja Vasar» meile teatrituuliste tähelepanu neile suure üldistusjõu ja sisukusega raamatutele.

Mõte Markovile toob ikka kaasa aukarustemaigulise põneva huvi. Tudengitundest tema kui kunagise kursusejuhendaja ees ei saa ma kunagi päris lahti. Aga teadmine, et see mees on aastaid koos töötanud Stanislavski, Nemirovitš-Dantšenko, muudest korifeedest rääkimata... Jah, Markov on elav teatrijaluugu, aga rõhuga sõnal elav. Sest ta on ka nõukoode teatri elav tänapäev. Armastame rääkida traditsioonidest, järjepidevusest jne., aga tihti on need abstraktsed sõnad. Kui aga mõnel järjekorral teatrikonverentsil Moskvas jälle näed Markovit — ainult pisut hallim, pisut tõntsim samm, aga pilk täpselt samasugune: uudishimulikult erk —, siis saad aru, mida see tegelikult tähendab. Või loed tema uusimat artiklit ja tunned äkki, kui vähesed suudavad nii: olnud elavana mäletades, kadunud aega eneses kandes, ise ajas ja koos ajaga edasi liikuda. Selliste inimeste olemasolu loob mingi turvalisustunde, elu ja teatriprotsessi mõtestatuse tunde.

P. Markov kuulub põlvkonda, kes, alustades teed koos nõukoode teatriga, kujundas selle teatri ilmet. Kriitik, ajaloolane, kirjandusala juhataja, lavastaja, pedagoog, teatrielu organiseerija — oma mitmekülgse tegevuse kõigis aspektides on Markov olnud Lenini ja Lunatšarski algatatud nõukoode kultuuripoliitika parimaid esindajaid. Tuli hästi tunda eelnevat kultuuri, võtta sellest parim, et sellele toetudes targalt arendada uut, uuele ajastule vajalikku.

Alljärgnev materjal (esmakordselt ilmus see 1924. aastal, saades Gorki tunnustuse osaliseks) on selles suhtes iseloomulik. Markov annab, ise keset kiirelt muutuvat teatriprotsessi seistes, kokkuvõtte ja üldistuse eelnenud 25 aastast (alates Moskva Kunstiteatri loomisest ja lõpetades nõukoode teatri algusaastatega), mida ta õigustatult peab otsustava murrangu aastateks teatri kunstilises ja ühiskondlikus seisundis üldse. Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon võimaldas vene teatri viljakaid tendentse ja suunas need selgemalt ühiskonna teenimisele. Teame, et noore nõukoode teatri mõju Euroopa ja maailma teatritele oli väga suur (ka Eestis) ja et mitmedki tänapäeva olulised teatritähtsused suunduvad juurtega ikka sinna, Markovi kirjeldataud perioodi. Sellepärast peaks selle klassifitseeriva ja üldistava kirjutisega (mis terminoloogias ja üksikutes seisukohtades kannab tolle voogava aja märke) tutvumine eestigi lugejale vajalik olema. Seda enam, et me armastame kangeti vehelda siin käsitatud suurte nimeidega — teinekord täpselt teadmata, mis ühe või teise nime taga ühel või teisel ajajärgul konkreetselt seisid. Markovi kirjutis lõpeb mõtetega, et nõukoode teatri järgmise, edasinevaja eepohhi sünniks on vaja uut dramaturgiat. See saigi teoks Markovi aktiivsel kaastegevusel: ta lõi Kunstiteatrisse V. Ivanovi, M. Bulgakovi, L.

Leonovi jt. hiljem juhtivad nõukoode dramaturgid.

Markovi käesolevat kirjutist läbib temale omane mõte erinevate teatrivoolude ajastulisest tingitusest, vastastikustest sidemetest, täiendustest ja mõjustustest. Oidpildi mitmekülgsus võimaldab väärtuste selekteerimist ja püsima jäämist igiliikvas arenguprotsessis. Hilisemad faktid tõestasid tema toonaste tähelepanekute tabavust ja märkuste ettenägelikkust. MHAT leidis ajapikku elava sideme uue tegelikkusega, arendas oma psühholoogilist realismi edasi ka eredama teatralise väljendusvormi suunas (Stanislavski lavastatud Ostrovski «Kuum süda»). Tairovi teater vabanes puhtesteetilise aspekti ületähtsustamisest, leides talle omase teatralisuse sügavalt heroilises «Optimistlikus traagöödias». Meierhold ei piirdunud hiljem enam revolutsioonilise plakatiga, vaid suundus ka klassika kaasaegsele mõtestamisele, inimese ja ühiskonna seoste sügavamale uurimisele («Mets», «Revident» jne.).

Niisiis, tähelepanu:

П. А. Марков. О театре. В четырех томах. Т. I. Из истории русского и советского театра. Т. II. Театральные портреты. М., «Искусство», 1974.

LEA TORMIS

PSÜHHOLOOGILINE TEATER

XIX ja XX sajandi pilrimail loodi Moskvas Kunstiline Üldkättesaadav Teater. Tema avamise päeva, 14. ok-

toobrit 1898, peab lugema selle 25-aastaku alguseks, mis täitis vene teatrielu rohkearvuliste ja eripalgeliste suundade ning vooludega. Selle aja vältel võeti küsimus teatrist sügavaatuse ja radikaalse ümberhindamise alla; selle aja vältel muutusid nii teatrikorraldus kui ka töö iseloom ja kunstilised nõudmised. Püüe niisuguse revideerimise poole oli selgelt tunda juba Kunstiteatri esimestes lavastustes, kuigi näis, et Kunstiteater ei eraldunud väga teravalt kogu eelnenud teatripildist. XIX sajandi kunst oli realismi kunst: teater kujutas laval elu. Kuid vaatamata sellele, et too vana teater juba püüdis elu tööparase kujutamise poole, tegi ta seda ikkagi tinglike vahenditega, andis olustikku ja elu edasi ebatäpselt, kasutas kindlaid, talle kättesaadavaid võtteid, omamoodi märke. Ebateadlikult ilmutas vana teater niisiis omeli teatruudust moonutatavat, harjunud teatralisust. Kunstiteater ei viinud oma reforme läbi mitte eitamaks XIX sajandi üldist seisukohta realistliku kunsti suhtes, mis nägi teatris elu väljendajat ja kajastajat, vaid selle kunsti ja teatri nimel ning kinnituseks. Samaaegselt anti sellele seisukohale uus tõlgendus, mis pidi viima uutele järeldustele ja resultaatidele.

* Originaali pealkiri: «Uusimad teatrivoolud (populaarse esituse katse)».

krahvkonnas St. George'i mäel ja mis ümbruskonna talupoegade ja sõjaväe jõul veriselt laiali aeti. Kuigi on kasutatud Sergei Prokofjevi muusikat (Jäälähing Sergei Eisensteini filmist «Aleksander Nevski»), kuigi proloogi lahingustseenides on terav ning järsk montaaž ja filmi lõhuvad Winstanley kirjade fragmendid (seega mitmed kinematograafilised võtted), mõjub teose põhiosa fikseeritud (peaaegu naturalistliku) pildidokumendina ajastust ja selle traagikast (film on tehtud põhimõtteliselt must-valgena). Asja eriline maik on aga selles, et see rekonstrueeritud kroonika on antud läbi Winstanley isiksuse väärtussüsteemi sõela — tema ideaalide, lootuste, kannatuste ja pettumuste tulvas (nimiosas Miles Halliwell). Film lõi suuri laineid tänavusel Lääne-Berliini festivalil, Moskvas oli aga väljaspool konkurssi.

Seda laadi poliitilistele filmidele seisab lähedal ka Michelangelo Antonioni uusim teos «Eluk'utse: repor-

MICHELANGELO ANTONIONI

ter» (peaosades Jack Nicholson ja «Viimastest tangost Pariisis» kuulus Maria Schneider). Sündmustiku välis- te tundemärkide järgi on film poliitiliselt põlevalt aktuaalne (samm edasi Antonioni loomingus): algul on meil tegemist ajakirjanikuga, kes kirjutab raamatut ja vāntab filmi vabadusvõitlusest Aafrikas, pūūab leida kontakti partisanidega, kes võitlevad diktaatorliku režiimi vastu, intervjuerib diktaatorit ennast jne, jne., pärast aga mehega, kes hangib partisanidele relvi, kontakteerub vabadusvõitlejatega ja kelle tapavad diktaatori käsilased. Filmi on sisse viidud kroonikat (näiteks ehtne mahalaskmise protseduur ühes Aafrika riigis, mis oli võetud kitsasliidile). Kuid filmi sündmustik ei

kattu filmi problemaatikaga. Me oleme Antonioni traditsioonilises probleemeringis, mille üldpealkirjaks võiks olla: inimene võõrandatud maailmas. Kuid seekord on Antonioni kasutatud märkide süsteem veel mitmetähenduslikum kui kunagi varem, rääkimata sellest, et ka süžees on ta jätnud nagu alati palju otsi lahti. Süžeeskeem on järgmine: pärast järjekordset ebaõnnestunud kontakti otsimist partisanidega võtab inglise ajakirjanik David Lock, olles füüsilises ja hingelises depressioonis, endale samas võõrastemajas surnud mehe David Robinsoni dokumendid ja nime. Eraldunud oma keskkonnast, elab ta teise mehe elu, kuni ta tapetakse selle teise meheena ühes Hispaania võõrastemajas. Niisiis, põgenemine iseenda eest teise inimese nahka, samasugune ekslemine elus ka selle teise naha ning viimaks teistkordne kaotus, seekord lõplik. Vahepeal kohtub ta Tüdrukuga, kellest saab tema elukaaslane ja ka surma tunnistaja. Tüdruku elujõud ei suuda regenereerida David Locki kaotatud elutahet: inimene, kes ei suutnud valitseda oma saatust, ei saanud vastu hakata ka teise saatusele.

Lõpuks on kaader, mis läheb nii filmikrestomaatiasse kui ka ajalukku. Kuue minuti jooksul liigub kaamera aeglaselt otsejoones läbi toa, kuhu jääb voodisse lamama väsinud Lock (nüüd Robinson), jõuab raudvõrest toaksesse, mis viib otse võõrastemajakesse väljakule, raudvõrest läbi astub kaamera väljakule, teeb seal aeglase tiiru ja jõuab väljas panorameerides uuesti raudvõreni ning jääb selle ees seisma, jättes toa üldplaanile. Selle aja jooksul näeme voodis lamavat Locki, väljakul kuuma suvepäeva, kaugel mängivalt lapsi, kaht autot: üks, härjavõitluse reklaamiga, tiirutab maja ees, teistest astuvad välja must ja valge mees, valge jääb väljakule, must kaob meie vaatepiirilt (vist siseneb majja), näeme Tüdrukut, kes pūūab kaugel uksest sisse vaadata, ja valget meest, kes teda eemale tõrjub, siis lahkuvad must ja valge, siis saabub politsei ja politseiautos David Locki naine, siis pūūavad nad lukustatud toaksest sisse saada, saavad sisse, näeme voodis lamavat surnud Locki, tema juurde astub naine, naiselt küsitakse, kas ta tunneb seda meest, ja naine vastab, et pole teda kunagi näinud, Tüdrukult küsitakse, kas see on Robinson, ja Tüdruk vastab: jah. Vahepeal oleme kuulnud veel kahekordset toakse avanemist ja sulgumist ning veel mingisuguseid valksid, ebamääraseid helisid: tapeti Lock, kuid sel hetkel ei andnud me endale sellest aru. Itaalia filmikriitik kirjutab kaadri kohta: «Selles episoodis väljendavad film ja isegi kunst tervikuna (nii, nagu seda mõistab Antonioni) oma illusoorisust ja võimetust vahele segada.» Poola kriitiku seisukoht erineb mingil määral itaalia kolleegi omast: «Selles hämmastavas sekvents on filmi summa summam: me mõistame kõike, teame kõike, kuid ei ole suutelised midagi nägema.» Mina ütlesin, et režissöör tahab öelda: kõik, mida me näeme, ei ole see, mida me peaksime nägema. Filmikunsti väljendusvahendite seiskohalt näitab aga see kaader-sekvents veel üht Kulešovi efekti võimalust — toimuva ja nähtava-kuuldava vahel.

Kuidas ka ei oleks, ent on valminud suurteos, Moskvas nagu ka Cannes'is oli see väljaspool konkurssi. Meie ajakirjandus ja vaatavad andsid filmile kõrge hinnangu.

(Järgneb)

VLADIMIR KARASJOV

Kunstiteatri ülesandeks oli juhuslikkuse ja organiseerimise likvideerimine teatris. Vana teater oli kaootiline, puudus lavastusühisus. Ei mõeldud kunstilisele terviklikkusele, sellele, et teatri kunstiteos ja esmane eesmärk on etendus tervikuna, kaasa arvatud dekoratsioonid, kostüümid, misantseenid, tähtsusetuimgi osatähtsime, mitte aga eraldiseisev, olgugi suurepärase, geniaalne üksikosatähtsime, nagu see igal sammul ilmsiks tuli vanas teatris, mis oligi vāartuslik eelkõige oma näitlejatalentide poolest. Siis tōigi Kunstiteater esile küsimuse etenduse ühtsusest — et terve lavastus oleks allutatud ühtsele kunstilisele ideele. See vaatepunkt sai üldkehtivaks terves uues teatris, see ongi, mis vana teatrit uuest eraldab.

Etenduse organiseerijaks ja loojaks on lavastaja. Režissöör saab nüüd lavastuse loomisel erakordse tähtsuse. Ta muutub lavastuse vāimseks ja tehniliseks juhiks. Hajali ja kooskõlastamata esituste asemel ühendab lavastaja kindel käsi näitlejad mängitava teose ühtses atmosfääris. Ta süütab neis huvi näidendi vastu. Loob lavastuse pealises ülesande. Seletab näitlejale näidendi mõtte, annab nēle rea kindlaid ülesandeid. Ei lase lavastusse mingeld vasturāakivusi ega mittevastavusi. Organiseerib lavastuse, organiseerib ansambli. On vajalik, et näitlejad mängiks ühtses stiilis ja et iga väikseimagi osa täitja suhtuks asjasse niisama tõsiselt kui peaosatähtjad. Ta paneb palga misantseenide ja pūūdleb sealjuures erisuguse, rikkamate ja huvitavamate näitlejapaigutuste poole lavalt. Allutab oma ideele dekoratsioonid ja muusika. Muusika lakkab olema lavastust ilustav osa, ta on nüüd seal katkematu ja lahutamatu. Dekoratsioon maaltakse ranges vastavuses arusaamaga näidendist. Lavastaja ühendab lavastuse erisugused osad ja saavutab nende vastastikuse kooskõla. Kaovad jämedalt ja osavõtmatult rahvast kujutavad statistide massid. Kerkib küsimus massi kasutamisest lavalt. Lavastuse viiv tōd proovides muutub sama tähtsaks kui etendus. Etendus osutub näitleja, lavastaja, dekoraato-

ri ja muusiku pikaaajalise ühise eeltōõ tulemuseks. Kuni avaliku näitamiseni kontrollitakse lavastuses kõiki detaile. Nendest aegadest peale ei tohi teatril olla tegu üksikute heade või halbade osatähtsimega ega ka mitte juhuslikult kokkukutunud, lihtsalt ühel lavalt mängivate näitlejate trupiga, vaid ühtse kunstiteose teadliku ja veendunud loomisega, milles üksikud osad harmoneeruvad ja loovad ühtse, kauni ja katkematu terviku.

Selline oli pōõre teatrietenduse mõistmises ja organiseerimises, mille valmistas ette teatriajalugu, kutsus elu Kunstiteater ja mille võtsid üle tema järglased ja vastased, tema sõbrad ja vaenlased.

Kuid selle ühtse terviku moodustas iga uus vool ja suund ise meetoditega. Nimelt need meetodid määrasidki teatrit nāo või teatrisuuna. Iga teatri tee piiritletis temale omased lavalisel väljendusvahendid. Iga uus elluastunud vool otsib, kuidas lavastust, näitlejamāngu, lavakonstruktsiooni uut moodi üles ehitada. Ta otsib uusi lavalisi väljendusvahendeid, et välja vahetada publikule enam mittemōjuvaid. Teatri järgnev ajalugu ongi jutustus mitmesuguste näitlejamāngu ja režissuurimeetodite vaheldumisest. Neid uusi meetodeid otsis ka Kunstiteater oma rikka elu vāttel. Ta ei jõudnud nendeni otsekohe, vaid alles pärast pikki, sageli piinavaid kahtlusi ja ümberhindamisi. Kunstiteatri puhul mainitav lavaline «süsteem» tekkis kauaaegse eeltōõ tulemusena. Esialgu huvitasid Kunstiteatrit aga teised ülesanded ja «süsteemi» poole, mis hiljem sai tema tegevuse alusmōüriks, läks ta alles kobamisi.

Harjumuspäraste paviljonide asemel hakkas teater lavale ehitama reaalistlikke tube, mille avatud usteid võis nāha treppe, järgmise tube, mis kõik kokku moodustasid korteri, toad andsid edasi oma elanike harjumusi, maitset ja sūmpaatiaid,

MOSKVA GOGOLI-NIMELISE DRAAMATEATRI

KÜLALISETENDUSED

STSEEN LAVASTUSEST «KEISRINNA VANDENOÜ».

STSEEN LAVASTUSEST «ROCK'N ROLL KOIDU AJAL».

7.—31. augustini annab Laevastiku Tallinna Ohvitseride Majas külalisetendusi Moskva Gogoli-nimeline Draamateater (peanäitejuht B. Golubovski). Kaasatoodud repertuaaris prevaleerivad ajakirjanike T. Kolesnitsenko ja V. Nekrassovi «Rock'n roll koidu ajal» (seitse etendust), mille kohta pressikonverentsil jagasid teatri esindajad ise iseloomustust «publististlik muusikal ameerika noorsoo elust», tuntud detektiivkirjaniku Julian Semjonovi «Ogarjovi 6» (viis etendust) ja A. Tolstoi — P. Stšegolevi «Keisrinna vandenõu», kus tegelasteks Nikolai II ja kurikuulus Rasputin ning mida on Moskvas suudetud mängida juba üle 400 korra (tallinlastele pakutakse seda menutükki samuti viiel õhtul). Esietenduskorras läheb alles M. Pagnoli «Monsieur Topaze» («Elu aabits»), mis eelnevatel gastraloidel Leningradis ja Petrozavodskis õeldi hästi võetud vastu võetud. Veel mängitakse A. Sofronovi «Beketovi karjääri» ja O. Iosseliani «Kuni käru pole kummuli» (mell ka «Vanemuise» repertuaarist tuntud raske probleemnäidend; külalisteater ütles oma lavastuse olevat küll väga lõbusa, gruusia tantsude ja lauludega muusikalise etenduse). Muud repertuaari ei saanud Ohvitseride Maja lava mittesobivuse pärast kaasa tuua. Teatri kuulsaim näitleja on NSV Liidu rahvakunstnik Boriss Tširkov (Maksim 30. aastate tuntud filmiseeriast).

ESTICA

● «Sovetski Ekran» nr. 15 avaldab L. Zakrčevskaja kirjutise «eesti multifilmi koolkonnast» pealkirja all «Värvipliiatsid» (mis meenutab teatavasti samanimelist filmi). Kõne all on nii nuku- kui ka

joonisfilmid. Ajakirja värviline tagakaas on sel puhul antud meile tuttavatele piltidele: üleliiduline lai filmisõprade pere tutvub kaardritega viiest «Tallinnfilmi» multifilmist.

LÜHIDALT

Poolas hakkas ilmuma balletiajakiri, milles käsitletakse koreograafiaprobleeme, avaldatakse balletiinformatsiooni nii kodu- kui ka välismaalt, kirjutisi kuulsatest koreograafidest ja tantsijatest, retsensioone. See on esimene omataoline väljaanne Poola muusika- ja teatriperioodikas. Esimesed kaks numbrit tekitasid lugejates, eriti teatringkondades, elavat huvi.

Marlon Brando filmi «Wounded Knee» vāntamist alustatakse septembris Pine- rigge'i indiaanlaste reservaadis USA Lōuna-Dakota osariigis. Film käsitleb indiaanlaste brutaalset rōhumist USA vōimude poolt, mille vastu Brando teatavasti kor- duvalt on vālja astunud.

makordselt kõlas see psühholoogiline teater Kunstiteatri lavalt siis, kui sinna ilmus uus dramaturgia — Tšehhovi, Hauptmanni ja Ibseni näidendid. Vana teater oli orgaaniliselt kõlbmatu eluandmiseks nendele näidenditele, milles puudusid ere ja tormiline tegevus, paeluv ja keeruline intriig. Need uued dramaturgid pōõrasid peatāhelepanu oma kaasageste varjatud ja keerulisele sisemisele elule, nende kahestatusele, sūgavale sisemisele kōitvusele, sellele, mis toimus «sajandilōpu hāmaruse» inimestes, haprunud nārvide ja terava mõistusega inimestes. Need dramaturgid loobusid lõikavast ja torml- vast tegevuslikust ülesehitusest ja vahetasid vālise tegevuse sisemise vastu. Sellised ülesanded nõudsid uut drama- turgilist tehnikat: Tšehhovi näidendid olid tāidetud sagedaste pauside, tähtsu- setute sõnadega, mille taga olid peidus inimese lābielamised. Nad vajasid eri- list lavalist lāhenemist — selle leidis Kunstiteater.

Tšehhovi näidendite lavastused jāid vā- liselt naturalistlikuks. Teater ei loobunud leitud vōtetest, vaid andis nēle uue ra- kenduse. See, mis mōnikord nāis liigse ja ārritava naturalistliku detailina, elulise pisiasjana, sai Tšehhovi nāidendite lavas- tustes vōimsaks lavaliseks väljendusva- hendiks. Siin ilmneseidki Kunstiteatri saa- vutused ja üks tema tōõ pōhiprintsipte, aluseid. Ta otsis elulise tōe ja uue tea- raaalse väljendusrikkuse ühenduslõltsid. Kui «Onu Vanja» viimases vaatuses lau- lis ahju taga klik või kostis kabjaplāgi- nat sillal või ohkas suka kohal tukasta- nud lapsehoidja nurgas või kui Onu Van- ja arvelaual arveid kokku lōi, vōis jāāda mulje, et need kõik on mittevajalikud de- tailid. Kuid just need detailid lōidki ter- viku, selle publikut haarava, nutma vōi- heldima paneva peamise meeleolu ja see kõik leidis aset sellepārast, et hoolikalt valitud detailid pani teater muusikaliselt kōlama.

(Järgneb)

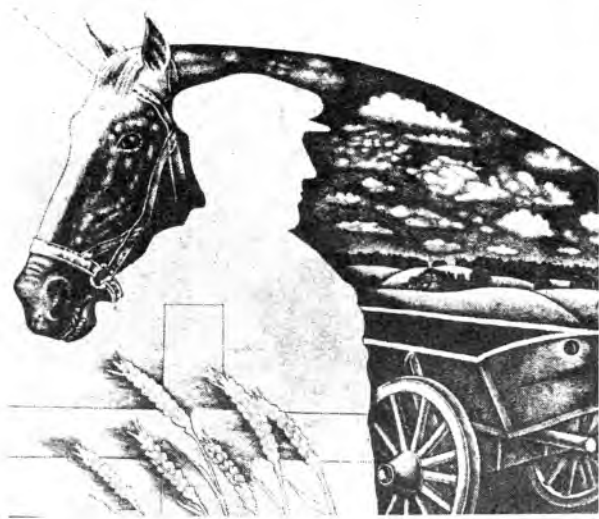
1

2

3

4

1 TONU VIRVE. «NAINE LAPSEGA» (ÕLI, 1975)

2 GEORGI MARKELOV. «V. KLEMENTI» (PUU, 1975)

3 OLGA TERRI «ANU KAAL» (ÕLI, 1975)

4 HERALD EELMA. «TALLIMEES» (PEHME-LAKK, 1975)

VIIRASTUVAD SEINAMAALID

Neli aastat tagasi jäi üks vana küla-koolimaja tühjaks. Asukateta maja hakkas üksindusest suurema. Tuuled murisid auklikuks pilpakatuse, vihmade piisad pääsesid määndama sarikaid ja laetalasid, pudendama krohvi seintel. Siis tulid poisikesed, kes leidsid, et maailma kõige lõbusam tegevus on akende katkiloopimine. Nad pildusid kive väsimiseni, kuid ei jõudnudki kõiki klaase puruks taguda, sest majal oli 80 akent. Järgmisena saabusid kangidega relvastatud aardeotsijad, kelle kinismõtteks oli leida kuldrahadega tünikesi, mida vanasti olivat igasse ahju hulgemini sisse müüritud. Kullaotsijatest jäid seniste ahjude asemele tellise- ja savihunnikud.

Kõrgete lagedega tubadesse, mida enam keegi ei kütnud, kogunes ikka rohkem niiskust, kuni hämaramates nurkades lõi vohama hallitus.

Mõned inimesed käisid suurest tühjust majast mööda, vangutasid päid või ütlesid: «Kesse nüüd sakste vanu logu-

sid tahab ja missa siukse lahmakaga külas ikke peale akkad.»

Aga majas hakkas juhtuma kummali asju. Must hallitus, mis algul oli salamahti siginenud, kogus julgust ja roonis mööda seinu ning lagesid laiali. Seal, kuhu too nõgipea jõudis, muutus valge lubjatis alguses halliks, siis aga suitsutarelilikult mustjaks. Kes siia süngesse majja juhtus, hakkas oma hämmastuseks märkama, nagu oleks hallitus kunstnikuks õppinud ja asunud igavusest seintele mingeid mustreid joonistama.

Ennää! Siin kumas läbi lubja ja hallituse tahmane Amorist jõmpikas, teisel võis aimata nõgiseid puid, husaarivurrudena turritavaid sagrislehelisi ornamente. See oli nagu mingi lummus, justkui püüaks surev maja enne katuse ja lagede sissevarisemist ilmsiks teha neid päevi, mil ta oli alles uus, tulvil külalisi, kauneid ja kallihinnalisi asju. Ühe toa seintel pääsesid pealispinna mustusest läbi kumama muinaskreeka amforate sarnased saledad vaasid, teisel tekkisid kui võluvitsa viibutusel pjedestaalile tardunud antiikjumalannade varjud, mingid sambad, tahveldise ja maastike ähmased aimused. Kõige veidram oli see, et nägemused polnud mõnevõimulised nagu Haapsalu Valge Daam, vaid püsikindlad, ega häbenenud oma piirjooni näidata ükskõik kellele. Mida eredam päev, seda paremini oli neid aimata.

Tuleb tunnistada, et kunagises Norra mõisahoones ilmsikssaanud varjukujud ei tarvitse vaatajas tekitada mingeid üleloomulikke seoseid. Kõike saab täiesti materialistlikult ära seletada. Asja tuum on nimelt selles, et nõgipea on aimatavaks muutnud kunagised seinamaalingud, mis ehtisid algselt Norra mõisahoonet peakorruse kõiki või peaaegu kõiki ruume. Hoone pärineb 1792. aastast ja selle rajas Tartu ehitusmeister J. A. Kranhals Knorringite perekonna tellimusel. Stiili järgi otsustades on klassitsistlikus laadis maalid enam-vähem üheaegsed, rangelt klassikalise faasadiga. Neil aegadel, mil hoones asus kool, lubjati töömeeleolu tugevdamiseks maalingud üle, et nad laste tähelepanu poolirreaalsesse muinasmaailma ei hajutaks. Ainult ühes ruumis, kooli näitelava tagaseinas, jäid kaks romantiliste antiikvaremetega maastikku nähtavale. Üks neist, koolipoiste poolt kaunis ärakratsitud kujul, on koguni reprodutseeritud «Eesti arhitektuuri ajaloos».

Möödunud aasta kevadel tegi restau- raator Jaan Kobin Norra mõisas proovi- puhastusi. Tulemused ületasid kõige julgemadki lootused. Osutus, et ei lubi, roheline õlivärv ega nõgipea ole veel suutnud oluliselt kahjustada algsete maalingute värvierksust. Tahmaste viirastustena kumanu omandas selged vormid ja klassitsistlikult jaheda, rafineeritud värvigamma. Säilivus on enamasti

lausa suurepärase. Vaid siin-seal löikub ornament, varememaastikku või antiikjumalannade kujudesse mõni kriimustus, väike varing või naelaaug. Ainult nende seinte alumistel osadel, mis kunagi olid «paneelitatud» punakasroosa õlivärviga, on kattevärv tunginud seinamaalingu temperakihti, andes sellele moonutava roosaka üldtooni.

Maalid on praeguseks ilmnunud juba seitsmes ruumis, kusjuures Igaühes neist on kasutatud täiesti erinevaid kompositsioonide üldlahendusi ja ornamentikat. Kunstnik on seadnud endale eesmärgiks luua Norra mõisa ruumides minevikulembelist, argipäevasest reaalsusest antiiksuseihalusse suunavat keskonda, mille pidulikkus suudaks inimesi mediteerima, unistama ja filosofoerima panna. Meister on ilmselt kosutanud oma fantaasiat paras jagu moodsaimast allikast, väljakaevatud Pompeji seinamaalidest, millel fantastiline arhitektuur nika vaheldub illusionistlike maastike ja figuuridega.

Võib arvata, et Norra maalingute ansambel osutub eesti klassitsistliku kunstiajaloo üheks peateoseks, kuivõrd nii suurejoonelist ja kunstiküpset lahendust pole meie muudest XVIII sajandi lõpu hoonetest (peale Lohu mõisa ühe saali) säilinud.

Mis saab Norra mõisahoonest? Maja hävingule on otsustatud piir panna. Hoone on üle antud Pärnu Kalakombi-

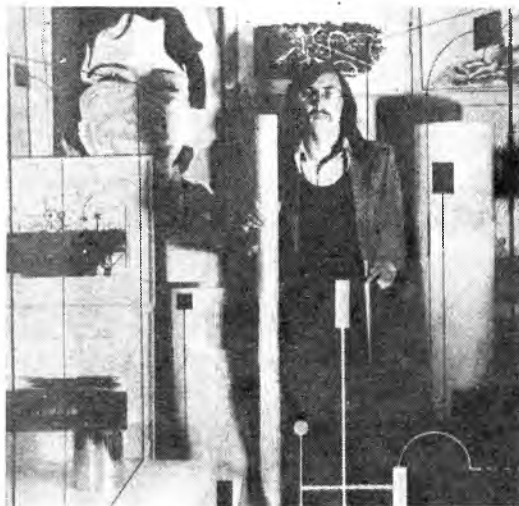
1

2

3

4

1 AIME JÜRJO. SKULPTOR MARE MIKOFI
PORTREE (KIPS, 1975)

2 PEETER MUDIST. «KÕLVAB LOOTOSI»
(ÕLI, 1975)

3 JÜRI OKAS. «AUTOPORTREE» (SÜGAV-
TRÜKK, 1974)

4 MALLE LEIS. «SUVEÕHTU» (ÕLI, 1975)

naadile, kelle tellimisel on Vabariiklikus Restaureerimisvalitsuses valmimas restaureerimisprojekt. Siia kavatakse majutada pioneerilaagri administratiivhoone. Laste magamisruumid tuleksid aga mõisa aida kohale, mille 12-osaline kaaristu kavatakse uuesti üles ehitada.

Seniks, kuni projekti valmimist ja tööde algust oodatakse, on Pärnu Kala-kombinaat lasknud osa aknaid tõrvapiga kinni lüüa ja ühe vanainimese valvuriks palganud. Paraku ei peata tõrvapapp uudishimulikke, kes ikka veel püüavad majja tungida. Puuduvate pööninguakende ja luukide avadest, lagunenud laastukatuse aukudest tungib sisse vaenlane, mis on oma järelejätmatus järjekindluses veel ohtlikum kui hulliganid: vihm.

Kui lähemal ajal ei võeta tarvitusele tõhusaid abinõusid vihma sissetungi vastu, siis pole paari aasta pärast Norra mõisa seintel enam mingeid maale ega krohvi. Sajandeiks püstitatud vanad majad muutuvad varemeiks kümne aastaga, kui neis enam keegi ei ela. Norral on neli unustussejätud aastat juba seljataga. Norra seinamaalide habras ime, mis on meie kunstiajaloo üks hiilgenumbreid, võib nõgihallituse ja vihmanirede armutus haardes üsna peatselt lakata olemast.

ANTIKAAR

SOOME ARHITEKTI TÖÖDE NÄITUS

7. augustil avati Tallinna Riikliku Kunstiinstituudi hoones Soome välja-paistva arhitekti Carl Ludwig Engeli (1778—1840) tööde näitus. Soomes nime-tatakse teda Helsingi rajajaks. C. L. Engeli projektide järgi on Helsingi kesklinnas ehitatud senati- ja ülikooli-hoone, ülikooli raamatukogu ja palju teisi hooneid. 1809.—1814. aastani oli C. L. Engel Tallinna linnaarhitekt ning töötas seejärel mitu aastat Peterburis. Näitusel on välja pandud kuulsad arhitekti projektid, joonised, joonistused

ja suureformaadilised fotod tema pro-jekteeritud hoonetest.

Näituse avas Soome haridusminister Lauri Posti. Avamisel võttis sõna Eesti NSV Arhitektide Liidu aseesimees prof. P. Tarvas. Kohal olid Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja A. Green, Eesti NSV kultuuriminister J. Jürna, Eesti NSV Riikliku Ehitusko-mitee esimehe esimene asetäitja A. Saar ja Eesti NSV Arhitektide Liidu esimees M. Port. (ETA)

KUNSTIKROONIKA

Teist nädalat on Kaarmal avatud skulptorite traditsiooniline loominguli-ne baas, kus töötavad Paul Horma, Aime Jürjo, Mare Mikof, Aime ja Ants Mölder, Ülo Õun, Lembit Palm ja Mall Tuisk. Kaarmale jäädakse kuu lõpuni.

*

Kunstisalongis on nädala algusest avatud poola nüüdisplakati näitus. Väljapanek koosneb 20 autori 30 plakati. Eilsest peale on Kunstihoone väikeses saalis eksponeeritud Helene Möldri maalid.

*

Täna avatakse Vilniuse Näitusehallis üleliiduline keraamikanäitus. Meie vabariigist on sinna saadetud üle 100 eksponaadi ligi 20 autorilt. Žürii tegevusest võttis osa Leo Rohlin, Eesti osa-konna kujundas Tatjana Salmre.

Vilniuses algas ka rahvusvaheline keraamikasümposium, kus meie vabariigi kunstnike esindajatena viibivad Luule Kormašova ja Naima Uustalu.

*

Turismireisile Rumeeniasse sõitsid keraamik Anne Keek ning skulptorid Ilme ja Riho Kuld. Teekonda Madal-maadesse alustasid maali ja Lembit Sarapuu ja karikaturist Heinrich Valk.

DMITRI ŠOSTAKOVITŠ ajas ja muusikas

(Algus 3. lk.)

MARTIROŠ SARJAN:

Sostakovitši muusikat kuulates ei ole mulle oluline selle kirjanduslik alltekst. Esmajoones haarab mind see, mis peaaegu ei allu sõnalisele määralusele — muusikaline mõte. Sõnad sageli otsekui vaesestavad sisu, piiravad seda. Kui tore, et maailmas on muusika, suuteline väljendama inimese sise-maailma neid külgi, mis on kättesaamatud mis tahes teisele kunstiliigile. Kirjandus, muusika, maalikunst, filosoofia — nad kõik puutlevad omavahel, kuid igaüks neist kannab samal ajal endas ainult ühte temale omast sisu. Kõik koos peegeldavad nad aga inimese vaimse ilma rikkust. Niisugustele mõtetele on mind alati viinud Šostakovitši muusika.

Minule on Šostakovitš eelkõige suur humanist. Tema kunst kehastab praegusaia vaimu imetlusväärse sügavuse ja läbitungivusega. Mulle näib, et meie järeltulijad võivad tundma õppida peamist meie elust, meie tunnetest ja meie võitlusest Šostakovitši muusika kaudu.

KARA KARAJEV:

Minult on sageli küsitud, kuidas Šostakovitš töötas üliõpilastega, milliseid pedagoogilisi printsiipe ta kasutas. Pean ütleva, et printsiipe oli nii palju, kui oli erinevaid õpilasi. Kuid igal juhul, olles küllaltki range pedagoog, oskas ta sisendada õpilastesse usku oma jõusse ja aitas viia igasuguse, ka kõige raskema töö lõpuni.

Dmitri Dmitrijevits ei sallinud dilettantismi, viimistlemata «eskiise» ja «visandeid», ei kannatanud loomingulist vastutustundetust. Ta püüdis kõigil kasvatada õpilastes kõrget, austavat suhtumist oma elukutsesse, vihkas välist hiilgust ja dekoratiivsust. Ta õpetas väheste vahenditega saavutama palju.

MARIA GRINBERG:

On kujunenud eksiarvamus, nagu mänginuks Šostakovitš oma teoseid «helilooja meele», s. o. abstraktselt, kuival, näidates vaid paljast teksti ja peites oma tõelisi tundeid. Mulle on alati tundunud, et Šostakovitši interprediisiks on adekvaatne tema loomingulisusega. Aeg-ajalt on tema

esituslik üldistus saavutanud sellise astme, et näib: asud kusagil kõige elava piiril, kõrgeimal mäetipul, kus on juba raske hingata, taevast on hoopis lähedal, maised mõtted ja tunded on jäänud kaugele alla, nii et me neid nagu enam ei mõistagi...

BENJAMIN BRITTEN:

Minu sügav lugupidamine Dmitri Šostakovitši loominguga vastu sai alguse «Katerina Izmailova» ettekandest Londonis 1936. a. Millist rõõmu tundsin, kui aastate möödudes kohtusin Dmitri Šostakovitšiga ja veendus, et inimesena on ta niisama võluv, kordumatu, suur ja tänapäevane nagu tema muusika.

Kuidas ma ka pole vaimustatud tema sümfoniast ja ooperitest, on Šostakovitš mulle isiklikult lähedasem kammermuusikas. Iga kunstniku elus saabub kord aeg, mil ta püüab avaldada oma kõige salajasemaid mõtteid paljudele sõpradele, kõigile, kelle hinged helisevad vastu tema hinges; kogu maailma inimestele, hoolimata sellest, millisesse rassi nad kuuluvad, mis värvi on nende nahk. Ja selleks pole tar-

vis suurt koori või sümfoniaorkestrit, suuri saale ja teatrimaju, on vaja vaid vähesteid interpreete ja väikest saali... Ma mõtlen praegu Bachi soolosiitidele, Elizabethi epohhi madrigalidele, Haydni ja Beethoveni kvartetidele, Schuberti lauludele, Tšaikovski Triole, Bartóki ja Debussy kvartetidele, aga ka Šostakovitši kvartetidele, niisugustele, nagu seda on imepärane Kaheksas, harukordsed Üheksas ja Kümnes, ja traagilisele Klaveritriole...

SVATOPLUK HAVELKA:

Kuulun põlvkonda, kes astus muusikaellu esimestel aastatel pärast II maailmasõja lõppu, ja Šostakovitši nimi tähendas nii mulle kui ka paljudele teistele midagi enamat kui muusikalist eeskujut. Jutt ei ole sellest, millisel määral oli Šostakovitši isik meile eeskujuks loomingulises töös. Kõige enam haaras meid tema suhtumine ühiskonnasse, ajastusse, muusikasse, vastutustunne iga oma partituuri pärast.

Tõenäoliselt pole ma ainuke, kes samastas Šostakovitši nime sotsialismiideega ja nägi temas eesrindliku nõukogude kunsti kehastust. Raske on üles lugeda kõiki kohtumisi tema muusikaga, kuid ühte ei saa ma küll kunagi unustada. Oli 1946. aasta. Šostakovitš viibis Prahast oma Kaheksanda sümfonia esiettekandel (hindan seda teost väga ja asetaksin ta ühele esimestest kohtadest). Mäletan tänaseni aplausi, kirjeldamatuid ovatsioone, mis järgnesid ettekandele. Märkasime, et Šostakovitšit kutsuti välja ligikaudu poole tunni vältel. Seejuures on sümfonia sõna otseses mõttes läbi kannatatud iga noodi viimase häbumiseni. Tõepoolest *per aspera ad astra*.

Võimalik, et just sellel kontserdil meie, algajad heliloojad, mitte üksnes ei tunnetanud, vaid elasime läbi mõnevõrra paradoksaalse kunstiloomingu seaduse: kui teos evib tõepoolest suurt mõjujõudu, kui suur kollektiiv võtab seda vastu nagu midagi isiklikku, peab ta välja kasvama kõige sügavamatest, kõige intiimsematest elamustest, isiklikest ja kordumatutest tähelepanekutest. Sõjajärgsetel aastatel osutus Šostakovitš selle seaduse eredaks kinnituseks. Meie unustasime selle. Meie, aga mitte tema, kuivõrd ta kunagi oma aega ei kirjeldanud, vaid kajastas täie vastutustundega selle suurust ja traagöödiat. Ta ei võtnud kohtunikupoosi, kuid ei lähenenud ühelegi probleemile ka ükskõikse tunnistajana.

MARCEL RUBIN:

Nägin teda uuesti Viinis 1965. a. «Katerina Izmailova» esietenduse eel Viini Riigiooperis. Meie, grupp austria heliloojaid, kohtusime Dmitri Šostakovitšiga ühe Viini ajaloolise palee salongis. Ruumi kandus muusika, nii nagu seda soovis Šostakovitš.

Mis võis huvitada teda niisugusel päeval, mil vist ükski helilooja ei suuda mõelda muust kui oma teose eelseisvast esietendusest? Šostakovitšit aga huvitasid austria kolleegide uued teosed ja ta kuulas neid raugematu tähelepanuga kogu hommikupooliku. Kui lahusime salongist, tähendas üks helilooja: «Imelik. Kui palju iga masti välismaiseid heliloojaid on külastanud Viini, kuid ühelegi neist pole pähe tulnud huvitada austria nüüdisaja muusikast.» Ka selles avaldus Šostakovitši olemus.

Dmitri Šostakovitš on meie sajandi muusika eredaim individuaalsus. Ta on ka selle tõeline avangard. Tema muusikaline keel on uus ja omapärane. Šostakovitš tahtis inimestele öelda väga palju. Ja nagu kõik, kes tunnevad vajadust öelda midagi tähtsat, püüdis ta selle poole, et temast aru saadaks. Seepärast helilooja ei lammuta väljakujunenud traditsioone, vaid arendab neid edasi oma individuaalsuse seaduste kohaselt, uue ühiskonna kõrgete ideede vaimus, milles ta elab.

Nii saadakse Šostakovitšist aru kogu maailmas, teda austatakse ja armastatakse kui ühte neist, kes rikastab ja kaunistab maailma suurepärase muusikaga.

YEHUDI MENUHIN:

Kui ma olin veel poisieas, olid kõik elavad suured heliloojad minust märksa vanemad, aga sedamööda kuidas ma vananen, leian, et mitmed kõige suurematest kuuluvad ka minu põlvkonda.

Juba 1944. a., mil sõitsin esimest korda Moskvasse, oli mul au kohtuda Dmitri Šostakovitšiga. Järgnenud aastatel kohtusime sageli Prahast ja Londonis. Kui mu armastatuim kolleeg David Oistrakh kavatses tutvustada Ameerika Ühendriikide publikule Šostakovitši Viilikontserti, kinkis ta mulle selle partituuri koopiat. Olen talle väga tänulik mulle osaksaanud õnne eest esitada seda teost paljudes maailma, sealhulgas Inglismaal, ja olla publiku püsiva vaimustuse tunnistajaks.

Muusikule pakub sügavamat rahuldust panna partituur elama helidena, tunnetades sel moel kauni teose vaimset ja emotsionaalset arengut nõnda, nagu see tärkas suure helilooja ja südamliku inimese hinges. Niisuguseid teoseid on D. Šostakovitš kinkinud mulle rohkesti.

(Eespool on kasutatud ajakirjas «Sovetskaja Muzõka» varem avaldatud materjale.)

Vene NFSV Riiklik Džässorkester Leonid Utjossovi juhatusel esinemas Sverdlovi väljakul Moskvas 9. mail 1945.

NÕUKOGUDE UUEM DŽÄSS

ALEKSEI BATAŠEV

Vadim Ludvikovski, Juri Saulski ja Oleg Lundström.

1972. a. ilmus kirjastuse «Muzõka» väljaandel Aleksei Bataševi raamat «Nõukogude džäss», mille 20-tuhandelne tiraaž imekiiresti läbi müüdi.

A. Bataševi huvitav ja faktirikas raamat valgustab nõukogude džässi arengulugu selle esimestest sammudest kahekümnendal aastal kuni küpse meisterlikkuseni meie päevil. Autor näitab, et nõukogude džäss on kogu nõukogude muusikakultuuri lahutamatu osa ning saavutanud tänapäevase kõrge taseme pidevas ja otsingurohkes arenguprotsessis, kusjuures tema üks iseloomulikke on aligusest peale olnud massilisus, tihedalt rahvamuusika ning populaarse estraadi- ja tantsumuusikaga.

Valgustades nõukogude džässi üksikuid arenquetappe ja neis domineerinud tendentse, tutvustab A. Batašev üldtuntud kuulsuste L. Utjossovi, A. Tšfasmani, V. Knuš-

vitski, E. Rozneri jt. kõrval ka meenutamist väärivaid veterane, nagu V. Parnahh, L. Teplitski, B. Krupõšev, G. Landsberg jpt., ning iseloomustab ülevaatliselt paljude ansamblike, orkestrite, heliloojate, arranjööriate ja orkestrantide tegevust. Eesti lugejale pakuvad kahtlemata erilist huvi raamatu viimased peatükid, milles autor sõjajärgsete aastakümnete džässielu vaadeledeks räägib paljudest meil esinenud ja hästi tuntud džässmuusikutest, tehes korduvalt juttu ka eesti heliloojatest, interpreetidest ning ansamblistest, eriti aga populaarsetest džässifestiivalidest Tartus ja Tallinnas. Viimaste meenutamine kõrvalseisja pilguks tundub praegu asjakohane, sest džässifestiivalide traditsiooni taastamine on jälle päevakorral ja ka vabakohaselt saavad need teoks 1978. ja 1980. a.

Alajärgnevalt avaldame A. Bataševi raamatust lühendatult kolm viimast peatükki. Tõlkinud on VIKTOR SEPP.

SÕJAJÄRGNE AASTAKÜMMET

Võidupäeval, 9. mail 1945 mängis moskvalastest kubiseval hiiglasuurel

Sverdlovi väljakul Vene NFSV Riiklik Džässorkester Leonid Utjossovi juhatusel. Üleüldise pidutsemise ja juubeldamise hetki tähistas omamoodi muusikalise saluudiga ka džäss.

Sõja-aastail oli džäss tugevdanud oma juhtpositsiooni kerges muusikas, mis üldse mõneks ajaks märgatavalt amerikaniseerus. Nõukogude Liidu Riiklik Sümfoniaorkester esitas D.

Šostakovitši seatud Youmans'i pala «Tahiti-Trot» («Tea for Two»), igaaastastel ameerika muusika kontsertidel mängiti tingimata Gershwin'i teost «Rhapsody in Blues». A. Tšfasman esitas seda teost eriti meisterlikult. Kõikjal kõlas trofeefilmide muusika.

Džässorkestrite uusi programme, nagu kõiki rahuaia üritusi üldse, võeti vastu entusiasmiga ja rõõmuga. Orkestrite spetsialiseerumine eri žanritele muutus ilmseks. B. Renski ja Dmitri Pokrassi orkestris võis džässi vaid nimetuses näha: nad mängisid puhtal kujul estraadimuusikat. E. Rozneri Valgevene Džässorkester esitas samuti peamiselt estraadimuusikat, kuigi programmides oli ka vähesteid džässilelemente. E. Rozner seadis tollal Ellingtoni «Karavani» ning Handy «Saint Louisi», komponeeris «1001 takti džässirütmis», kuid repertuaari põhiosa moodustasid estraadilaulukesed. Ka Aivazjani orkester mängis «Karavani» oma varianti. Karavaniteema oli pikemat aega populaarne.

Väeteenistusest ja rinnete džässorkestritest demobiliseeritud muusikud suundusid uutesse muusikakollektiividesse. Balti Punalipulise Laevastiku džässorkester läks väeteenistusest täies koosseisus tööle Leningradi Raadiosse. Ta esines tihti Leningradis ja ka paljudes teistes linnades. Orkestri repertuaaris olid kauni meloodia ja huvitava harmooniaga palad «Lahe kohal» (A. Trilling) ja «Etüüd saksofonile» (N. Minh). Saksofonide grupi jaoks seadis helilooja K. Martjanov Carmichaeli pala «Shining Stars», mis ka heliplaadistati.

Endised rindemuusikud moodustasid varsti pärast sõda Üleliidulise Radio Estraadiorkestri tuumiku. V. Knuševitski juhatusel salvestas orkester arvukalt häid kerge muusika palu, mille

Beethoven on kirjutanud väga palju väga head muusikat. Seda on nii palju, et jätkuks jaotada isegi mitmesaja mehe vahel nii, et igaüks neist oleks veel helilooja üle keskmise, kusjuures see, kelle osaks sattunuks Üheksasümfooniat, oleks geeniuks tunnustatud. Sest Beethoveni Üheksasümfooniat on monument inimlikkusele, inimse õigusele elada, õigusele tunda rõõmu elamisest. See on XIX sajandi humanismile tüüpiline optimism, mis väljendub veendumuses, et usk elusse igal juhul võidab surma; see on monument humanismile, et ta asetab inimese jumalast kõrgemale.

XX sajandi üheksandaks sümfooniaks on saanud Šostakoviči Seitsmesümfooniat. Selle on kirjutanud helilooja, kellel tuli kogeda, kuidas humanistlikke ideid peab ebainimlikkuse vastu jõuga kaitsma. Sest nii filosoofia kui ka kunsti ülesanne pole maailma mitte ainult seletada, vaid teda ka muuta.

Suures Isamaasõjas saavutatud võidust on möödas 30 aastat, kuid see ebainimlikkus, mis trambib sümfoonia esimeses osas, trambib maailma paljudes paikades tänapäevalgi. Ja sellepärast ei kao ka Seitsmesümfooniat kontserdikavadeist.

Nii nagu Šostakovič oli suur nõukogude kunstnik, oli ta ka aktiivne kodanik. Selle viimaseks väljenduseks on tema artikkel «Muusika ja aeg» (vt. «Sirbi ja Vasara» eelmist numbrit), mis jääb meile tema loominguliseks testamendiks ja mis sellisena ei räägi mitte ainult muusikast, vaid nõukogude kunstist kõigis tema avaldusvormides.

Ma tean, et kõlab trafaretselt, kui ütlen, et mul oli õnn Isamaasõja päevil kuulata Seitsmenda sümfoonia esiettekannet Moskvas. Aga ometi see oli nõnda. Seda päeva ei unusta ma kunagi ja olen sellest ikka ja jälle rääkinud. Sammassaali täis rahvast sai tol kontserdil kuulnud sümfooniast kindlamat usku võidusse kui ükskõik millisest sõjatehnika paraadist.

Beethoveni viimase suure juubeliaastapäeva puhul kingiti mulle tema «Appassionata» algkäskkirja koopia. Koltunud noodipaber kiire, närvilise käega kriipseldatud nooditäppidega, paljude paranduste, ümberkirjutuste ja mahakriipsutustega, pealekleebitud paikade ja ülekirjutustega, tindi- ja rasvapekkidega — raske musta töö ja vaeva dokument. See käsikiri on nagu mõni tehniline joonis, mis pikka aega meistri käes tööpingsel kõrval seisnud, täis õiplekke, sõrmejälgi, juba narmendama hakanud: tema abil on palju ja vaevarikas tööd tehtud. Nii suguses mustas töös on minu arvates suure kunsti sündimise eeltingimus. Ka Šostakovič oli väga suur töömees ja see suur töö tegi ta meie suurte annete hulgas kõige suuremaks.

TÄHTPÄEVI

100 aastat on möödunud (20. X) ameerika muusika isa CHARLES IVESi sünnist. Miamis (USA) korraldati festival, kus mitme kuu vältel tulid ettekandele helilooja kõik teosed (dirigendid hulgas L. Bernstein, P. Boulez, A. Copland, A. Lombard, E. Ormandy, L. Stokowski (7)). Ivesi nim. minifestival oli samuti Yale'i Ülikoolis. Institute for Studies in American Music Brooklynis organiseeris konverentsi (17.—21. X), kus osales referente ka ligi kümnest Euroopa riigist.

Suure tähelepanuga märgiti austria muusikaklassiku ANTON BRUCKNERi 150. sünniaastapäeva. Muu hulgas avati Linzis Anton-Bruckner-Haus, uus kontserdimaja koos uue, võimalusterikka oreliga.

Samas oli UNESCO nimetanud 1974. aastat tšehhi muusika aastaks: 150 a. B. SMETANA sünnist ja 90. a. surmast, 120 a. L. JANACEKI sünnist, 100 a. J. SUKI sünnist, 70 a. A. DVORAKI surmast. Laiahaardeline programm oli eriti TSSV-s oma sisukusega lihtsalt kadedustäratav, aasta lõpetati 9. XII kontserdiga J. Krombholci juhatusel tšehhi nüüdisaegsest muusikast.

Eks olnud muusikamaailma tähtpäevad ka ikka veel kontserteeriivate, juba väga eakate kuulsuste nimepäevad. Väsimatu pianist ARTUR RUBINSTEIN alustas 28. I 1975 oma 90. eluaastat, dirigent LEOPOLD STOKOWSKI, kelle esinemist 22. juulil Nice's oodati kui IV Venetsia festivali hiiglanumbrit, sai k. a. 18. IV juba 93-aastaseks.

Ja nüüd pärisjuubilariid.

80:

Selle verapostist ületas tänapäeva nimemaid ooperi- ja kontserdidirigente KARL BOHM, tähistades oma juubelit Viinis dirigendipostil R. Straussi «Salome» etendusega Viini Riigiooperis. Otse sünnipäevaõhtuks (26. VIII) valis ta aga R. Straussi «Naine ilma varjuta» eenduse juhatamise Salzburgi rahvusvahelisel festivalil. Asutati temanimeline Austria Teadus-, Haridus- ja Kunstiministeeriumi preemia noortele austria dirigentidele, mis antakse kätte iga 2 aasta järel Salzburgis K. Böhmi sünnipäeval. Tunnustatud ooperidirigenti austati ka Milano «La Scala» hooaja avaetendusel, kus taile anti üle Itaalia presidendile üks kõrgemaid auordeid. «Deutsche Grammophon» andis välja eripildid valikuga K. Böhmi paremaid dirigendipartiidest: Mozart («Idome-neo»), «Titus», Beethoven («Missa solem-nis»), Brahmsi orkestriteosed.

80 a. juubelini on jõudnud samuti helilooja ja ooperidirigenti PAUL DESSAU, Saksa DV rahvuspreemia mitmekordne

laureaat (ka 1974), ooperite («Luculluse hukkamõistmine», «Puntilla» jt.) arvukate orkestri-, kammer- ja kooriteoste autor. Kommunist P. Dessau on raugematu ühis-kondliku aktiivsusega kunstnik, 1959. aastast Saksa Kunstide Akadeemia viitsepre-sident. Loomingulisest kõrgeast agra räägi-vad viimaste aastate suuremad teosed, ooperid «Lancelot» (1969) ja eriti «Ein-stein», mille esietendus leidis Berliinis aset muul, helilooja juubeliaastal; Rumeenia lauljatar VIOREA URSU-LEAC (26. III), omaaegseid nimekamaid R. Straussi ooperite (samuti Wagneri, Verdi) sopraneid, esines ka R. Straussi «Capric-cio» maailmaesiettekandel;

Horvaadi helilooja, dirigent ja pedagoog KRESIMIR BARANOVIC, Zagrebi Ooperi muusikajuht («Boriss Godunovi», «Lumi-valgekese», «Petruška», «Tuliinuu» esma-lavastused), Belgradi Filharmoonia direk-tor ja Muusikaakadeemia professor. Bara-novi «Prääniksüda» (1924) pani aluse horvaadi balletile;

Tšehhi helilooja, TSSV riikliku preemia laureaat (III sümfoonia) PAVEL BORKO-VEC, Praha Muusikaakadeemia kauaaeg-ne kompositsiooniprofessor;

Hollandi helilooja, New Yorgi Juilliardi Muusikakooli kompositsiooniprofessor 1927. aastast BERNARD WAGENAAR.

75:

Bulgaaria helilooja, pianist ja diri-gent, Dimitrovi preemia kahekordne lau-reaat PANTSO VLADIGEROV, kes juba 7-aastasena esines koos vennaaga avalikel kontserditel, töötas pikka aega koos Max Reinhardti Berliinis, heliloojana tuntu-m orkestri- ja klaverikontsertteoste autori-na, üle nelja aastakümne professorina Sofia konservatooriumis, olnud õpetajaks enam kui ühele heliloojale põlvkonnale;

Ungari päritolu ameerika dirigent ja viiuldaja EUGENE ORMANDY (18. XI), kes on hästi tuntud külalisesinemisel ooperis ja kontserdilaval ka Euroopas. 1931. a. asendas Toscanini Philadelphia sümfooniaorkestri ees, 1936. aastal sai Stokows-ki järel orkestri šefiks. Ormandy kuu-lub tõeline kestusrekord peadirigendina ühe ja sama orkestri ees — 38 hooaega;

Prantsuse helilooja ja muusikategelane GEORGE AURIC, Prantsuse Akadeemia lii-ge, Pariisi rahvuslike ooperite omaaegne peadirigent, paljude rahvusvaheliste kon-kurside (ka Tšaikovski-nim.) žüriiliige, heliloojana kuulsas «Kuukuu» liige, eeskätt hulga ballettide ja filmimuusika (üle 100: «Moulin Rouge», «Jumalaema kirik Parii-sis») autori;

Poola helilooja ja pianist, riikliku pree-mia laureaat, kauaaegne Varssavi kon-

servatooriumi klaveriprofessor BOLES-LAW WOYTOWICZ; poola ooperi- ja kam-merlauljatar, riikliku preemia laureaat professor EWA BANDROWSKA-TURSKA; maailma klaverisaatjate kuningaks kut-sutud inglise pianist, äsja veel kontsertee-rinud GERALD MOORE (30. VII); Kölnis sündinud ameerika dirigent, New Yorgi NBC-orkestri, Buffalo, Pittsburghi ja pike-mat aega Clevelandi orkestri šefina teget-senud WILLIAM STEINBERG (1. VIII); Vi-i-ni dirigent, Viini Muusikaakadeemia pro-fessor, ka paljude ooperilibretode redi-geerija, varem Hamburgis, Zürichis, Kra-kovis, eriti Glasgow's ja Salzburgi festi-validel tegetsenud HANS SWAROWSKY (16. IX); Pariisis tegetsev helilooja, pianist, ooperite, ballettide, orkestri- ja klaveri-teoste autor ALEXANDER TCHEREPNIN (8. I); bolliivia helilooja ja dirigent, Bolli-ivia rahvusliku sümfooniaorkestri asutaja, eeskätt ballettide ja orkestripoeemide au-tor JOSE MARIA VELASCO MAIDANA (4. VII).

70:

itaalia helilooja, Rooma konserv-a-tooriumi professor, ooperite, ballettide, eriti orkestrikontsertide (7) ja kooriteoste autor GOFREDO PETRASSI; nimekas ko-reograaf, trupi «New York City Ballet» kauaaegne kunstiline juht GEORGE BA-LANCHINE; avarat, väga voolavat tooni omav maailmakuulus viiuldaja NATHAN MILSTEIN (Henryk Szeryng «Nathan Tark»); ameerika pianist VLADIMIR HO-ROWITZ (1. X). Kuueaastase vaheaja järel oli Horowitzi comeback kontserdilavale juubeli künnisel Clevelandis (mais), kont-serte leidis aset terve seeria (muuhulgas esines ta esimese pianistina ka «Metropo-litan Opera» uues majas), samuti tegi ta tähtpäevaks uusi heliplaadiidõtteid (kriiti-ka: «Titaan tuli tagasi», «Horowitz on en-diselt võrreldamatu» jne.); tšehhi pianist (juba enne sõda Tallinnaski esinenud), muusikakirjanik ja pedagoog, paljude rahvusvaheliste konkursside žüriiliige professor VACLAV HOLZKNECHT (2. V); Praha Rahvusteatri kauaaegne solist (80 ooperis) ja aastast 1927 ka režissöör HA-NUS THEIN (17. II), kes äsja lõpetas oma tegevuse O. Jeremiaši ooperi «Vennad Karamazovid» lavastamisega; Bruckneri uurijana ja väljaandjana tuntud TSSV muusikateadlane LEOPOLD NOWAK (17. VIII); ungari muusikateadlane, Bar-tóki biograaf LAJOS LESZNAI (6. XII); soo-me ooperilauljatar IRJA AHOLAINEN (27. XII); ameerika helilooja FREDERICK LOEWE (10. VI), koostöös A. Lerneriga val-minud muusikali «Minu veetlev leedi» (1955) autor.

EUGENE ORMANDY (PAREMAL)
KOOS SAMUEL BARBERIGA

RAFAEL KUBELIK

VLADIMIR HOROWITZ

autoriteks olid D. Šostakovič, I. Duna-jevski, V. Solovjov-Sedoi, M. Blanter, A. Tsfasman, J. Miljutin, A. Polonski, A. Arski. Teiste hulgas paistsid silma ka rahvamuusika teemadel kirjutatud «Moldaavia rapsoodia» (V. Knuševits-ki) ja «Armenia rapsoodia» (A. Aivaz-jan).

1946. aastal kutsuti Tsfasman «Er-mitaazi» teatri muusikajuhi kohale. Seal rajas ta suure orkestri. Tollal ka-sutati nimetust «sümfodžäss», sest li-saks tantsuorkestri pillidele kuulusid sinna keel- ja puupuhkpillide rühmad. Üldse oli orkestris neli trompetit, neli trombooni, viis saksofoni, kaheksa viiu-lit, kaks viiulit, kaks tsellot, suur flööt, pikolo, oboe, inglissarv ja täielik rütmisektsioon. Paljud mängijad olid konservatooriumi kasvandikud ning jõudsid hiljem parimate nõukogude instrumentalistide hulka (viiuldaja G. Fridgeimist sai NSV Liidu Riikliku Sümfooniaorkestri kontsertmeister. Vene NFSV teenelisest kunstnikust G. Kemlinist Kinematograafiakomitee sümfooniaorkestri kontsertmeister, vi-oolumängija G. Talaljanist Komitase-nimelise kvarteti liige jne.). «Aastail 1944—1945, kui olin veel raadio juures, töötasin täie pingega, komponeerisin palju, tegin arvukalt seadeid, kõik laa-bus kähku, tundsin mõnu orkestrist ja tööst,» meenutas Tsfasman 1969. aastal. «Siiani ei suuda ma unustada neid kahte-kolme erakordse loomingulise tõusu aastat. «Ermitaazi» orkester an-dis jõudu juurde. Noortele muusikute-le, kes kogunesid minu ümber, polnud vaja midagi seletada: nad lugesid oiva-liselt noodilehest ning tunnetasid muusika iseloomu ja rütmi pulssi. Tun-dus, et nad astusid kindlalt vanema põlvkonna džässmuusikute rajatud teed. Ühele meie kontserdile tulid Ut-jossovi orkestri mehed ja korraldasid

meile ovatsiooni. Hiljuti andsin too-kordseid heliülevõtteid kuulata ühele džässispetsialistile ja tema ei suutnud uskuda, et mängivad meie orkestran-di, pealegi veel rohkem kui 20 aastat tagasi!»

Esimestel sõjajärgsetel aastatel vahe-tas instrumentaalne džäss sageli esine-mispaiku. Raadioorkestreite mehed mängisid päeval saadete jaoks, õhtuti aga restoranides ja kinodes. Üks sel-li-seid keskusi oli Moskva restoran «Met-ropoli». Päeval esines seal sümfoonia-orkester, kella viiest alates tuli aseme-le väike džässikooresseis (klarnet-sakso-fon, viiul, klaver, kontrabass, löökpil-lid). Ansambel mängis emotsionaalselt, üsna pehme stiiliga ning väga rütmi-kalt. Paljud muusikud ja asjaarmasta-jad käisid «Metropolis» vaid džäss-muusika pärast. J. Saulski meenutab: «Saksofonist Aleksandr Rivtšuni mäng oli filigraanne. Tema osa nõukogude džässi arengus on suur, seda mõistan aastate lisandudes üha paremini. Pia-nist Leonid Kaufman oli tolle aja oiva-lisemaid improviseerijaid. Noored muusikud olid temast vaimustuses, püüdsid teda jäljendada. Ta köitis kõiki džässi olemuse sügava tunnetamisega. Kaufmani mäng meenutas mulle osali-selt Teddy Wilsoni filigraanset stiili, kuid sellele lisandus palju isikupärast. Üldist vaimustust tekitas Jan Frenkel. Oma viiulil jäljendas ta kolmekümnen-date aastate paremate saksofonistide Hawkinsi, Websteri, Ventura mängu-maneeeri. Tema toon oli väga soe, kõ-lav, hingestatud, intoneerimine era-kordsest täpne. Samuti improviseeris ta väga hästi. Eriti köitsid tema musi-kaalsus, suur armastus džässi vastu. Praegugi kujutlen, kuidas ta lähenes mikrofoni, pikk, pisut vimmas, ning mängis nii, et kõik tardusid. Viiul oli

osa temast... Ta polnud lihtsalt vir-tuoos, ta oli džässikunstnik.»

«Metropoli» ööprogrammis esines džässorkester A. Sulmani juhatusel, mis koosnes põhiliselt Üleliidulise Ra-a-diokomitee orkestrantidest. Nende esi-nemine oli väga dünaamiline, swing oli hea ja kõrge tasemega. Altsaksofoni mängisid Emil Geigner ja Aleksandr Bitus, trompetit Viktor Zotov ja Mark Savõkin, tenorit Nikolai Krõlov, trom-booni Toivo Kohonen.

Viimane oli väga andekas ja evis oivalist tooni. Tema paarimeheks sai Zotov, kellest kogemuste süvenedes ku-junes grupi solist ja liider. Seadeid kirjutasid pianist Viktor Andrejev, Sa-võkin, Kohonen, Geigner. Viimane oli ka silmapaistev improviseerija. Geigne-ri mäng altsaksofonil meenutas mõne-võrra Jimmy Dorseyt oma.

Sulmani orkester etendas nõukogu-de džässi arengus väga tähtsat rolli. 1946. aastal andis ta paljudele noortele muusikutele rohkem kui Üleliidulise Raadio tunnustatud džässorkester.

«Metropoli» oli muutunud omalaad-seks muusikaklubiks. Seal võis iga päev kohata tuntu-d muusikuid, kir-janikke, filminäitlejaid. Sageli viibis seal Arno Babadžanjan. Vahel istus ta klaveri taha ja mängis koos orkestriga. «Metropoli» kogunesid teiste restoran-ide muusikud ning siis leidsid aset jam session'id.

Umbes tol ajal eraldus Üleliidulise Raadiokomitee orkestrist Laci Olachi ansambel, kes hakkas esinema «Hudo-žestvennoi» kinos. Programmi pari-maks palaks sai muusika filmist «Päi-kesepaistelise oru serenaad». Seda esitati üldse väga palju ning ei leidu-nud ühtki orkestrit, kes poleks neist viisidest pakkunud välja oma töötlust.

Ka teistes linnades tekkisid orkest-rid, kes kandisid ette uusimat džässire-

pertuaari. Kõikjal moodustasid tuumi-ku demobiliseeritud pillimehed. Le-ninigradis organiseeris I. Atlas Kino-inseneride Instituudi üliõpilastest or-kestri ning saavutas sellega suurt me-nu tantsupidudel. Mängiti ainult noo-dist, ja kuigi orkestrist ei võrsunud ühtki silmapaistvat džässisolisti, oli te-ma osa Leningradi džässmuusika aren-damisel üsna oluline: tema mõjul ha-kati lugu pidama laitmatust ansambli-mängust.

Huvitavad džässorkestrid tegetsesid Riias ja Tallinnas. Pärast sõda muu-tus Eesti pealinnas populaarseks an-sambel «Kuldne Seitse» «Vanemuise» praeguse peadirigendi Erich Kõlari ju-hatusel. Tuntud olid ka Noortemaja džässorkester Emil Laansoo juhatusel, kus juhtiv solist oli trompetist Abi Zei-der, ja ansambel «Rütmikud», kus imp-roviseerisid tänapäeval nimekad muu-sikud Valter Ojakäär (klarnet ja alt-saksofon), Vallo Järvi (kitarr), Aarne Oit (akordion), Gennadi Podelski (kla-ver), Uno Naissoo (kontrabass) ja Erich Kõlar (löökpillid). Jaan Tombi nimelises Kultuuripalees loodi suur orkester «Rütm». Samal ajal tekkis kvartett «Swing Club», milles hakka-sid mängima ka noor pianist Peeter Saul ja klarnetist Aleksander Rjabov. Ansambli «Rütm» ja «Swing Club» loominguline koostamine 1949. aastal pani aluse Tallinna džässifestivalide traditsioonile. Tuleb märkida, et Tal-linna festival on üks vanemaid. Esime-ne džässifestival peeti 1948. aastal Niz-zas, 1949. aastast peale toimub Pariisi festival, kuulus Newporti festival lei-dis esmakordselt aset 1954. aastal. Praegu korraldatakse Euroopas igal aastal üle viiekümne džässifestivali, neist kuus Nõukogude Liidus ja kuus teistes sotsialismimaades.

(Järgneb)

inimene kasutab oma silmi vaid selleks, et ära tunda, et identifitseerida vaatevälja sattunud objekte oma varasemate kogemustega. Inimene küll vaatab, kuid enamasti näeb vähe, sest igapäevane elu esitab silmadele vähe nõudmist: on küllaldane, kui suudame eristada objekte ja isikuid, kõik ülejäänu (kuidas on kaasvestleja riides, kas ta ma kingad on puhastatud või mitte, kas ta lips on punane või kirju) pole meile tähtis, ning signaalid nähtust ladestuvad meie mälu valikuta. Informatsioon silmadelt ajule on veelgi piiratum, kui inimene mingis sündmuses osaleb või pealtnägiljaks on ning see sündmus teda tugeva emotsionaalse laenguga mõjustab: visuaalseid kujutisi ajule transleeriv mehhanism töötab siis veelgi aeglasemalt, veelgi väiksema efektiivsusega. Ja siin ilmneb, et mingi sündmuse kohta fotolt saadav informatsioon võib olla hulga suurem, kui sama sündmust emotsionaalse pinge all jälgides või sellest vahetult osa võttes. On ju tavaline, et näiteks ootamatu kallale tungi ohvriks langenu ei suuda hiljem kuigi täpselt meenutada kurjategija välimust, et liiklusõnnetuse pealtnägiljad annavad erinevaid tunnistusi, et pruut ei suuda pärast abielu registreerimist kuidagi meenutada, mida ametnik kõneles, jne. Erutatud inimene ei näe (õigemini, ei fikseeri) kõike toimuvat. Ta näeb hoopis täpsemini siis, kui tema, suhe reaalsusega on kaudne, kui ta võib olla sündmuse kõrvaltvaatajaks. Selle kaudse suhte teebki meile võimalikuks foto. Teatud mõttes on foto isegi parem isiklikust kohalolekust, sest viimasel juhul segaks täpset jälgimist isiklik kaasaelamine, foto puhul aga piirdub osasaamine intellektuaalse toiminguga. Muidugi võib lisanduda ka emotsionaalne elamus, kuid seegi saadakse ilma füüsilise pingutusega. Pealegi pole foto poolt esilekutsutud emotsioon nii tugev, kui see oleks elus, ning ei sega fotolt saadava informatsiooni täpset ja selget jäädvustamist meie mälu. Pildi vaatlemisel tekib selline hindamisaste, mida tegelikkuses ei esinegi: pilt oleks nagu tegelikkusest rikkam.

Fotožurnalistika nõuabki kaameralt, et see näeks silmast paremini, et midagi ei jääks märkamatuks, nagu võib juhtuda tavalisel vaatlemisel. Ja selle ülesande täidab fotoaparaat aega. Kuid fotožurnalistika nõuab enamgi: et kaamera vaataks maailma valikuliselt. Ja et siin tuleb kaameralt kui masinal kapitulatsioon, langeb pearaskus fotograafile, kelle nägemisotsus peab tavalise inimese nägemist ületama tundlikkusega ja võimetelt: tal peab olema treenitud nägemine. Fotograafi ülesandeks on korra loomine reaalsuses esinevas korras, kui nii võiks öelda. Kuidas on see võimalik?

Foto aluseks on tegelikkus, fotograafist sõltumatult eksisteeriv reaalne maailm. Fotograafil pole võimalik valida, kas end reaalsusega siduda või sellest lahku lüüa: ta allub tegelikkusele. Pildi sisuks saab olla vaid see, mis jääb objektiivi vaatevälja, s. t. eksisteerib. Ükskõik kas objektiks on isik, koht või asi, fotograaf ei saa teda muuta, ei saa segi ajada olevikku ja minevikku, ettekujutatavaid ja reaalseid kujutisi (mida kõige võib maalikunstnik). Niiviisi sarnaneb fotograaf ühelt poolt kunstnikuga (tal on kujutusvõime, mis lubab mõttes ühendada kujutusilte tegelikkusega), teiselt poolt aga peab ta alati jääma realismi raamidesse. Mil viisil saab ta siis edasi anda mitte ainult seda, mida ta näeb, vaid ka seda, kuidas näeb? Kuidas tunnetab? Püüdes jõuda sellele eesmärgile, fotograaf tegelikult hüljab objektiivsuse, ja me ei või kunagi rääkida, et foto peegeldab tegelikkust täiesti objektiivselt. Juba võttepunkti valikuga teeb fotomees esimese sammu interpretatsiooni poole: just sellest punktist arvab ta ennast registreerivat sündmust kõige paremini. See aga on ju tegelikult ainult tema arvamine. Kui veel lisada valgustuse, kompositsiooni ja võttemomendi valik, siis saamegi tulemuseks täielikult interpreteeritud reaalsuse (samas aga ei ole foto kunagi naturalistlik, sest ta on kaotanud vähemalt kaks objekti põhiomadust — liikumise ja kolmemõõtmelisuse).

Pildistamisel on kõige tähtsam akt valik, mida mõjustavad fotograafi elukogemused ühelt, visuaalsed eeskujud ja individuaalsed mõttekujud teiselt poolt. Valikus väljendub enam intellekt kui emotsioonid, fotograafi suudab tema töös abistada vaid ettekujutus, mitte tunded. Hinnangut situatsioonile püüab fotograaf suruda oma varasemate kogemuste, ideaalkujundite raamidesse, elust püüab ta leida vorme ja

Viktor Salmre foto

FOTO AJAKIRJANDUSES

PEETER TOOMING

nende kombinatsioone, mis antud raamatile vastaksid. Ühendades ettekujutatavad vormid reaalsusega, sünteesib ta neist lõpliku pildi. Mida teeb selle fotoga ajakirjandus, toimetuse?

Foto ilmumine omal ajal ajakirjanduse trükitud veergudele sundis sõna suhtes oma seisukohti muutma toimetajaid ja sulemehi (vabastas nad sündmuste välise kirjeldamise kohustusest ning sundis enam tungima asja sisusse, mõttesse), pani rohkem arvestama lehe visuaalset külge, sundis uurima visuaalsete kujundite vastuvõttu, pani kogu ajakirjanduse masinavärgi fotot arvestama. Eriti tugeva tõuke andis selleks professionaalse väikeseformaadilise fotoaparatuuri loomine, mis otsekohe veenis ka suurimaid skeptikuid foto võimes olla tõepärane, usutav, kiire kommunikatsioonivahend. Dokumentaalsusele kui ühele alusele toetudes suudab foto täita kõik massikommunikatsiooni ülesanded.

Informeerimine. Foto on võimeline rääkima kõige kaugematest paikadest, kõige värskeimatest sündmustest, põnevamatest uudistest, ta on täpne informaat. Lisaks täpsusele on ta ka äärmiselt usaldusväärne, lugeja usub teda enam kui sõna. Kunagi ei teaks meie kaasaegne noorus ega järeltulevad põlvkonnad sõjakoledest nii palju ja nii täpselt, kui poleks olnud fotograafiat.

Olenevalt fotograafist, tema oskusest näha ja tunnetada maailma, tema ellusuhtumisest, poliitilistest ja sotsiaalsest vaadetest võivad pildid olla väga eripalgelised, fakti lihtsast fikseerimisest tugeva üldistuseeni. Mõlemat tuleb hinnata sotsiaalse organiseerimise protsessis. Kumb mõjustab inimest soovitud suunas rohkem (ühiskondliku arvamuse kujundamine ja suunamine, võimalikkuse piires ja vajaduse korral selle muutmiseks) on sotsiaalse organiseerimise põhiotsus, kas fakti kiretu registreerimine või kunstipärane üldistus, kujund? Kaldun arvama, et fakt ilma nähtava lisakujundita, sest kunstilöö tasemele tõusnud fotodes on alati tunda autori loovat kätt (ükskõik kas pildistamis- või laboratooriumiprotsessis), ning vaataja ei tea kunagi päris kindlalt, kui palju on pildis tõtt, kui palju fotograafi subjektiivset väljamõeldist. Muidugi, ka läbi emotsionaalse ärrituse on võimalik inimesi kasvatada ja suunata (kunst teebki seda), kuid fakti jõud mõjub veenvalt ja silmapilkselt.

Sotsiaalse organiseerijana on foto mitmes suhtes sõnast mõjuv. Arvamuste muutmisel suudavad massikommunikatsiooni sõnaliselt vahendid ainult mõningal määral kaasa aidata, olla vaid lisakomponendid arvamusi tegelikult kujundavatele sotsiaalsele ning psühholoogilistele faktoritele. Foto oma faktilise tõesusega aga suudab ise hinnanguid ja arvamusi kujundada, temalt lähtuvad signaalid suudavad ületada retsiptendi negatiivsegi seadumuse ning tõusta arvamusi kujundavale väärtuste tasemele. Näiteks ei taheta uskuda, et Loch Nessis tõepoolest mingi imeelukas peitub, suu-

daks aga keegi teha temast foto, muudaksid arvamused momentaalselt.

Kultuuriline valgustamine. Massikommunikatsioonikanalite kaudu viiakse foto abil kõige laiemale publikuni inimkonna kultuuriväärtusi, -saavutusi ja -uudiseid. Fotograaf jäädvustab laia inimegevuse sfääri kultuurivallas, reprodutseerib kunstnike loomingut, lisaks sellele aga viib vaatajani kunstilise foto. Ajakirjandus on meie fotomeestele suurim võimalus vaatajani jõudmiseks (pole ju mõeldav, et kõik inimesed käiksid fotonäitusel). Kui kõigi teiste kunstiliikide suhtes on ajakirjandus vaid propageerija, siis fotokunsti jaoks on ta ka talletaja. Maale, graafikat, vaipu ja keraamikat säilitavad muuseumid, fotot mitte keegi. Alnult ajakirjanduse kaasabil võivad järeltulevad põlvkonnad näha ja hinnata meie tänapäeva kunstilist fotot. Muidugi oleme siin kõik ajalehtede-ajakirjade toimetajatest, kes peaksid nägema ja arvestama antud situatsiooni ning sellest lähtudes täiesti teadlikult ja planeeritult korraldama kunstilise foto propagandat ning säilitamist. Enamikul meie lehtedel on nüüd korralik trükibaas. Mis segab veel fotode avaldamist?

Meelelahutus. Kas tohib ajakirjanduses nalja teha, kulutada ruumi meelelahutusele? Kindlasti, sest

- 1) haaratakse rohkem lugejaid,
- 2) teadlikult valitud materjal suudab lugejat kasvatada, suunata,
- 3) pakutakse lehelugejale puhkemo-

ment. Pilte ja fotosid valiv toimetaja on kahe tule vahel: lihtsa ning salakavalusteta «ilupildiga» püüab ta ligi meelitada ja säilitada suurt osa lugejaskonnast, peenekoelise huumoriga rahuldada tõsisemat lugejat. Meelelahutusliku fotomaterjali kasvav osa ilmneb alles pikema aja jooksul, selle efektiivsus sõltub otseselt toimetusest.

Sotsialiseerimine. Lõppkokkuvõttes on ajakirjanduse tähtsaim funktsioon informeerides, organiseerides, kultuuri- saavutusi tutvustades ning meelelahutust pakkudes kasvatada nõukogude inimesi vastavalt meie moraalele, vastavalt meie ühiskonna nõuetele. Kui ei unustata foto võimet muuta arvamusi ja hinnanguid, siis pööratakse ka vajaliku tähelepanu tema rollile ajakirjanduses.

Et aga fotoga edasiantav teade oleks mõistetav võimalikult suuremale osale lugejast, tuleb fotokommunikatsioonis erilist tähelepanu pöörata teate õigele kodeerimisele, s. t. temale õige vormi leidmisele. Igal ühiskonnal on vastavalt arengu etappidele oma väljakujunenud, harjumuslik ja üldkasutatav kodeerimissüsteem kunstis, kirjanduses, teaduses ja ka fotograafias. Vastava eriala inimestele on praegu kasutatav kood tuntud ning teadete vastuvõtmisel ei teki mingeid arusaamatusi. Lünkade korral täiendatakse oma teadmisi ning teade omandatakse ikkagi adekvaatselt.

Ajakirjandusfoto puhul peaksid kommunikatoor ja retsiptent põhimõtteliselt kasutama üht ja sama koodi, sest

nagu teaduseski, on ka ajakirjanduses informatsiooni edasiantandmisel tähtis tema müravaba kohalejõudmine ning ühene vastuvõtt. Selline nõue seab kommunikaatorid dilemma ette: kas kõnelda vaatajaga lihtsustatult n.ö. lastekeeli või kodeerida teade praegusaegses fotokeeles, panna teatesse suurem sisu, kuid koos sellega muuta ta kas osaliselt või täielikult arusaamatuks paljudele lugejatele. Nagu maalikunsti või graafika mõistmiseks on tarvis tunda nende keelt, on kunstilise, samuti dokumentaalfoto vastuvõtuks tarvis osata fotokeelt.

Lihtsaim näide oleks lainurkobjektiiv. Deformatsioon deformatsiooniks, see on väline, sisuliselt annab objektiiv fotograafile hoopis uued võimalused uudisfoto tegemiseks, sunnib fotograafe töötama hoopis uut alustel. Kõigi fotoreporterite eesmärgiks on (vähemalt peaks olema) püüda teha pilt, millel on jäädvustatud elu tema igapäevases voolus, jäädvustatud kõige iseloomulikimate momentide kaudu. Kui tavaliselt kasutatakse selleks teleobjektiivi, pildistatakse sündmuskoh- ta mingilt distantsilt, siis ollakse igal juhul väljaspool sündmust. Lainurkobjektiiv võimaldab tungida asja olemusse ka füüsiliselt, sõna otseselt tähenduses — pildistada sündmust seestpoolt. Muidugi, fotograaf peab nüüd virtuoosselt valitsema aparatuuri, suutma pildistada visiiri kasutamata, ülikirelt reageerima nüanssidele, mis järjest ilmnevad kõikjal tema ümber. Kui fotograafi ülesanne teleobjektiiviga töötamisel piirdub tema ees rulluva, praktiliselt ühetasapinnalise sündmuse kõrvaltjäädvustamisega, siis lainurkobjektiivi kasutamisel muutub tegevus fotograafi suhtes ruumiliseks, tema ümber kulgevaks (et lainurgaga saada objektist suurt plaani, peab objektile väga lähedale minema). Olles sel moel vahetus kontaktis sündmuse ja inimestega, avaneb loomulikult ka rohkem võimalusi otsustava hetke tabamiseks. Ja et uudisfotol (eriti sündmusfotol) on kõige tähtsam sisulise otsustava hetke tabamine, ei mängi objektiivi deformeeriv külg segavat rolli.

Küllap põhjendusega, et lugeja ei saa aru lainurkobjektiiviga pildistatud ning veldi deformeeritud kujutisest, et ta seda vahest valesti mõistab, et sääranne pilt teda lehe juurest ehk eemale liigutab, hoidutakse avaldamast uude lähenemisega, uut koodi nõudvaid fotosid. Toimetusesisene lihtsustatud fotokäsitlus sunnib piltnike töötama sissejuurdunud, harjunud maneeris, sünnitab stambi (mille vastu seesama toimetuse pidevalt võitleb). Kui uue mõistmiseks avaldab teadus õpiku (koodi), kunst kasutab kriitiku abi, siis peaks ajakirjandusfoto suhtes eelkõige toimetuse olema see, kes suudaks lugejale uut nägemisviisi pakkuda, sealjuures mitte pilti salapäraseks ja mõistetamatuks jättes, vaid ka vastuvõtuks vajalikule võtmele osutades.

Veel võiks rääkida näiteks metafoori ja sümbolist, mis fotograafi eneseväljendamisvõimalusi veelgi laiendavad, ent mis jällegi nii kommunikaatorilt kui ka retsiptendilt koodi täiendamist nõuavad. Võib arvata, et fotopeeglina on metafoor (dokumentaalselt jäädvustatud ese, mis sarnasusmomendi alusel tekitab paralleelmõtteid, -nüansse, rikastades sellega vaataja kujutusilte, luues kujundi) fotot tarbivale publikule vastuvõetavam kui lainurkobjektiiv (tänu praktilisele kirjan- duse ja kunsti hindamisele). Fotograafile aga esitab metafoor uusi raskusi: lisaks otsustava hetke tabamisele peab piltnik samaaegselt suutma näha metafoorseid kujundeid ning liitma need otsustava hetkega. Muidugi raske, kuid mitte võimatu, ja kui midagi üldse eeskujuks seada, siis ikkagi raskeimat.

Veelgi paremat kooditundmist nõuab sümbol — jäädvustatud ese, vorm, sündmus, mis ühiskonna sajandipikkustele kogemustele, tavadele, traditsioonidele, usundile, kultuurile toetudes tähendab midagi hoopis teistsamalist, kokkuleppelist.

Koodi laiendamine ja täiendamine tähendab fotokeele rikastamist ja koos sellega võimaluste loomist mitmekülgsemaks ning põhjalikumaks fotoinformatsiooniks. Et aga fotosse kodeeritud teade jõuaks lugejani suurima kasuteguriga, peab kommunikaator (antud juhul ajalehe või ajakirja toimetuse) hoolitsema signaali tugevuse eest. Siin mängib rolli pildi paigutus leheküljel, pildi formaat, saateteks, trükitehnika kvaliteet jne. Fotožurnalistika eesmärk on teadete edasiantandmine visuaalsete kujundite ning teksti seose abil, tema lõppresultaat on trükitud lehekülj, signaali tugevus ja informatsioon täpsus aga on kollektiivse töö vilj.

Rahvusvahelisele raamatunäitusele

RAHVUSVAHELINE 75
RAAMATUNÄITUS
МЕЖДУНАРОДНАЯ ВЫСТАВКА КНИГ

KUNSTNIK R. KANGERT

Näituse deviisiks on «Raamat rahu ja progressi teenistuses». Eesti NSV paneb välja üle 400 raamatu, lisaks raamatuillustratsioonid, plakadid, eksliibrised, spetsiaalsed stendid, mis toovad andmeid raamatu leviku kohta Eesti NSV-s, jne. Ekspositsioon annab ülevaate meie raamatutoodangu paremikust viimase kolme ja poole aasta jooksul. Et Eesti NSV n.ö. juhatab sisse liiduvabariikide ekspositsiooni

22. augustil avatakse Moskvas Rahvamajandusnäituse territooriumil suur rahvusvaheline väljapanek, kus liiduvabariikide ja sotsialismimaade kõrval esinevad ka kapitalismimaad. Igal liiduvabariigil on omaette ekspositsioon. Näituseks ettevalmistumiseks Eesti NSV-s rääkis 8. augustil pressikonverentsil Eesti NSV Riikliku Kirjastuskomitee esimehe asetäitja L. Parašin.

(Saksa DV ja Tšehhoslovakkia järel), annab see oma eelised, ent nõudmised on see-eest ka kõrgemad.

Näituse programmis on mitu konkurssi. 26. augustil antakse võitjale kätte autasud — kuldmedal ja hõbemedalid «Sirp ja vasar». Ühiskondlik-poliitiliste raamatute konkursile esitab Eesti NSV K. Marxi ja F. Engelsi «Kommunistliku partei manifesti», mille on kujundanud K. Liiberg. See teos on juba toonud diplomeid Minskist ja üleliiduliselt konkursilt. Kunsti- ja fotoalbumite võistlusele esitatakse V. Tootsi «Eesti kirjakeel 1940–1970» nahkköites, õpikute võistlusele A. Lintsi «Matemaatika I klassile», mille on kujundanud V. Hurt. Raamat on võetud reatoodangust ning selle kujundusmakett tunnustatud metoodilistele vajadustele kõige enam vastavaks. Ilukirjanduse konkursile esitab Eesti NSV Petrarca sonettide kogu (kujundanud V. Staniševski) ning ühiste kaante vahel Fr. R. Kreutzwaldi «Miks Tallinn ial valmis ei tohi saada» ja D. Vaarandi «Ülemiste vanake ja noor linnaehitaja». See on unikaalne teos, väikese tiraažiga ja illustreeritud V. Tolli graafiliste lehtede originaal-tõmmised. Seda võib pidada seni kõige kallimaks raamatuks, mis Eesti NSV-s välja antud.

Näitusel on ka eriväljapanekud, näiteks haruldase saatusega raamatute

ekspositsioon, kuhu Eesti NSV-l on kavas esitada suure katku aegseid teoseid, Isamaasõja perioodi kuuluvaid kuuliauguga raamatuid jne. Eksliibrised pannakse välja V. Tollilt, E. Okkalt ja A. Keerendilt.

22. augusti õhtul on Ametiühingute Maja Sammassaalis pidulik koosviibimine, 23. augustil esinevad M. Solohov, H. Bidstrup, Angela Davis jt. 20. septembril kohtutakse I. Andronikovi. Toimuvad ka vabariikide kontserdid. Eesti NSV-d esindavad kvartett RAM-3 ja solistid. Eesti NSV viib Moskvasse kaasa oma filmiprogrammi: näituse ajal linastatakse dokumentaalfilme «Kihnu naine», «Kalendrilaulud», «Inimeselt inimesele», «Tallinn — olümpialinn» jt. Organiseeritakse raamatute müük, kuhu Eesti NSV saadab üle 40 nimetuse vene- ja võõrkeelset kirjandust. Müügile tulevad meie rahvakunsti-meistrite valmistatud meened, spetsiaalsed rinnamärgid, jaotatakse Eesti NSV-d tutvustavaid värvilisi piltpostkaarte, järjehoidjaid jne.

Eesti NSV ekspositsiooni peakunstnik on Ü. Habicht, kellele on abiks kunstnikud M. Fuks, R. Mägar ja V. Toots. Ekspositsiooni kujundus on M. Fuksilt, kirjad V. Tootsilt. Töö on teinud kombinaat «Ars».

Meie vabariigi delegatsiooni kuuluvad

KUNSTNIK P. LUHTIN

kunstnik P. Luhtin, «Eesti Raamatu» direktor R. Potisepp, EKP Keskkomitee propaganda ja agitatsiooni osakonna juhataja asetäitja H. Mannermaa ja Eesti NSV Riikliku Kirjastuskomitee esimehe asetäitja L. Parašin. Rahvamajandusnäituse territooriumil kerge-tööstuse paviljonis avatav rahvusvaheline raamatunäitus on lahti 22. septembrini.

JÜRI NIINE

INIMENE JA KESKKOND

Aafrika südamaal Keenias asub natuke müstiliselt kõlava nimega järv Nakuru. Keenia tähtsuselt teine rahvuspark, miljonite flamingode järv. Ja Eestimaa äärealal, üsna lääneserval, asub tilluke Käina laht, meie tähtsuselt teine rahvusvaheline kaitseala. Luikede laht, naaskelnokkade kodu, hallhänede, laglede, tuhandete läbi-rändavate partide ja teiste veelindude sööda- ja puhkepaik. Võrdlus Aafrikaga võib näida kohatu, kuid eks kõike tule võtta vastava mõõdupuuga: flamingosid meil ju pole, kauneid kümnokkluidki aga küll, kui nende pesapaiku kaitsta. Ka 7000 paari vee-, ranna- ja roostikulinnu pesitsemise 12,8 km² on omaette vaatamis-väärsus. Midagi sellist, millega sugugi iga Nõukogude Liidu piirkond uhkeldada ei saa.

Omaette haruldus on Käina lahe saared: küll vaid suure loodusliku süsteemi väike osa, kuid siiski igaüks omaette ter-vik. Saartel kasvab ligi 300 taimeliiki, nende hulgas ka looduskaitsealune liht-randpung.

Kellelegi pole uudis, et looduse ühe ahelalüli muutumine võib häirida terve süsteemi tasakaalu ja viia selle pöördumatu muutusteni. Põhjastagu neid muutusi siis inimene või loodus. Ja loodus ise pakub välja eksperimendi, võimaluse jälgida otse silma all toimuvat saarte taimkatte kujunemist ja arengut. Nii-sugust asja saab terves maailmaski vähe näha, sest liiga tugev on inimese mõju loodusele ja ikka vähemaks jääb paiku, mille arengule looduse kuningas pole vahele seganud.

Ka meie saared pole igavesed: nende tulevik on ette määratud nüüdisaegse pideva maakerkega, mis Käina lahe piirkonnas ulatub umbes 3 cm sajandi jook-sul. Nõnda kehtaks meie luigelahel veel umbes 250–300 aastat. On aga üldiselt tuntud tõik, et isegi õige nõrga lisandite kontsentratsiooniga (puhastatud!) heit-vees olevad ained mõjuvad paljudele vee-taimedele väetisena, pannes need vohama. See omakorda kiirendab veekogu kinnikasvamist ja maastumist. Kui juhti-da rooveed lahte, tõstab biogeenide hulga-line sissevool lahe kinnikasvamiskiruse taimede biomassi suurenemise tõttu mit-mekordseks. Seega jääb looduse lubatud 250 aastast järele märksa pessimistlikum, inimese tegevusega määratav prognoos: Käina laht maastub juba selle sajandi vahetuseks.

Millegipärast ei taha me ikka veel olla kained ning arukad peremehed, mitte mõelda oma tegude tagajärgedele. Seetõ-tu võib üsna pea juhtuda, et praegune popkoht Kassari pole varsti enam saar. Varsti pole enam luigelahel ega pesitus-paika neile tuhandetele veelindudele, kelle olemasolu ja kaitse eest hoolt kanda on meie otsene kohus.

Kui me praegust heitvete kollektorit mereni ei pikenda, tungib juba nüüd heit-

vetest küllastunud Käina lahe vesi suure-mate meretõusude ajal ümbruskonna laial-dastele soolakuliste tuderloa rannaniit-udele. Nii-suguste rannaniidutüüpidele, mida peale Eesti leidub Nõukogude Liidus üksikute fragmentidena vaid Leningradi oblastis ja Lätimaal. Ja liht-randpungaga pillirookooslustki pole mujal: on see ju üks taimeliike, mis jõuab meie vabariigis oma levila idapiirile.

LOODUSKAITSELISI MÕTISKLUSI KÄINA LAHE TEEMADEL

Sellele juba väljakujunenud rannikusüs-teemile mõjub igasugune veetaseme vä-hegi järsem muutus hukatuslikult. Siit tuleneb üsna kurjalt kõlav küsimus: miks me peame eksperimenteerima just loo-duskaitsealadel ja looduskaitsealadega? Hoiatavaid näiteid on kogu maailmast, Nõukogude Liit kaasa arvatud. Kas po-leks õigem talitada põhimõtte järgi, et... üheksa korda mõõda ja üks kord lõika? Käina reovete projekti (maksumus 300 000 rubla!) muutmine pole hiidlastele tasku-kohane. Võib-olla tuleks asjale kasuks, kui head tahet näitaksid üles need meie vabariigi instantsid, kel on võimalus lei-da selliseid ressursse?

Hiljuti lugesin ühest ajakirjast sellesa-ma Nakuru järve kohta, et Keenias (kaa-satud on ka rida rahvusvahelisi loodus-kaitseorganisatsioone) on juba astunud samme, tõrjumaks välja villade ehitajad sellest piirkonnast. Et säiliks flamingojärv ja seda ümbritsev akaatsiamets paljude teiste lindude ning metsloomadega.

Tahtmatult kipud võrdlema seda meie oludega ja küsida: kas 300 000 rubla tõesti ongi Käina lahe hind? Pole vist vajadust korrata, et looduskaitsealadele hinda mää-rata ei saa. Selleks nad ju kaitse alla on-gi võetud, et säilitada loodust ja tema kõiki komponente muutumatul kujul. Et

ja konjakipitsi taga ehteestlaslikult sõpra-dele kiidelda: näe, keegi teine enne ega pärast mind pole saanud siia ehitada oma isiklikku osmikut, pole antud luba! Aga näe, mina sain, võttis aega ja uksepaku kulutamist, aga ikkagi... jäi võit mulle.

Eks neid näiteid ole meilt ja mujaltki leida. Kas või sellesama Käina lahe kait-seala piirest.

Meenutagem siinkohal, et Eesti NSV MN määrusega nr. 493 26. okt. 1971 ja vastavate lisadega on fikseeritud kaitse-ala piirid ja seal lubatud tegevus. Määrus-es on üles loetud terve hulk keelustatud ettevõtmisi, nende seas ka uute ehitiste

tulevased põlved saaksid meie kohta öelda mõne hea sõna.

Kuid reovete probleem (kahtlemata suu-rim ja olulisim) on vaid üks osa Käina lahe ornitoloogilise kaitseala probleemi-dest. Ka teine küsimus pole tähtsusetu. Mitte kui fakt ise, vaid kui printsiip. Inimene on tüdinud linnakärast ja -müra-st, üha enam igatseb ta tagasi looduse rüpe. Tagasi vaikusse, meremüha ja kadaka-roheluse keskele. Kusagile sinna, kus ke-dagi teist ees ei ole. Kas või ainult selle-pärast, et pärast uhkelt vastu rinda lüüa

Antud juhul ja teistelgi sarnastel puh-kudel pole ju küsimus mingis konkreet-ses paigas, kas hütt sinna sobib või mitte, kas ta seal midagi või kedagi kahjustab või ei. Probleem on sootuks laiem ja sügavam: mis kasu on õilsa printsiibi väljakuuluta-misest, et kaitsealad pole rajatud mitte eksperimenteerimiseks, vaid looduse säili-tamiseks ja alahoiuks!

Allakirjutanul on olnud võimalus Hiiu saart, tema rahvast ja eluolu 19 suve jook-sul jälgida. On nähtud igasuguseid ini-mesi ja suhtumisi (99,9% võtab asja huu-moriga). Mis näoga peame aga minema elutarkade aasijate juurde nüüd: alles võe-ti maatükk kaitse alla ja juba on antud luba seal igasugusteks ettevõtmisteks. Häbi ja piinlik ausatele inimestele silmagi vaadata! Katsu siis loodust ka tegelikkus-es kaitsta! Kogu selles loos on õpetus-iva hiidlastele: ärge olge alati nii järe-leandlikud ja kannatlikku seltsi kõigi mandrimeeste soovide ja tahtmistehes, vaid näidake saarlaste sitkust ja van-diraiuja jonnit, kui see asjale kasuks tu-leb! Eriti kui küsimus on kodusaare loo-duse aaretes, mille sarnaseid võib-olla ko-gu maailmas mujal pole.

Algava päeva koidukiirtes sädeleb Na-kuru järv. See on heleroosa flamingo-oaas. Ja algava päeva sillerdavas mere-sinas seisab valge luigelahel. Ehkki nad asuvad maailma eri nurkades, on Nakuru järvel ja Käina lahel ühiseid looduskaitse-muresid palju. Mõelgem nende probleemi-de lahendamisevõimalustele just praegu!

HAIDE-ENE REBASSOO,
bioloogikandidaat

KULTUURI-AREENILT

Kaluga oblastis Optina Pustõnis, kauni Zidra jõe kaldal, avati F. Dostojevski majamuuseum. Seal, kunagise kloostri väikeses võrastemajas elas Dostojevski 1878. aastal, kirjutades romaani «Vennad Karamazovid». Majakesele on restaureeritud andnud esialgse ilme, ruumides on toonane mööbel ja majapidamisemmed, raamatud, mida Dostojevski kasutas. Eksponaatide hulgas on «Vendade Karamazovite» käsikirja lehti rohkete autoriparandustega, tinglike skeemidega, Dostojevski kirjade koopiad jpm.

Nõukogude Liidu ja Mongoolia RV ki-naste seob koostööleping, mille kohaselt Moskva ja Ulan-Batori filmimehed võtavad peagi käsile ühistöö, mängufilmi «Läbi Gobi ja Hingani». Koostöös peab val-mima ka dokumentaalteos militaaristliku Jaapani üle võidu saavutamise 30. aasta-päeva puhuks. Film hõlmab intervjuusid silmapaistvate Nõukogude ja Mongoolia väejuhtidega, hulgaliselt kroonikat. No-vembrikuuks on Moskvas ja liiduvabariikide pealinnades planeeritud Mongoolia RV mängu- ja dokumentaalfilmide festi-val. Koostööleping näeb samuti ette ki-naste loominguilisi kohtumisi ning dis-kussioone, delegatsioonide vahetamist.

Saksa DV filmistuudio DEFA kavatses tuleval aastal koostööd itaalia režissööri Giuliano Montaldoga («Sacco ja Vanzetti») vändata filmi Saksa Riigipäevahoone põlemisest 1933. a.

Montaldo tahab edaspidi teha ka filmi Rosa Luxemburgist Jane Fondaga nimi-osas.

Parisi välketeatril «Théatron» on Ma-rianne Auricoste kirjutatud ja lavasta-nud näidendi «Minu nimi on Rosa Luxem-burg». Ka nimiosa mängib Marianne Au-ricoste, lugedes ette Rosa Luxemburgi kirju Šveitsist, Venemaalt, vanglastest. Te-ma partnerina esineb näidendis Jean-Michel Rabeux. Mitmed Pariisi ajalehed on nimetanud lavastust tähtsaks sündmu-seks Pariisi tänavusel teatrihooajal.

44-aastasele Kyoko Hayashile, kes elas üle aatomipommirünnaku Nagasakile, määrati Jaapani tähtsaim kirjandusau-hind teose eest «Festivali piiramine», mis kujutab endast dokumentaalfilmistust aatomikatastroofist. Auhinna määramisel arvestas žürii peale raamatu kunstiliste väärtuste ka selle suurt ühiskondlikku kaalu.

Rahvusvahelise raamatukunsti ja kir-jastustegevuse tippteosed pannakse välja Leipzigi 31. augustist 21. septembrini korraldataval näitusel «Maailma kauni-mad raamatud». Ekspositsiooni korralda-vad Leipzigi linnanõukogu ja Saksa Raa-matukaupmeeste Leipzigi Börsiühing UNESCO patronaadi all.

Näitusel, mis toimub tänavu 11. korda, on eksponeeritud juba kohale saabunud NSV Liidust, Austraaliast, Belgiast, Bul-gaariast, Prantsusmaalt, Suurbritanniast, Indiast, Jaapanist, Kanadast, Madalmaadest, Poolast, Šveitsist, Ungarist, USA-st jm. Saksa DV esitab 1974. aastal väljaan-tud kaunimaid raamatuid.

Eri väljapanek on pühendatud tehnilise-le kirjandusele, millest samuti võtavad osa paljude maade kirjastused. Esmakordselt esinevad näitusel Ban-gladeshi, Iraani, Mehhiko, Uus-Meremaa, Sri Lanka ja Tansaania kirjastused.

Tänavu väljastatakse Saksa DV-s väljaantava Heinrich Manni preemia kirjanikud Im-traud Morqner ja Eberhard Panitz. Mär-gitakse nende teoste eredust ning kaasa-kiskuvust, karakterite elulisust, Panitzi puhul ka tema raamatute põhjal vändatud filme «Kolmas», «Donja Juanita» seitse seiklust» ja «Jumalakartmatu Sophie».

Bulgaarias ilmus trükist Georgi Karas-lavovi epopöa «Lihtsad inimesed» kuues, viimane osa. Hiiglaromaan hõlmab kolm aastakümnet, alates 1914. aastast ja lõp-pedes bulgaaria rahva võiduuga 9. sep-tembril 1944. Kirjaniku eesmärgiks on õi-nud näidata, kuidas tavajärgsed inimesed teevad ajalugu. Kõik suurteosed on alluta-tud selgelt väljenduvale poliitilisele idee-le, selle esiletoomisele, kui ennastalga-valt võitles rahvas kommunistliku partei juhtimisel vabaduse ja sotsialismi nimel.

Ksja kirjutati Moskvas alla NSV Liidu ja Austria kultuurikoostöö leping aastaks 1975–1977. Kavas on seniseid kontakte tunduvalt laiendada eriti üliõpilaste vahel, millega kaasneb õppejõudude, üliõpi-laste ja spetsialistide sagedasem vahetus. Peale selle vahetatakse kunstieksposi-tioone, samuti on ette nähtud teatrikollek-tiivide ja solistide vastastikused külalis-etendused.

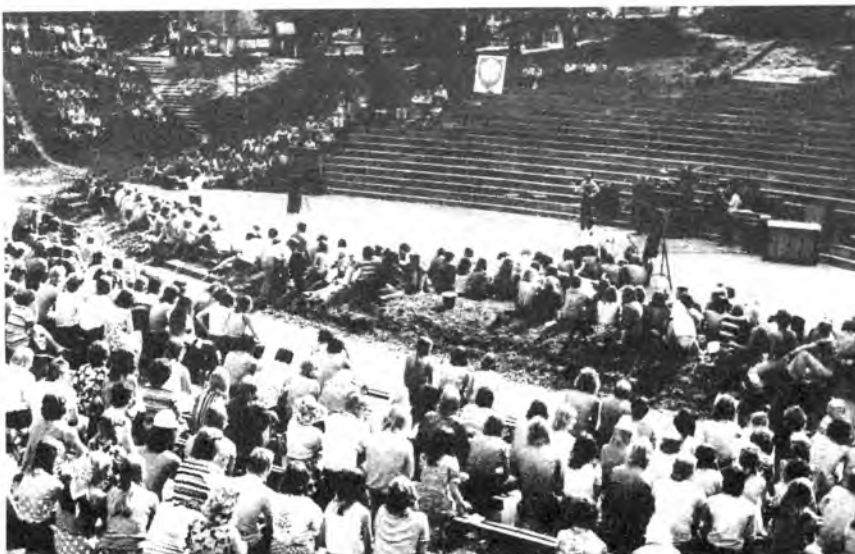
Melbourne'is anti välja antoloogia «Austraalia klassikaline novell», mille on koostanud kirjanikud J. Watten ja S. Mur-ray-Smith. Koogumik sisaldab 31 kirjaniku teoseid ja on kokku seatud eesmärgiga näidata nende kompositsiooni ja stiili omapära, samuti kirjandusvoolude erine-vust selle žanri ajaloolises arengus. Kõne-aluseid novelle nimetatakse klassikalis-teks, leidakse antoloogia eessõnas, sest igaküls neist on saavutanud tunnustuse teatud konkreetsel ajavahemikul või mõ-ne kirjandusliku koolkonna piires. Kõik 38 novelli on varem avaldatud. Nende autorid on proletaarse kirjanduse rajaja H. Lawson, K. S. Prichard, A. Marshall, Nobeli preemia laureaat P. White, D. Ste-vens, J. Watten, noorematest B. Oakley, P. Carry jt.

Antoloogia (ja ka mitme muu kogumi-ku) ilmumine viimasel ajal osutab koosta-jate arvates, et austraalia novell ei ole hoopiski ummikusse sattunud, nagu väi-davad mõned kriitikud.

TÄNUAVALDUS

Täna kõiki organisatsioone, sõpru, kolleege ja tuttavaid, kes mind minu 70 aasta sünnipäeva puhul tervitustega rõõmustasid.

Eduard Tubin

Viljandi rajooni täitevkomitee kultuuriosakonna ja kom-so-molikomitee ettevõtmisel said Viljandis 9. ja 10. augustil teoks estraadimuusika päevad «Viljandi-75». Viiel kontserdil esinesid Tallinna noorteansambel «Ornament», «Syrius». Pär-nust, «Kärjed» Viljandist, «Olimerid» Harju rajoonist ja J. Ga-garini nim. näidissovhoostehnikumi a/ü. klubi ansambel ning külalistena Valmiera rajooni kultuurimaja ansambel ja Riia Noorsooteatri ansambel «Opus». Žürii eesotsas oli Valter Oja-

käär. Külalisesinejate arvestuses läks nii publiku kui ka žü-rii auhind ansamblile «Opus». Koduvabariigi kollektiividest sai publikult kõige enam hääli «Ornament», žürii auhind anti ansamblile «Kärjed». Eriauhinna pälvisid mitmed solistid. Lõppkontserdil Viljandi lauluväljakul said eriauhinna ka kü-lalisena esinenud Marju Kuut ja Tõnis Mägi.

Piltidel: lõppkontsert lauluväljakul. Esineb trio «Opus».

AUTASUSTAMISI

♦ Kauaaegse viljaka teadusliku ja pedagoogilise töö ja aktiivse ühiskondli-ku tegevuse eest ning seoses kuuekü-m-nenda sünnipäevaga autasustati Eesti Põllumajanduse Akadeemia poliitöko-noomia kateedri juhatajat, professori kohusetäitjat majandusteaduse kandi-daati Valentin Matinit Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirjaga.

♦ Eesti NSV Ülemnõukogu Presi-diumi seadlusega anti teenete eest ke-hakultuuri ja spordi arendamisel Eesti NSV teenelise spordi-tegelase aunimetust Eesti Raadio kommentaatorile Gunnar Hololeile, Eesti Põllumajanduse Akadeemia dot-sendile, Eesti NSV Kergetööstiku Fö-deraalsiooni presiidiumi esimehele Uno A u s m e h e l e j m t.

♦ Teenete eest kaasaegsete elektri-varustusskeemide väljaarendamisel ja evitamisel anti Eesti NSV Ülemnõuko-gu Presiidiumi seadlusega Riikliku Projekteenimise Instituudi «Eesti Pro-jekt» peaspetsialistile-elektrikule Vol-demar Kannele Eesti NSV tee-nelise inseneri aunimetust.

♦ Kauaaegse kohusetruu töö eest ja seoses vanaduspensionile minekuga pälvis trükikoja «Kommunist» finant-sist-ökonoomist Elfriede L o r e n t s Ees-

ti NSV MN Riikliku Kirjastuste, Polü-graafia ja Raamatukaubanduse Kom-i-tee aukirja.

♦ Eesti NSV MN Riikliku Kirjas-tuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komitee aukirja vääris kuuekü-m-nenda sünnipäeva puhul ning pikaaja-lise kohusetruu töö eest trükikoja «Kommunist» tootmistehnilise osakon-na inseneritehnoloog Riivo L e m b e r.

♦ Kauaaegse kohusetruu töö eest ja viieküm-nenda sünnipäeva puhul sai aukirja «Eesti NSV Teaduste Akadee-mia Toimetised» vanemtoimetaja Juta Reier Eesti NSV MN Riikliku Kir-jastuste, Polügraafia ja Raamatukau-banduse Komitee aukirja.

♦ Eesrindliku töö ja aktiivse ühis-kondliku tegevuse eest ning seoses ehi-tajate päevaga sai teiste hulgas EKP Tallinna Linnakomitee ja Tallinna TSN Täitevkomitee aukirja Riikliku Projek-teerimise Instituudi «Eesti Projekt» 1. projekteenimisosakonna peainsener Eido U u s t a l u.

♦ Kauaaegse kohusetruu töö eest ajakirjanduses ja kuuekümnenda sü-n-nipäeva puhul vääris ajalehe «Võitlev Sõna» toimetuse vastutav sekretär Lembit N i g o l Paide rajooni partei-ja täitevkomitee aukirja.

ESTICA

♦ Kiievi leht «Literaturna Ukraina» avaldas 5. augustil N. Basseli kirjutise mõnedest sõjateema aspektidest eesti proosas. Lähema vaatuse all on kirjutises eelkõige Olo Tuuliku «Sõja jalus».

♦ Ajakirja «Družba Narodov» juuni-number avaldab Vsevolod Roždestvenski tõlkes D. Vaarandi ning B. Alveri luulet.

♦ Samas numbris tutvustab A. Vilsons kirjastuse «Sovetski Pissatel» väljaandel ilmunud antoloogiat «Eesti poeedid».

Autor on seejuures ära märkinud meie luuletajate (Kr. J. Peterson, Fr. Kuhlbars, L. Koidula, E. Enno) kokkupuuteid Lätiga, samuti mitmeid ühiseid jooni mõlema naa-berrahva luule arenemises.

♦ Läti Kirjanike Liidu ajakiri «Ka-roqs» avaldas oma juulinumbris Anna Zigue retsensiooni A. Künnapil, P. Pal-meose ja T. Sellenthali teose «Põhja ja itta. Lehekülgi meie sugulaskeelte uur-i-misloost» kohta.

FILATELISTIDELE

Kosmoselaevade «Sojuz» ja «Apollo» ühislennu eduka lõpetamise puhul il-musid neli postmarki ja üks margi-plokk. 10-kopikasel margil näeme viit kosmonauti NSV Liidu ja USA lippude taustal. Kaks erineva pildiga 12-kopi-kast markil on trükitud vaheldumisi ühte margilehte. Üks neist, millel näe-me kosmoselaevu teineteisele lähene-

mas, on trükitud nõukogude kunstni-ku A. Aksamiti kavandi järgi, teine, millel kosmoselaevad juba on pötku-nud, ameeriklase R. McCalli kavandi järgi. Samade piltidega margid lasti välja ka USA-s ühte lehte trükituna, kusjuures nende nominaal on 10 sen-ti. 16-kopikasel margil näeme kosmo-selaeva «Sojuz» starti. 50-kopikasel

margiploki on üleval viis kosmonauti sõdaagi kaardi taustal, all Nõukogu-de kosmoselendude juhtimise keskus, selle ümber lennu põhietaapide skeem.

IX rahvusvahelise filmifestivali margil on filmilint loorberioksaga.

Kiek in de Köki tornis on avatud näitus, kus võib tutvuda Eesti NSV ja Soome üheksanda fotovõistluse töödega. Näitus on vaadata kuu lõpuni.

OLI JA ON

● Juba hulk aastaid on meie vabariigis korraldatud konkursse parimate hoonete ja ehitiste väljasegitamiseks. Tänavu tunnistas 12-liikmeline žürii eesotsas Eesti NSV MN Riikliku Ehituskomitee esimehe asetäitja V. Herkeliga 1974/1975. aastal rajatud ühiskondlikest hoonetest parimaks Eesti NSV Ehitusministeeriumi Haapsalu MEK-i ehitatud Haapsalu kultuurimaja (projekti autor A. Elgi, sisekujundaja M. Kangur). Teine preemia määrati Sillamäe Ehitus- ja Montaaživalitsusele Narva-Jõesuu «Mereranna» puhkekodu teise järgu eest (projekti autor P. Tarvas) ning kolmas preemia EKE Ehitus- ja Montaaživalitsusele Jäneda sovhoostehnikumi õppehoone eest (projekti autor V. Pormelster). Elamute ehitamisel määrati esimene preemia Harju KEK-ile 28 korteriga elamu eest Kellas (projekti autor A. Mellik). Preemiaid anti veel paremate tööstushoonete, põllumajandusehitiste jt. eest. Kokku oli võistlusele esitatud 44 objekti.

● Tšehhoslovakkias evolutsioonibioloogia konverentsil käis ja juhatas sektsiooni, kus käsitleti bioloogia metodoloogilisi ja filosoofilisi küsimusi, Eesti NSV TA Zooloogia ja Botaanika Instituudi bioloogialaalo sektori juhataja Toomas Sutt.

● «Estonia» kaevanduse klubi segakoor «Heli» võitis ette mitmenädalase kontserdireisi Gruusia NSV-sse. Sõlmatakse sõprussidemeid sealsete koorikollektiividega. ● Harju rajooni täitevkomitee kultuuriosakonna ettevõtmisel hakatakse Padise kloostris korraldama Padise õhtul. Nende rea avab 24. augustil enam kui saja-aastase ajaloo Padise segakoor Heino Rõdbecki juhatusel. Järgmise nädalalõpu sisustab 30. augustil Kehra ansambel «Anne». Sel aastal on kavas veel õhtu vana muusika ansambliga «Hortus Musicus» ning kohtumine filmi «Verekiivi» loojatega.

● Nädalapäevad viibis «Sputniku» tuusikuuga Lääne-Berlinis ja tutvus linna arhitektuurilise ilme, välis- ja reklaamikujundusega Tartu linna peakunstnik Valmi Kask.

● Pärnus, Viljandis ja Tallinnas andis kontserte Soti 19-liikmeline kontserdiriigat. Viljandis viibis brigad vastuvõtu linna täitevkomitees. Sotiasi tervitas ning rääkis Viljandi ajaloo ja tänapäevast täitevkomitee esimees Harald Möll. Vastutervituseks võttis sõna kontserdiriigadi juht Thomas Kettles.

● 10. augustil peeti Klooqal heilooja Konstantin Törnpu kodutalu parkis VIII Törnpu päev, millega ühtlasi tähistati ka heilooja 110. sünniaastapäeva. Meie silmapaistva koorilaulude looja elutööst kõneles K. Törnpu nim. meeskoori peadirigent Jüri Variste. Laulis meeskoor.

● 13. augustil algasid Haapsalus «Valge Daami muusikapäevad». Lõssipargis, kõlakojas ja lossikirikus annab kuni 24. augustini kontserte Jaan Üuna ansambel Tallinnast. 21. augusti õhtul esineb lõssipargis vabariigis küllalisestendusi andev mustlasansambel. Kontsert lõpeb pisut varem, mil Valge Daam end õhtuti lossikiriku seinale vaadata laseb.

● Rapla rajooni «Ohistöö» toimetuse rahval olid külas vabariigilise teenelise ajakirjanik Danil Rudnev ja tema abikaasa, Eesti NSV Kirjanike Liidu liige Olga Rudneva. Esimene pajatas üht-teist oma pikast ajakirjanikutest, Olga Rudneval oli jutustada palju huvitavaid tööst Filharmonia kunstilise juhina ja eesti kirjanduse vene keelde tõlkijana. Praegu on tal teoksil L. Vaheri «Emajõe jutustuse» ja O. Toominga «Luiqelennu» tõlge.

● Juuli lõpul andsid Kingissepa laululaval sõpruskontserdi Riia tekstiili- ja kergetööstuse töötajate rahvakoori nime kandev naiskoor «Ausma» («Kolt») ja Saaremaa Ohendatud Meeskoor. Taktikeppi hoidsid vaheldumisi Jänis Zirnits ning Harry Kuusk ja Leevi Häng. Küllaliskoor esitas eesti keeles M. Härma «Kui sa tuled, too muli» liili, ühise segakoorina lauldi M. Saare «Leelot» ja K. Törnpu laulu «Nii ajartas ringi käind...».

● «Noorte Hääl» toimetuse kuulutas välja kirjanduslike portreede võistluse, mis on pühendatud NLKP XXV kongressile. Tänavuse, juba üheksanda sellatolise võistluse tähtjaks on 1. detsember k. a. Võitjaid ootavad viis preemiat kokku 350 rubla väärtuses.

● Neil päevil oli Koerus traditsiooniline kohalik laulupäev. Sellest võtsid osa küllaliskoorid Järva-Jaani, Aravetelt ja Kabalast. Ohendkoori juhatasid V. Jüris, P. Voolmaa ja A. Linnas, orkestrit aga H. Arras, A. Pärli, O. Noormets ja O. Põidmaa. Kava mitmekesisustasid Karinu kultuurimaja rahvatantsijad, Koeru kultuurimaja eteljad V. Pärilin ja A. Tamm ning Järva-Jaani kultuurimaja leelutaja M. Kallaste. Erilise aplausi teenis Suure Isamaasõja veteranide Türi klubi ansambel «Võit», kes esitas ansambli muusikalise juhi A. Kaljala koostatud põimiku «Kui 30 aastat hiljem, ärge silksi unustage».

● Tallinna-Haapsalu rongiliinil Risti kandis tegid võtteid O. Lutsu «Suve» ekraniseerijad. Filmiti Tootsi tagasitulekut Venemaalt ning Kiire äpardunud põlluvirtsahvi õppima minekut. Risti kant oli paslik just sellepärast, et siin leiti «aken», kus vaunilakend tagant pole midagi tänapäeva reetvat mõdda lipsamas: ei tehasekorstnad, silotorne ega silikaathooneid. Endiseaegne rong saadi Riist, vedurit juhtis Eesti raudtee esimene sotsialistliku töö kangelane sm. Parika.

● Eesti NSV AON Kunstilise Isetegevuse Maja korraldas 1.-10. augustini Viljandi Kultuurharidustöö Koolis rahvamuusikaorkestrite ja küllakapellide juhtide suvekursuse. Kursus peeti Viljandis juba viiendat korda. Osavõtjaid kõigist Eesti-maa paikadest kogunes pooleksaja ümber. Õppejõududeks olid Uno Veenä, Erich Loit, Igor Tõnurist, Els Roode, Katri Peetsalu, Elk Toivi jt. Kingituseks kursustasest noorpaarile, kes Viljandis abielus, kirjutati O. Lepalaan uue pala «Pulmasõite», mille koondorkester pulmas ette kandis. Suvekursus lõppes kontserdiga Tarvastu kolhoosi rahvale.

RÄNNUTEDEL

RUDOLF KUTSER

«ÕHTU HINO JÄRVE ÄÄRES».

UUSI RAAMATUID

H. Tõnson. GEORG OTS.

Rohke pildimaterjaliga raamat hoidab muusikateadlane Helga Tõnson pilgu populaarse laulja ooperi- ja operetiloomingul ning kontserditegevusele, jälgib tema kui laulja arenemist ja kuunemist, analüüsib tehtut ja hindab õnnestunut. Paljudest peatükidest nimetame siinjuures ainult mõned: «Kahurid ja muusad», «Oskus õppida», «Jevgeni Olegin», «Vene ja prantsuse ooperiklassika», «Mozarti kolmik», «Georg Ots ooperist», «Mõningaid ütlemissi Georg Otsast», «Õnnitlusi suurpäevadeks», «Ega see operetitegemine nii kerge olegi!», jne. Lõpuks on antud Georg Otsa lavarepertuaari loetelu. Kunstiliselt kujundanud R. Pangsepp. Eesti NSV Teatriühingu väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 20 000 eks. 336 lk. Hind 1.71 rbl.

Per Olov Enquist. MAGNETISÖÖRI VIIES TALV.

Per Olov Enquist (sünd. 1934) on rootsi prosaistide noorema põlvkonna väljapaistvamaid esindajaid, kelle sulest on ilmunud mitmeid romaane ja novellikogusid. Ajaloos-dokumentaalse taustaga romaanis «Magnetisööri viies talv» käsitleb autor töö ja selle relativistliku pinnalt võrreldav massisühkooni probleeme. Kujutatud sündmusi XVIII sajandi lõpus, tõmbab Enquist ilmsed paralleele oma kaasajaga: äärmuslikud poliitilised, usulised jne. liikumised, suurenenud huvi nähtuste vastu, millele pole seni rahuldavat teaduslikku seletust leitud (näit. parapsühholoogia). Autor ütleb oma kangelase Friedrich Meisneri kohta ro-

maani saatesõnas, et ainult detailides võib ta meenutada Franz Anton Mesmeri (austria arst, kes püüdis tõestada taevakehade mõju inimese närvisüsteemile ning töötas välja «animaalse magnetismi» teooria). Magnetisööriteemat käsitledes jätab autor lugeja otsustada, «kumb on suurem süüdlane, kas Meisner, kes inimestele usku andes pettuse teele asus, või Selinger, kes inimestelt Meisneri «kunstiteose» rõõvis ja midagi asemele ei andnud». Rootsi keelest tõlkinud ja saatesõna kirjutanud Olev Aaloe. Kunstiliselt kujundanud Jaan Tammsaar. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 32 000 eks. 192 lk. Hind 60 kop.

Haide-Ene Rebassoo. BOTAANILISI KILDE 17 HIUMAA SUVEST.

Raamatus teeme koos autoriga matka läbi Hiiumaa seitsmeteistkümnepäikeseküllase suve. Kuid Hiiumaa suurtest väärtustest tutvune siin vaid ühe taha, saare looduse ühe osa — taimeriliga. «Jäägu looduse muud osised ja tubli rahvas järgmistele kirjameeste leivaks!» öeldakse saatesõnas. Päevikuvormis kirjeldataud retked kannavad iga aastat iseloomustavat nimetust: Avastamise ja kohtumise aasta (1957) ning kadastike, soode ja metsade, vesipauniku, kevade ja tuhkakuude, Tahkuna, laulvate liivade, kodu-uurimise, ekskursioonide, laidude, järvede, kadakate ja üllatuste, leidmist, rannaniitude, küllaliste, kilbu ja luidete ning

meenutuste aastad (1958—1973). Illustreeritud autori tehtud fotodega. Kunstiliselt kujundanud Olvi Käär. Kirjastus «Valgus». Trükitud 10 000 eks. 184 lk. Hind 61 kop.

KONSTANTIN TOOMINGA KUNSTIKOGU KATALOOG.

Kataloog tutvustab põhiliselt Moskvas elanud ja 1974. a. seal surnud Konstantin Toominga kunstikogu, mille kollektioonäär 1972. a. kinkis Eesti NSV Riiklikule Kunstimuseumile. K. Toominga kunstikogu on kõige arvukam ja väärtuslikum nende annetuste seas, mis viimastel aastakümnetel on muuseumi rikkastanud. Kollektioon, mis annab teatud ülevaate miniatuurportree arengust alates barokkajast kuni XIX sajandi teise pooleni, saab nurgakivi miniatuurikogule, mis muuseumis seni puudus. Tekst eesti ja vene keeles. Illustreeritud 35 reproduktiooniga. Kataloogi koostajad on Jüta ja Jüri Keevalik. Sisesehuvav artikkel Jüta Keevalikult.

Kujundanud Andres Tolts. Fotod: Paul Talvre. Eesti NSV Riikliku Kunstimuseumi väljaanne. Trükitud 500 eks. 64 lk. Hind 60 kop.

LAULE MEESKOORILE.

Kogumikku on valitud eesti heiloojate loomingust G. Ernesaka «Viies ratas» (K. Kangur), J. Koha «Laulge, mehed» (O. Rootsi), V. Tormise eesti rahvalaulu-ainelised «Petis pelu» (Kuusalu), «Arg kosilane» (Tor), «Humal» (Kolga-Jaani) ning «Sõttaminek» (O. Sau «Meremees läheb merele» ja «Tule, tursakene» (tsüklist «Kalurite laulud»), R. Lätte «Vana lugu» ja «Külma tuba» (tsüklist «Mehed-mehed»), sõnad H. Runnel). Väljaandes on veel D. Sostakovitši «Ballad» tsüklist «Ustavus», J. Poluhini «Minu kodumaa», E. Balysy «Kodumaa kallaste kaitse», A. Dargomõžski «Mänd».

EESTI NSV TEATRIHING 1969—1973.

Brošüüris on toodud Eesti NSV Teatriühingu IV kongressi avakõne, ettekanded, ülevaade sõnavõtetest ja lõppsõna. Illustreeritud fotodega. Vene- ja saksa keelsete resümeeidega. Koostanud Silvia

Pappel. Kaane kujundanud Tatjana Stankulova. Eesti NSV Teatriühingu väljaanne. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 1000 eks. 88 lk. Hind 44 kop.

Esta Veski. LILLEDE KASVATAMINE MULLATA.

Raamatus käsitletakse lillede hüdro- ja turbakultuuris kasvatamise aluseid. Üksikasjaliselt kirjeldatakse lillede kasvatamise agrotehnikat ülalnimetatud meetoditega, toitlahuste ja substratide kasutamist ning rooside, nelkide, alpinkannide, kallade ja toatimede kasvatamise viise hüdrokultuuris. Kunstiliselt kujundanud S. Skop. Kirjastus «Valgus». Trükitud 25 000 eks. 148 lk. Hind 77 kop.

LILLEDE KASVATAMINE MULLATA

NOORSOOLE PARTEIST.

Näidisõppeprogramm. Brosüür koosmoli poliitõppe-süsteemile. Tõlkinud E. Kuusk. Kirjastus «Eesti Raamat». Trükitud 700 eks. 44 lk. Hind 5 kop.

MAJANDUSTEADUSLIKKE TÖID XX.

Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Vihik 354. Kogumik sisaldab 26 tööd vene- ja eestikeelsete resümeeidega. Autorid: H. Silgur, H. Muür, K. Rammal, G. Rekker, K. Parvel, J. Pikk, A. Susi, U. Vanaaseme, L. Paglant, A. Siimon, I. Siimon, V. Luigaleht, L. Metsis, V. Tamm, L. Tatter, P. Gorelov, V. Raudsepp, O. Andla, T. Sokk, E. Hansberg, E. Leppik, A. Paabut, A. Otsar, J. Anderson, T. Paas, V. Järve, A. Arrak, J. Karu, H. Pauts, M. Lindau. Trükitud 300 eks. 244 lk. Hind 1.68 rbl.

METSANDUSLIKUD UURIMUSED XII.

Sisaldab paarkümmend tööd, mis on varustatud joonistega ja fotodega ning vene-, inglise- ja saksa keelsete resümeeidega. Koostanud L. Raid. Eesti NSV Metsamajanduse ja Looduskaitse Ministeeriumi ning Eesti Metsamajanduse ja Looduskaitse Teadusliku Uurimise Instituudi väljaanne. Kirjastus «Valgus». Trükitud 1000 eks. 328 lk. Hind 1.26 rbl.

N. Ostapenko, N. Kropivnikski. METALLIDE TEHNOLLOOGIA. Õpik kutsekoolidele. Vene keelest tõlkinud ins. T. Koger. Kaane kujundanud E. Tali. Trükitud 7000 eks. 300 lk. Hind 59 kop.

LIKLUSESKIRJAD. Kehtivad 1. jaanuarist 1973. Teise, täiendatud trüki on sisse viidud muudatused, mis jõustusid 1. aprillist 1975. Vene keelest tõlkinud A. Telga. Kaane kujundanud E. Mittenpaul. Kirjastus «Valgus». Trükitud 70 000 eks. 64 lk. Hind 12 kop.

A. Kõrbe. PUIDUTÖÖD. Tööõpetus IV—VI klassile. Kaane kujundanud T. Aru. Kirjastus «Valgus». Trükitud 31 000 eks. 112 lk. Hind 7 kop.

H. Tiits. LOODUSÕPETOUSE KONTROLLTÖÖD. IV klassile. Kirjastus «Valgus». Trükitud 14 000 eks. 20 lk. Hind 3 kop.

«KULTUUR JA ELU» nr. 8.

Avakirjutise on andnud Kultuurhariduslike Asutuste Valituse juhataja Feliks Rommot, kes hoidab pilgu maarajoonide klubiliste asutuste sotsialistlikule võistlusele. Teistelt lehekülgedelt loeme kuendat lugu Gustav Ernesaka mälestusarjast «Laululõnga ajaratalt», Juhhan Simmi 60. sünniaastapäeva puhul Riho Pätsi, Tuudur Vetiku, Richard Riitsingu ja Peeter Lõki meenutusi (võetud ilmuvast raamatust «Juhhan Simm sõnas ja pil-dis»), rubriigis «Foto meenutab» Valter Ojakääru kõnelust John Pori muusikuteest, inglise poeeti Hart Crane'i (1899—1932) luulet Uno Lahe tõlkes, lootepillimeister August Teppo 100. sünniaastapäevaks Vallo Rauni kirjanepanekut «Pillimehevaime on sisse pandud väge» jm. 60 lk. Hind 30 kop.

«NOUKOGUDE EESTI TERVISHOID» nr. 4.

Avaldab teooria ja praktika alalt kogemuste vahetamise korras, arstiteaduse ajaloo jne ligemale poolosa kirjutist, nende hulgas Ülle Mälbergi ja Uno Siimani «Arsti tegevuse psühholoogilistest aspektidest», ülevaate ajakirja Asklepiose klubi vestlusringist, kus keskseks olid meditsiinilise deontoloogia ja arstieetika mõningad tahud, Ester Kindla mõnavõtt keeleveergudel jm. 94 lk. Hind 40 kop.

«NOUKOGUDE NAINE» nr. 8. Kunsti ja kirjanduse materjalidest loome veerge ettekutnistikut Ede Kurrellist, Jack Londoni jutustust «Valletaja Nam-Bok» jm. 32 lk. Hind 35 kop.

«KEHAKULTUUR» nr. 15. August 1975. 30 lk. Hind 30 kop.

«PIKKER» nr. 15. August 1975. 16 lk. Hind 20 kop.

«EKRAAN» nr. 7.

Vaateväljal on «Lenfilmi» ekraaniteos «Vastuvõtt isiklikes asjus», sidemete katkemisest kodukandiga ja üksildustundest jutustav film «Koduküla» («Mosfilm»), sõjapäevadesse viiv Norra ja Nõukogude kiinastide ühistöö «Kivise taeva all», spordifilm «Patsidega ime» («Mosfilm»), filmid «Oo, õnneseen!» (USA) ja «Viies pealetung» (Jugoslaavia), lastefilmid «Ustav sõber Sanchez» (Riia Filmistuudio), «Venerica» (Rumeenia) ja «Sunnana ja võlusõrmus» (SDV), dokumentaalfilm «Tähehinut» ning «Tallinnfilm» uus joonisfilm «Pislas». 16 lk. Hind 10 kop.

OLO EMMUS

«See vastik snoob ei oska õieti kahvlitki käes hoida.»

M. HEATH [Inglismaa]

R. TOPOR [Prantsusmaa]

R. HOVIVIAN [Prantsusmaa]

C. NORTHCOTE PARKINSON

(Vt. «Sirp ja Vasar» nr-d 30—32)

Alustame kujuteldava olukorraga, mille ohvriks võiksite kergesti langeda. Teie mees ja lapsed on tööl ja koolis, päev on külm, udune ja niiske. Postiga tuleb äraütlemine teie mööblitellimusele. Telefonikõne läbi saate teada, et teie puhkuseplaanidel on kriips peal, sest mägihotell, kus tahtsite peatuda, on jäänud laviini alla. Jõuab kohale poja kooliiseloostus, milles hakkavad silma sõnad «korra» ja «laisk». Tooster jääb kinni ning kõõki täidab must suits. Kohvikann keeb üle. Te lõhute ära hinnalise portselantaldriku, millel tavaliselt pakute külalistele küpsiseid. Kõik, kõik on teie vastu. Väljapääsu otsides te loobute juuksuri juurde minekust, kaebate telefoni teel naabri koera peale ja ajate ukse tagant minema «Jehoova tunnistajate» jutlustaja. Lugu lõpeb väiksema liiklusõnnetuse ja talongi märkimisega.

Miks see kõik juhtub? Mil-
lest niisugune õnnetuste,

äparduste ja pahanduste rida? Emotsionaalse pinge all esitame need küsimused tui-
male taevale, sest me ise ei suuda leida vastust. Kuid praegu, seda lugedes, olete külm ja asjalik ja näete, et rida ei ole üldse rida. Üksteisele, järgnenud tragöödiad pole seotud ning kuuluvad igal juhul kahte eri gruppi. Mööbel jääb saamata, puhkus on rikutud ja kooliiseloostus käes; need juhtumid on välised ega käi teie kontrolli alla. Tooster, kohvikann ja lõhutud portselan on sise-äpardused ja rangelt teie enda teha. Mööblitellimise ebaõnn ja sinna pole parata, välja arvatud see, et järelejäädud summa saaks lisada uuesti plaanitud puhkuse eelarvele. Võiks öelda, et hotellitoast ilma jäämine on suur õnnetus — kuid kas see ikka on nii? Laviin oleks võinud tulla ka teie sealoleku ajal ja isegi hetkel, kui istusite vannis. Teatud mõttes on teil koguni vedanud. Nüüd vaadake veel korra-
raks poja iseloostust: «Kuigi Marty on vahel kaunis korratu, ei käitu ta kunagi

ni lõhkumine aga kujutab endast midagi keerukamat. Naised väljendavad oma paha-
meelt kõigepealt nõusid loo-
pides ja ukse paugutades. Nõudel on kalduvus katki minna, kui neid loobitakse. Kildudena prügikasti visatuna saab neist protest maail-
mas valitseva ebaõigluse vastu.

Alles tunde (või päevi) hiljem analüüsivate olukorda uues-
ti ning leiate, et asi pole siiski nii tõsine. Kuni tolle rahuliku hetke saabumiseni kujutate te endast termodünaamika teise seaduse näidet: see seadus üt-
leb, et soojusenergia kandub alati üle kõrgema temperatuuri-
ga kehalt madalama temperatuuri-
ga kehale. Ülekanne saab toimuda ainult juhul, kui on olemas teine keha, mis võ-
tab soojuse vastu. Antud juhul teie soojusenergia jaotus juuk-
suri, naabri koera ja palveven-
na peale.

On ilmne, et teie genereeritud ülekanne soojus on po-
tentsiaalselt ohtlik ja võib viia tagajärge, mis eskaleeruvad (hea kaasaegne väljend)

Võti esimese punkti selgitami-
seks sisaldub termodünaamika esimeses seaduses. Nimelt va-
baneb soojus proportsionaal-
selt tehtava tööga, kusjuures teatud kindel tööhulk annab kindla koguse soojust. See seadus käib nii emotsionaalse kui ka füüsikalise temperatuuri kohta.

Koduseid toimetusi tehes ol-
laks sageli pinges all. Tipp-
pinge hetked on näiteks lapsi kooli saates ja õhtul, kui kü-
lalised on saabumas. Soojus kipub säilima, kui selle otsesed põhjustajad on lahkunud, ko-
gunedes mitme üksteisele järg-
neva tipu summaks, kuni tekib plahvatus: tuumareaktori töötab umbes samal põhi-
mõttel. Kuid miks koguneb soojus? Miks see koduste krii-
side vaheaegadel ei haju? Pä-
rast aastaid kestnud eksperimen-
te, mis maksid tuhandeid (ainuüksi 782,95 dollarit lõhu-
tud portselani eest), olemele-
püks lahendanud selle näili-
selt lahendamatu probleemi. Siin on vastus: sest teil pole ju kedagi, kellele kogunenud soojust üle kanda — kõigest küm-

sõpradest. Rooma keisririigi ajal oleks olnud manulisi ja parasiite, eunuhhe ja konkubiine, ihukaitsjaid, astrolooge, orjatare ja orje. Isegi suhteli-
selt moodsas Indias oli Haidarabadi seitsmendal suurnizamil tuhat teenijat peapalees ning kolm tuhat ihukaitsjat ja neli tuhat teenijat muudes mõisates.

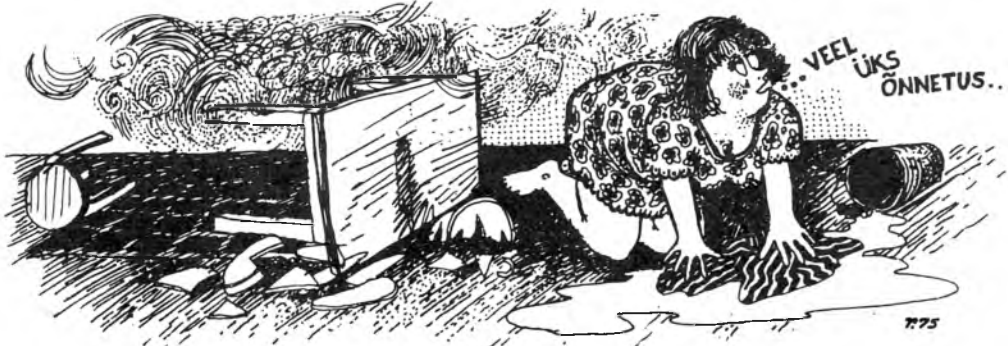
Teiste sõnadega, teid ümbritsevad teised inimesed. Kui võtta mõnd ilmsete äparduste päeva, siis oleks teil keegi, keda süüdistada, keegi, kes teile kaasa tunneks, ja ka keegi, kes arvata vasti naeraks. Teie soojus kanduks üle jahedamatesse peadesse, ja esimesed õnnetused nõnda unustatud, jääksid hilisemad sündimata.

Niisiis on uuringud kindlaks teinud, et koduste pahanduste päeva põhjustab kuumus, millel puudub väljapääs. Veelgi enam, seda on võimalik väljendada täpselt teaduskeele-
Missis Parkinsoni seadus, nagu seda nimetatakse, on järgmine:

PINGE TÕTTU TEKINUD SOOJUS PAISUB, TÄITES OLEMASOLEVA PEA, KUST TA VÕIB ÜLE MINNA ÜKS-
NES JAHEDAMASSE PÄHE.

Kuni asendamiseni mõne paremaga võib käesoleva vormi kuldtahtedega graniidi sisse raiuda.

(Järgneb)

halvasti ega ole laisk ja tema töös on näha paranemist.» Tegelikult mitte nii paha, igal juhul parem eelmisest iseloostusest. Ülejäänud õnnetused olid kõik (vaadake mõle silma) teie enda suu. Toostri ja kohvikannuga juh-
tus äpardus, sest teie mõtted tegelesid mööbliga, mitte pa-
rajasti käsilolevaga. Portselan-

laimust kallaletungini ja abi-
elulohutusest mõrvani. Et oh-
tu vähendada (ja seda tuleb tingimata teha), peame otsus-
tama 1) kuidas toimub soojuse genereerimine ja kas seda on-
gi üldse vaja genereerida ning 2) kui soojus siiski peab tek-
kima, kuidas seda hajutada kahjutult, enne kui midagi tõesti hullu korda on saadetud.

me sõna. Seda juhul, kui olete kahekesi, mis teile võiks tun-
duda normaalne. Kuid see on omane ainult XX sajandile ja üksnes Läänemaailmale. Vara-
semal sajandil ja peaaegu igas maailmaosas oluks teie majapidamine organiseeritud hoopis teisiti. Vanaaegne või idamaine perekond koosnes sugulastest, lastest, teenijaist ja

TOIMETAJA ASETAITJA: H. KERMIK
TOIMETUSE KOLLEGIUM: V. GROSS,
K. IRD, J. KAHK, K. KIISK, J. KOHA,
M. PORT, A. PAIEL, L. REMMELGAS,
A. TAMM, I. TORN, P. UUSMAN ja D. VAA-
RANDI.

Toimetuse aadress: 200 001 Tallinn, Pikk t. 40, postkast 388. Telefonid: toimetaja — 414-16; toimetaja asetäitja — 499-24, vastutav sekretär — 467-03, kirjandusosakond — 424-84, kunstiosakond — 489-05, muusikaosakond — 433-11, publitsistika- ja kultuuritöö osakond — 430-05, teatriosa-
kond — 432-46. «Sirp ja Vasar» ilmub kord nädalas. Tellimishind kolmeks kuuks 96 kop. Üksiknumbri hind 8 kop. Väljaandja kirjastus «Perioodika», Tallinn, Pikk t. 73.
«Sirp ja Vasar» («Серп и молот»), орган Министерства культуры Эстонской ССР, Союза писателей Эстонской ССР, Союза художников Эстонской ССР и Союза композиторов Эстонской ССР. Издательство «Периодика», Tallinn, ул. Пикк, 73.
EKP Keskkomitee Kirjastuse trükkkoda. Tallinn, Pärnu mnt. 67-a.
Maht 4 trükipoognat. Tiraaž 51 300.

MB-01356

Tell. nr. 2481

Индекс 69786

«СИРП И ВАЗАР»

«Серп и молот»